TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204127
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T84/V41V Accession No. BIT.163

Author వేంకటశాస్త్రి. కె.

Title విదురనీత్యుపదేశములు.

This book should be returned on or before the date last marked below.

సరస్వతీగ్రంథమండలి అనుబంధమాలిక

సంపాదకుడు: శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి

౮

విదురుని యుపదేశములు

అడ్డేపల్లి లక్ష్మణస్వామి నాయుడుగారిచే
ప్రకటితము: రాజమహేంద్రవరము

దీని వెల
౧-౦-౦

విదురునియుపదేశములు

శ్రీ కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి

సరస్వతీగ్రంథమండలి
రాజమహేంద్రవరము

సర్వస్వామ్యములు
ప్రకాశకునివి

Saraswathi Power Press, Rajahmundry
Printed and Published by
A. Lakshmanaswamy Naidu
1 St Edtion—1924

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీమహాభారతమునఁ బ్రసిద్ధిఁ గాంచినమహావీరులలో విదురుఁ డొక్కఁడని చెప్పవలసి యున్నది. అతఁడు బాహుబలమున భీష్మునికెన యగును; వింటద్రోణాచార్యున కీడగును, ధర్మగుణమున ధర్మరాజున కద్ది యగును; దైవభక్తిఁ బ్రహ్లాదాదులకు తుల యగును; జ్ఞానమున వ్యాసాది ఋషులకు సాటి యగును. ఇట్టియసాధారణగుణముల కతఁ డాధారుఁ డనుటకు సందియ మింతయును లేదు. మఱియు నతఁడు సాధుస్వభావము గలవాఁడు, న్యాయమార్గమునం దాసక్తి గలవాఁడు, సజ్జనప్రియుఁడు, పెద్దలయెడ నధికాదరము గలవాఁడు; ధర్మనిర్ణయముచేయునెడ మోమోట మింతయును లేక పలుకువాఁడు; మిక్కిలిదూరాలోచనపరుఁడు. పరులకు హితము నుపదేశించుపట్టున జంకునుగొంకును లేనివాఁడు.

పైని పేర్కొన్నయుత్తమగుణములు విదురునిచరిత్రము నందంతటను నెలకొని యున్నవి. ఆయుత్తమునిచరిత్రము సామాన్యముగా నందఱకు నాదర్శప్రాయ మన్ననతిశయోక్తి కాదు. పంచమవేద మని ప్రసిద్ధి గాంచినభారతమునం దీమహామహునిచరిత్ర మచ్చటచ్చట వర్ణింపఁబడుటచే నంతయు నొక్కమాఱు చదువుకొని యానందించుభాగ్యము మనకు లేక పోయినది. చదువరుల కట్టిసౌలభ్యము గల్గించుటకై నేనావిదురునిచరిత్రమును నాబుద్ధి కలవడినంత వఱకు నిటఁ బొందుపఱుచు చున్నాను.

మొదటి ప్రకరణము.

విదురునిజననము

భారతవంశవర్ధనుఁడగువ్యాసునియంశమువలన విదురుఁడు జన్మించెను. ధృతరాష్ట్రపాండురాజులవలె నితఁడును వ్యాస మహర్షికుమారుఁడు. ఇతఁడు దాసియం దుద్భవించినను దక్కినరాజకుమారులవలె నాహారవిహారములందు సమాదరింపఁబడు చుండెను. భీష్మాదికులవృద్ధులును, సత్యవతిమొదలగునంతఃపురస్త్రీలును విదురుని నధికప్రేమతోఁ జూచి పోషించు చుండిరి. చిన్నతనమునుండియు నితనిసద్గుణములు దక్కినవారిమానసముల నాకర్షించు చుండెను. ఇతఁడు కులవృద్ధులయొద్దను, దనసహోదరులగుధృతరాష్ట్రపాండురాజులయొద్దను,మిక్కిలివినయముతోను,భక్తితోను వర్తించి వారిని గౌరవించి వారివలన గౌరవ మందు చుండెను. ఇతఁడు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులకంటెఁ జిన్న యయ్యు, బుద్ధియందును, సుగుణములందును జ్యేష్ఠుఁడై కులవృద్ధుఁడగుభీష్మునకుఁగూడఁ గార్యాలోచనముఁ జెప్పుచుండెను. భీష్ముఁడుఁ గూడ సర్వకార్యములందు నితనియాలోచనమును గైకొను చుండెను. భీష్మునివంటిమహనీయుఁడుఁ గూడ కార్యములపట్ల విదురునితో నాలోచించు చుండుననిచెప్పుటవలననే యితని మహాత్మ్యము లోకమునకు వెల్లడి కాక మానదు. చిన్నవాఁడయ్యును విదురుఁ డింతటియుత్తమపురుషుఁ డని యాశ్చర్య పడ నవసరము లేదు. ఇతఁడు కేవలము యమధర్మరాజు.

ఆధర్మరాజే శాపవశమున భూమిలో శూద్రస్త్రీయందు జని యించెను. అట్టిధర్మావతార మగుట విదురుం డంతటిగుణ వంతుఁ డయ్యెను. యమధర్మరా జట్లుభూమిపై నవతరిం పుట కేమికారణమో యిటఁ గొంచెము వివరించెదను.

మాండవ్యుఁడు యముని శపించుట

పూర్వము మాండవ్యుఁ డనుబ్రాహ్మణుఁడు గలఁడు. అతఁడు సదాచారసంపన్నుఁ డయి మిక్కిలివాసి గాంచెను. అతఁడు తీర్థయాత్రాపరుఁ డయి శ్రమయనక శీతాతపములను నెను చేయక భూవలయంబునఁ గలసకలతీర్థములను సేవించి మిక్కిలి పుణ్య మార్జించికొనెను. పిమ్మట నతఁడు సర్వసంగములను బరి త్యజించి యొకానొకనగరమునకుఁ గొంతదూరమం దున్న యడవిలోఁ బ్రవేశించి యచ్చట నొకయాశ్రమమును గల్పిం చి కొనెను. పిమ్మట నతఁడు తనయాశ్రమద్వారంబున నున్న వృక్షమూలమునఁ గూర్చుండి యూర్ధ్వబాహుఁడై మౌన వ్రత మవలంబించి తపము సేయ నారంభించెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁడు కొందఱుదొంగలు రాజుగారిధన మపహరించి పలాయితు లగు చుండిరి. రాజభటులు జరిగిన ప్రమాదమును వెంటనే తెలిసికొని దొంగలజాడ లరయు నలుదెసలఁ గలయ వెదకి తుద కాదొంగలను వెంబడించిరి. ఆతస్కరులు తమ్ము వెనుకొని వచ్చు చున్నరాజభటులను గాంచిభయభ్రాంతు లయి తమ్ము రక్షించికొననుపాయాం తరము గానక యమ్మాండవ్యునియాశ్రమమును బ్రవేశించి

యందుదాఁగొనిరి. అంత రాజభటు లట్లు వచ్చి తప మొన ర్చుచున్నయమ్మునిం గాంచి "మునీంద్రా! ధన మపహరించి దొంగలు నీవైపునకుఁబర్వెత్తుకొని వచ్చిరి. వా రెటుపో యిరో తెల్పు" మని యడిగిరి. అమ్ముని మౌనవ్రతుఁ డగు టచే వారికిఁ బ్రత్యుత్తర మీయక యెప్పటియట్లు తప మా చరించు చుండెను. రాజభటు లతని సరకుగొనక యాశ్రమ మును బ్రవేశించి ధనముతోఁగూడ దొంగలను బట్టుకొని మునిచెంతకు వచ్చి ఓహో! ఈముని కపటవేషధారి. వీఁడు దొంగలకెల్ల మొనగాఁడు. ధనముతోఁగూడ దొంగలను నిజయాశ్రమమున దాఁచి యేమియు నెఱుఁగనట్లు తపముఁ జేయు చున్నాఁడు. వీనినిగూడ బంధించి కొనిపోవుద మని తమలోఁదా రాలోచించికొని నీతివిహీను లై యమ్మునిచ్చు లతోఁబాటు మునీంద్రునిఁగూడ బంధించి,కొనివచ్చి రాజున కప్పగించిరి. రాజు దొంగలను వెంటనే చంపించి యితఁడును తపోవేషంబున నున్న దొంగయే యని భావించి మాండవ్యుని పురమువెలుపల శూలారోపణము చేయించెను.

అట్లు రాజుచే నపకృతుఁ డయ్యును, మాండవ్యుఁడు మన స్సున నతిశాంతుఁ డయి శూలబాధను సహించి యెప్పటి యట్లు తపము చేసికొను చుండెను. అతఁడు నిరాహారి యయ్యు బహుకాలము జీవించెను. శరీరదుఃఖమును దలం పక దృఢమనస్కుఁ డై నిర్మలాత్మతోఁ దప మొనరించు నమ్మునీంద్రునితపస్సునకు మెచ్చి మహర్షులు కొందఱు

పక్షిరూపములతో రాత్రిసమయమున వచ్చి “మునిశ్రేష్ఠా యిట్టి మహాతపశ్శాలి వగు నీకీ దుఃఖము గల్గించినవా రెవ్వ?” రని యడిగిన వారికి మాండవ్యుఁ డిట్లనియెను.

ఎఱిఁగియెఱిఁగి నన్నడుగఁగ నేల చెని
సుఖము దుఃఖంబుఁ బ్రాప్తించుకో నరుండు
తగిలి తనకర్మవశమునఁ దనకుఁ దాన
కర్తగాఁ గన్యులకు నేమి కారణంబు?

“మునీంద్రులారా! సర్వము దెలిసియు మీ రీవిషయ మును నన్నడుగనేల? మానవుఁడు తనకర్మను లోఁబడి సుఖమును గాని దుఃఖమును గాని పొందుటలోఁ దానే కర్త యగును. అంతియ కాని పరు లెవ్వరు నందులకు హేతువు గా” రని పలికెను.

మునులతో నా మాండవ్యుఁడు పలికినవాక్యములను నన్న గరరక్షకభటులు విని పోయి రాజునకు విన్నవించిరి. రాజు తనతప్పును వెంటనే గ్రహించి పరువుపరువున వచ్చి శూల ప్రోతుఁ డయ్యు నిశ్చలమనస్సుతోఁ దప మొనర్చుచున్న మాండవ్యునిఁ గాంచి నమస్కరించి యజ్ఞానవశమున నే నొనర్చినయపరాధమును క్షమించి నాయెడఁ బ్రసన్నుఁడవు క”మ్మని ప్రార్థించెను. మునియు నతనియెడఁ గరుణించెను. రాజు శూలమునుండి మునిని దొలఁగింప యత్నించెను. కాని యాశూల మతనినుండి యూడి రాదయ్యెను. అంతట

రాజు దానిని మెల్లఁగాఁ దునియించి యూడదీయించెను. కాని తత్కంఠపార్శ్వమున నొకతునుక మిగిలిపోయెను. దానిని దీయ నెవ్వరికిని శక్తి లేక పోయెను. శూలపుఁదునుక శరీరమున నుండుటం జేసి యమ్మునిని యణిమాండవ్యుఁ డని పిలువఁబడియెను. పిమ్మట నమ్ముని విముక్తుఁ డయి ఘోరతపంబుఁ జేసి మహామహిమను సంపాదించికొని లోకములందుఁ దిరుగుచు నొకనాఁడు యమలోకమున కరిగి "దండధరా! నీవు సర్వమును దెలిసినవాఁడవు. నేను దారుణదండనమునకుఁ బాల్పడితిని. అట్టగుటకు నే నేమిదుష్కృతమొనర్చితినో చెప్పుము. నేను బ్రాహ్మణుఁడను. తపశ్శాలిని. నే నట్టిదండమునకుఁ దగుదునా?" యని పలుకు మాండవ్యునకు యముఁ డి ట్లనెను. "మునీంద్రా! నీవు చిన్నతనమునఁ దూనీఁగలను బట్టికొని కొఱ్ఱులఁ బెట్టి బాధించితివి. తత్ఫలము నీ విప్పు డనుభవింపవలసి వచ్చినది. హింసాపరు లగుమానవులు దుఃఖము లొందకుండ నుండఁగలరా?" అని పలికినయమునిఁ జూచి మాండవ్యుఁ డతికుపితుఁడై "ఓయీ! ఏ మనుచున్నావు? నేను జిన్నతనమునఁ బాప మొనర్చితి ననియా? అది సరి కాదు. పుట్టినది మొదలుకొని పదినాల్గువత్సరములదనుకఁ బురుషుఁడు బాలుఁ డనిపించికొనును. అట్టివాఁ డెద్ది చేసినను పాపములను బొందఁడు. వాని కొరు లెగ్గు చేసిరేని పాతకు లగుదురు. ఇది ధర్మశాస్త్రమర్యాద. ఇట్టుండఁ దెలియక బ్రా

హ్మణుఁడ నగునాకుఁ దగనిదండమును విధింపఁజేసి నాయెడ నపరాధి వయితివి. కావునఁ దత్ఫల మిప్పు డందుము. నీ దివ్యభవమును విడిచి భూతలమున శూద్రస్త్రీయందు జనింపు" మని శపించెను. ఆశాపమువలననే ధర్మరాజు విదురుఁడై జన్మించెను. కావుననే విదురుఁ డుత్తమోత్తముఁ డయి ధర్మాధర్మపరిశీలననిపుణుఁ డయి లోకమున మిక్కిలి వాసి గాంచెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రపాండురాజులతోఁ గూడి చిన్న తనమంతయును బుచ్చెను. అతఁడు యౌవనవంతుఁ డయ్యును విషయసుఖవిముఖుఁడై బ్రహ్మచారియై వర్తించెను. అతఁ డన్నికార్యములందును భీష్మునకుఁ దోడ్పడుచుఁ గౌరవమంత్రి యని పేరొందెను. ఏకార్యమైనను భీష్ముఁడు విదురునితో నాలోచింపకుండఁ జేయలేదు. ఈమహానుభావుఁడు వయస్సునఁ బాండునికంటెఁ జిన్నవాఁ డయ్యును గురుకులవృద్ధు లగుభీష్మాదులతో సమముగ గౌరవింపఁ బడుచుండెను. పాండుఁడు దిగ్విజయ మొనర్చి తెచ్చిన ధనంబులు ధృతరాష్ట్రునిమతి నడసి భీష్మునకును, సత్యవతికిని, దల్లులకు నిచ్చుచున్నట్లు విదురునకుఁగూడ నిచ్చుచుండె నని భారతమువలనఁ దెలియుచున్నది.

విదురుఁడు దూరదృష్టి గలవాఁడు. హితము నుపదేశించు నెడ జంకు లేనివాఁడు. ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారీదేవియందు దుర్యోధనుఁ డుదయించెను. ఆసమయమునఁ బెక్కుదు

ర్నిమిత్తంబులు పొడమెను. పుత్త్రాభ్యుదయసంతోషముచే ధృతరాష్ట్రుఁ డుప్పొంగుచుండ విదురుఁడు భీష్మాదులతో నతని సమీపించి "సోదరా ఈపుత్త్రజననమున కానందించుచుంటివి. కాని యిది యానందించఁదగినసమయముకాదు. ఈపిల్లవాఁడు పుట్టినసమయమునఁ బెక్కు లుత్పాతములు పొడమినవి.

మనమున దుర్యోధనుజన్మం
బునఁ బెక్కులనిమిత్తములు పుట్టె జగ
జ్జనసంతతి యుజ్జనముం దగు
నని పలికెద రెఱుక గలమహాత్ములు నాకున్

కులమునకు నఖిలలోకం
బులకు నపాయంబు సేయు పురుషాధము ని
మ్ముల దూషించి యగంబును
గులమును రక్షించు టుచితము కులజున కనఘా!

"కావున నిప్పుడు దుర్యోధనను దూషించి విడిచిపుత్తము. అంతమాత్రమున నీకు నష్టములేదు. ఇంకను నీకు నూఱు గురుపుత్త్రులు సంపూర్తిగాఁ బెరుఁగుచున్నవారు. ఇతఁడు లేనంతమాత్రమునఁ గొఱఁత రాదు. నాచెప్పినట్లు నడతువేని కులంబును, దేశంబును, బ్రజలను, రక్షించినవాఁడ వగుదువు" అని యుపదేశించెను.

పుత్త్రవ్యామోహముచేత ధృతరాష్ట్రుఁడు పుత్త్రుని విడిచిపెట్ట లేకపోయినను విదురుఁడుమాత్రము తనవిధాయక

మొదటిప్రకరణము

కృత్యము నెఱవేర్పక పో లేదు. పుత్త్రజననోత్సాహభరితుఁడగుమహారాజుతో నట్లు నిర్భయముగా లోకక్షేమార్థి యై పుత్త్రత్యాగమునుగుఱించి విదురుఁ డొనర్చినహితోపదేశమే యతనిదూరదర్శిత్వమును గర్తవ్యానురక్తిని బ్రజానుకంపానాసక్తిని, వెల్లడి చేయు చున్నది.

మొదల నప్రియ మయ్యును తుదిఁ గరంబు
పథ్య మగు పల్కు - ప్రియులగు బలిమి నైనఁ
బలుక నలయు మోమోటకై యొలసియట్టి
వాఁడు నగు సహాయుండు భూవల్లభునకు

ఈపద్యమునందు జెప్పఁ బడినయుత్తమగుణము విదురునియందు నెలకొని యున్న దనుటకు సందియములేదు. హితోపదేశమునందును దూరదృష్టియందును గార్యాలోచనమునందును రాజభక్తియందును న్యాయాన్యాయపరిశీలనమందును ధృతరాష్ట్రునకు విదురునివంటిమంత్రి వే ఱొకఁడు లేఁడు. విదురునివంటిమంత్రిసత్తముఁడు గల్గినందులకుఁ దగినఫలమును ధృతరాష్ట్రుఁ డనుభవింపలేక తనవంశనాశ మొనర్చుకొనెను. అదిధృతరాష్ట్రునిలోపమే. అంధుని యందున్నదివ్వెవలె పుత్త్రవ్యామోహాంధుఁ డగుధృతరాష్ట్రునిచెంత విదురునిబుద్ధియు, నాలోచనమును వ్యర్థము లయ్యెను.

రెండవప్రకరణము.

విదురునికిం బాండవులందుంగల్గినయాదరము

లోకములో ధర్మాత్ములు సాధుశీలురు నగునుత్తమపురుషులు తమకన్నులయెదుట నధర్మ ముత్పత్తిల్లినను, క్రూరకార్యము లాచరింపంబడినను జూచి సహింపలేరు. సహింపలేకపోవుటయే కాదు; అధర్మపరులను, క్రూరులను జూచి వారు ద్వేషించి వారిని దమచెంతకైనను జేరనీయరు. ఆ దుష్టులతో వారు శత్రుభావమును వహించి సాధుపక్షావలంబు లయి వర్తింతురు. ఇది యుత్తమపురుషస్వభావము. ఆలోచింప, విదురుం డట్టియుత్తమపురుషుం డనుటకు సందియము లేదు. పాండవధార్తరాష్ట్రులు విదురునకు సమానులయినను బాండవులసద్గుణము లతనిచిత్తము నాకర్షించినట్లు దుర్యోధనాదులగుణము లాకర్షింపం లేకపోయినవి. ధార్తరాష్ట్రులందు హేయభావమును, బాండవులందు సమాదరమును, విదురునకుం గల్గుటకుం గారణము వారివారిదుర్గుణసద్గుణములే కాని వేఱు కాదు. ఇది తెలియక విదురుండు పాండవపక్షపాతి యనుచుందురు. ఆపక్షపాతము సద్గుణజన్యము కాని స్వభావజన్యము కాదు.

పాండురాజుమరణానంతరమునం గుంతీదేవి ధర్మజభీమార్జుననకులసహదేవులతోం గూడ హస్తినాపురికి వచ్చెను. అట్లు వచ్చినపాండుకుమారులను జూచి భీష్మవిదురాదులే కాక పురప్రజ లందఱును మిక్కిలియానందించిరి. ఆపిల్లలు

మిగులసుందరులై దేవతాకుమారులను మించు తేజమునఁ బ్ర కాశించుచుండిరి. తాదృశసౌందర్యదివ్యతేజములకు తోడు ధర్మ రాజాదులకు వినయసౌజన్యాదు లలవడి యుండుటచే వారు సులభముగానే లోకుల చిత్తముల నాకర్షించికొనఁ గల్గిరి. సింగపుఁగొదమలభంగి వర్తించుచున్న పాండుకుమారులను జూ డఁగా ధార్తరాష్ట్రుల కసూయయు దక్కినవారికి సమాద రమును గల్గెను. ఇట్టి యుత్తమపురుషుఁడైన విదురునికిఁ బాండవులందు సమాదరము గల్గుట వింత కాదు. పాండ వులు దివ్యతేజోవిలసితు లగుటచేతనే విదురాదులకుఁ బ్రే మాస్పదులైరి. అప్పటికిఁ బితృవిహీను లగుబాలకు లగుటచే వారియందు మఱింత ప్రేమ ముదయించుట కవకాశము గల్గె ను. అయినను వారిసద్గుణపుంజములవలన నాప్రేమ మఱింత వర్ధిల్లెను. పాండవులగుణములు లోకులచిత్తములవలెనే వి దురునిచిత్తమునుగూడ నాకర్షించి యుండెను. పాండవులు తమసత్ప్రవర్తనముచే విదురునిఁ దమవంక నాకర్షించికొను చుండ సుయోధనాదులు తమదుష్ప్రవర్తనముచే నాతని తనకు విముఖుని గావించికొనిరి. పాండవులు దివ్యమూర్తు లై యున్నను, పితృహీనులై యున్నను, వారివలె దుర్యో ధనాదులుగూడ సద్గుణవంతులై వర్తించినచో సహజముగ వి దురునిచిత్త మిరువాగులవారియందును సమభావము గల్గి యుండు నని చెప్పుటకు సందియ ముండదు; కాని దుర్యోధ నాదులు పాండవులను సత్ప్రవర్తనముచే జయింపవలె నని

సహింపక కపటముచేతను గాంభీర్యముచేతను జయింపఁ బ్రయత్నించిరి. అందుచే విదురునకు దుర్యోధనాదులందు ద్వేషబుద్ధి ప్రబలము కాఁ జొచ్చెను.

పాండవధార్తరాష్ట్రులు కొంతకాలము కలిసిమెలసి వర్తించిరి. ఆయుధవిద్యల నభ్యసించిరి. అశ్వాదివాహనారోహణనిపుణు లైరి. ప్రవర్తనమందును విద్యాభ్యాసమందును పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులనుమించి ప్రజలమెప్పును బడయుచుండిరి. అది దుర్యోధనాదులకు మిగులఁగష్టము గలిగించెను. దుర్యోధనునియసూయానలము క్రమక్రమముగాఁ బ్రజ్వరిల్లెను. అది పాండవులనాశనముతోఁ గాని చల్లారునట్లు లేదు. అందుచే దుర్యోధనుఁడు రహస్యముగా దుర్మంత్రులతో నాలోచించి యతనికి నచ్చఁజెప్పి ముందుముందు పాండవులవలనఁ దమకు సంభవించునాపదలను వక్కాణించి పాండవులు హస్తిపురి విడిచి వారణావతమునకుఁ బోయి నివసించునట్లాజ్ఞాపింపఁ బ్రార్థించెను. దానికి ధృతరాష్ట్రుఁ డతికష్టమున నంగీకరించి పాండవులను వారణావతమునకుఁ బంపెను. ఈలోపున దుర్యోధనుఁడు పురోచనుఁడనువానితో నాలోచించి పాండవులు నివసింప లక్కయిల్లును నిర్మింపఁ జేసెను. సమయము జూచి పాండవులతోఁగూడ లక్కయిల్లు దహించి చంపుమని యతని కాజ్ఞాపించెను. పాండవులసద్గుణములను జూచి సహింపలేక దుర్యోధనుఁడు చేసినదుర్మంత్రమిది. ఈరహస్యమును విదురుఁ డెట్లో తెలిసికొని పాండవు

లు వారణావతమున కరుగు చున్నసమయమున వారిని వెం
బడించి కొంతదూర మరిగి ధర్మరాజును జూచి యి ట్లనెను.

ఎల్లకార్యగతుల నెఱుఁగుచు నుండుము
నెఱుఁగఁ జెప్ప వలయు నెఱిఁగినంత
పనియు లేక యున్నఁ బంచినకురుపతి
హితుఁడనైన నీ కెఱఁగ నెన్న సము

అని చెప్పుటచే ధర్మరాజాదులు జాగరూకు లై యా
పాయమును దప్పించుకొనఁగల్గిరి. విదురుఁ డీరహస్యమును
పాండవుల కెఱిఁగింపనిచో వారు లక్కయింటిలో దగ్ధు
లై పంచత్వ మొందవలసినవారే. విదురుఁ డుత్తమపురుషుఁ
డు గనుకనే సాధుశీలు రగు పాండవులకు దుష్టాత్ము లగు
దుర్యోధనాదులవలనఁ గల్గునాపదలను జూచి సహింపలేక
తత్రరహస్యమును వారి కెఱిఁగించెను. విదురునిచే నిట్లు చే
యించినది యతనియుత్తమస్వభావమే కాని బంధుత్వము
కాదు. సాధుస్వభావము గలవారు పాండవేతరు లయినను
విదురుఁడు వారిప్రాణరక్షణమునకు బద్ధకంకణుఁ డగువాఁ
డే కాని యూరకుండువాఁడు కాఁడని చెప్పవలసియున్నది.

భీష్మాదికురువృద్ధులు నిజముగాఁ బాండవులు లక్క
యింట్లలో దగ్ధులైరని నమ్మి మిక్కిలి దుఃఖించి వారికి
పారలౌకికక్రియ లొనర్చిరి. పాండవులకుశలగమనమును
నెఱిఁగి విదురుఁడు లోలోన సంతసించుచు నూరకుండెఁ
కాని యెవ్వరికిని జెప్ప లేదు. ఆవిషయమును భీష్మునకై

నను దెలియఁజేసినట్లు గన్పట్టెడు. ఒకవేళ తా నాపాండవులకుశలవార్త తెలియఁజేసిన నది క్రమముగా దుర్యోధనాదులకర్ణపథమునఁ బడక మాన దనియు సుయోధనుఁడు విఫలప్రయత్నుఁ డగుటంజేసి మిక్కిలి కుపితుఁ డయి పాండవులఁజూడ లెట్లయిన నరసి వారిని సంహరింపక మానఁ డనియు విదురుఁ డెఱుఁగును. అందుచేత తద్వార్తా పాండవహితు లగువారిచెవినైనఁ బడకుండునట్లు చేసి యున్నాఁడు. ఈయంశమే పాండవులందు విదురునికిఁ గలయవ్యాజకృపారసమును వెల్లడించు చున్నది.

మూఁడవప్రకరణము

పాండుపుత్త్రులు ద్రౌపదీస్వయంవరమునఁ దమభుజబలమును బ్రకటించి బయలుపడిరి. ధృతరాష్ట్రాదులు పట్టణలోకు లందఱుఁ బాండవులు బ్రదికి యున్నందులకుఁ బరమానందభరితు లయిరి. పాండవులు సజీవులై యుండుటయే కాక ద్రౌపదీదేవితోఁగూడఁ గీర్తికాంతను జేకొనుట గన్నులారాఁ గాంచినప్పుడు దుర్యోధనుఁడు పొందినదుఃఖమునకుఁ బారము లేదు. పాండవులశ్రేయస్సు దుర్యోధనుని హృదయమునకు శల్యతుల్యమై యనుక్షణమును బాధింపఁ దొడఁగెను. దుర్యోధనుఁడు రారా జయినను విదురునికి భయపడు చుండువాఁడు. విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునిచెంత నున్నప్పుడు తనయాటలు సాగ వని తెలిసికొని సుయోధనుఁ డట్టిసమయమునకుఁ బ్రతీక్షించు చుండెను. ఈయంశము దుర్యోధనుఁడు

చెప్పినమాటలవలనఁ దెలియవచ్చు చున్నది. "ఓజనకా! విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి. ఎల్లప్పుడు నతఁడు వారిహిత మునే కోరు చుండును. నీవు మూఢబుద్ధితో నావిదురుని వచనములనే పాటించెదవు. ఆవిదురుఁడే మీకాప్తమిత్రుఁడు అందువలన మన కనేకానర్థములు సంభవించు చున్నవి. మఱియును,

[illegible]
నిర్దోషుల యునికిఁ జేసి నేరము గలిగెన్,
మాయిష్టం బెఱింగి పలుగ
నీయుం, [illegible] లకున్

"అనాగారాత్రములందు దెప్పుడును విదురుఁడు మీమ్మెడఁ బాయకయుండుటచే మాయభిప్రాయంబుని దెలిఁగింపనవకాశ మొకప్పుడును లభించినది కాదు. దైవవశమున నిన్నదినము లకు మా కట్టిసమయము లభించిన" దని సంతసించెను. ఈవిషయ మాలోచింప విదురుఁడు దుర్యోధనాదులకుఁ బ్రబ కన్నులోనిబల్లెమువలె వర్తించు చున్నట్లు తెలియవచ్చు చున్నది. కౌరవులదుష్ప్రయసముద్రమునకు విదురుఁడు చెలియ లికట్ట యని చెప్పవలసియున్నది. ఎప్పటికప్పుడు విదురుఁడు దుర్యోధనాదుల దుష్కార్యముల కడ్డుపడకయుండిన వా రింతకంటెను హెచ్చిపోవుదు రనుటకు సందియము లేదు.

ధర్మమును న్యాయమును, హితమును నుపదేశించునెడ భీష్మద్రోణులకంటె నితఁ డుత్కృష్టుఁ డనిచెప్పవలసియున్న

ది. ఇతనివలె నిర్భయముగా నిస్సందేహముగా హితోపదే శముఁ జేయువా రరుదు. పాండవులు ద్రౌపదిని వివాహమై పాంచాలదేశమునం దున్నప్పుడు వారిని హస్తిపురికిఁ గొనివచ్చుటయా, మానుటయా, యని యాలోచించునవ యమున భీష్మద్రోణులు తగువిధమునఁ జెప్పి యూరకుండిరి. ఆసమయమున విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రున కిట్లు బోధించెను.

విదురునిహితోపదేశము

మహారాజా! భీష్మద్రోణులు ధర్మార్థములు చక్కఁగ దెలిసినవారు. తథ్యవాదులు వయోవృద్ధులు, మధ్యస్థులు, నిర్మలమనస్కులు. వారు నీ కేది బోధించినారో నీవు దానినే యొనర్చుట ధర్మము. ఆలోచింప నీకు వారలకంటె హితు లెవ్వరును లేరు. దుర్యోధనుఁడును వానిసహచరు లగుకర్ణ శకునిదుశ్శాసనులును మిక్కిలిబాలురు. ఇది ధర్మ మనియు నిది యధర్మ మనియు వారి కేమిదెలియును? అట్టివారిమాటలు నమ్మి నీవు వర్తించుట తగదు. కావునఁ బాండురాజ కుమారులను వేగముగా రప్పించి వారి కర్ధరాజ్యము నిచ్చి గౌరవించుట ధర్మము. పాండవులు దమంత తామె దేవతలకును దుర్జయులు. అప్పై శాత్రవగర్వనిర్వాపకుఁడు ద్రుపద రాజు వారికిఁ జుట్ట మయ్యెను. వారిబావమఱఁది యగుధృష్టద్యుమ్నుఁడు వారివలెనే నిరుపమానపరాక్రమశాలి ఇంతే కాక వారికి బలరాముఁడును, కృష్ణుఁడును సాత్యకియు నాప్తమిత్రులు. హిత ముపదేశించుమంత్రులు. ఇంతియు

కాని పాండవులకు దైవపౌరుషములు రెండును గలవు. ఆపాండుసుతులు నీకు దుర్యోధనాదులకంటెను నెక్కుడుభక్తులు నీ కెప్పుడును విధేయులై వర్తించువారు, మహాధీరులు. అప్పాండుపుత్త్రులు నీపుత్త్రులు గారా? వారిని దూరస్థులను జేయుట నీకుఁ దగునా?

ఆహవభూమిలోనఁ బవిత్రమగు పార్థుఁడు దైత్యవాహినీ
వ్యూహము వ్రచ్చి చెండు మఘవుండును దాఁక మార్కొనఁగ ను
త్సాహము జేయఁ జెల్ల దనుసారులఁ బోలి యసాహసుల్ నిరు
త్సాహులు ద్రోహులై యెదిరి చత్తురొ చంపుదురో నరేశ్వరా!

అయుత నాగసాహసుఁడు నాతని కగ్రజుఁ డగ్రజన్ముఁ డున్నా
గాయుధతుల్యుఁ డాజిని ... భీముఁడు
... మున్న వా
... .

మహారాజా? యుద్ధభూమియందు పార్థుఁడు నిజముగా శత్రుసంహారము జేయఁ దలంచినయెడల దేవేంద్రుఁడైనను వచ్చి యతని మార్కొనలేఁడు. అట్టివి చెప్పవలసి యుండఁగా నల్పబలులు నష్టులు సాహసహీనులు నిరుత్సాహులు నగుదుర్యోధనాదు లాయర్జును నెదిరించి చత్తురో చంపుదురో యోచింపుమా! ఆయర్జునున కగ్రజుఁ డగుభీముఁడు దృఢబాహువు. యుద్ధములందుఁ బార్థుని మించినవాఁడు. పదివేలయేనుఁగులబలము గలవాఁడు. యుగాంతయమున కీడువచ్చువాఁడు. అట్టిభీమార్జునులకు బాహుబలంబున నకులసహా

దేవు లెంతమాత్రమును దీసిపోవువారు కారు. వారెట్టివారికిని దుర్జయులు. రణాంగణమున వారు దేవతలకైనవచ్చువారు. భీమార్జుననకులసహదేవు లెట్లు వశ్యులో యట్లే ధర్మరాజునకుధర్మమును ధైర్యమును, సత్యమును, కృపయు, ననునీనాల్గుగుణంబులును వశ్యము లయి యొప్పు చుండును. ఆధర్మరాజు వైభవ మే మన వచ్చును? అతని త్రిలోకములందిసాక్ష్య మగున దే దైన నుండునా? ఆమహాత్ములబలపరాక్రమంబు లెల్లవారికి దృష్టపూర్వంబులు. అట్టివారితోఁ గలహించునవివేకు లుందురా? ఆయుత్తములు నీపుణ్యవశంబున జననీసమేతముగా లక్కయింట్లలోఁ బడి మ్రందకుండఁ దప్పిపోయినారు. వారిప్పుడు సజీవు లయి యుండుటచే లోకాపవాదము గొంత సహింప వచ్చును. అయినను గుటిలాత్ముఁడగుపురోచనుఁ డమ్మహనీయులయెడ మహాపరాధము గావించి నీకుదుర్యశఃపంకము గల్గించినాఁడు. ఆయపకీర్తిపంకమును బాండవానుగ్రహ మనుజలంబులఁ గడిగికొనుము. అంతకంటె నీకునుత్తమమార్గములేదు. దుర్యోధనుఁ డొనరించునపరాధమువలనమహీప్రజకుఁదప్పక ముప్పు వాటిల్లు నని యిదివఱకే చెప్పియున్నాను. అది నీవు పెడచెవిని బెట్టితివి. కావున నీవిప్పు డయిన నావచనము లిమ్ముగ విని పాండవుల రప్పించి యర్ధరాజ్యం బిచ్చి యాదరింపు మని నిర్భయముగా నుపదేశించెను.

ఇట్లు విదురుఁ డొనర్చినదీర్ఘోపన్యాసంబు విని ధృతరా

ష్ట్రుఁడు సంతుష్టుఁడై దుర్యోధనాదులు వలదువల దని నిర్బంధించుచున్నను వారిమాటలను సరకుగొనక సభ్యుల సమక్షమునఁ బాండవుల కర్ధరాజ్యం బిచ్చుటకు నిశ్చయించెను. పుత్త్రవ్యామోహవశుఁ డయి చెడుదారిని బట్టినధృతరాష్ట్రుని యుక్తిమార్గమునఁ బెట్టిన దావిదురునియుపదేశమే యనుటకు సందియము లేదు.

అనంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు ద్రుపదునిపురంబున నున్న పాండవులను దోడ్కొని వచ్చుటకు యత్నించెను. కాని యది యతనికి సులభముగాఁ దోఁప లేదు. పాండవులచిత్తంబు లిప్పు డెట్లున్నవో యతని కేమి తెలియును? తనపంపిన వార్త విని పాండవులు కుపితులై తొంటియపకారంబుల నుద్ఘాటించి తిరస్కరించినచో ధృతరాష్ట్రుని కంతకంటెఁ బరాభవ ముండదుగదా? మఱియు నాపన్నులయినపాండవులను జేరఁదీసి పిల్ల నిచ్చి మహాభ్యుదయోపేతులఁ గావించినద్రుపదుఁడు తనసందేశమును నిరసించి పంపివేయు నేమో యన్నసందియ మారాజేంద్రుని బాధింప సమకట్టెను. కావున నట్టిసమయమునఁ బాండవులను గొనివచ్చుట కరుగువాఁడు మహాబుద్ధిమంతుఁడై కార్యజ్ఞుఁడై యుక్తాయుక్తవివేకి యై యుండవలయును. అట్టివాఁడు కౌరవసభలో విదురునికంటె నితరుఁ డెవ్వఁడుగలఁడు? అందుచే ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులకు వేలు వేల రత్నభూషణాంబరాదులను బహూకారముగా నిచ్చి శీఘ్రముగా వారిని గొనితేరవిదురుని బంపెను.

మహామతిమంతుం డగువిదురుఁడు ద్రుపదుపురంబున కరిగి ద్రుపదరాజును శ్రీకృష్ణసహితు లగుపాండవులనుజూచి ధృతరాష్ట్రుఁడు పంపినకానుక లర్పించి వారిచేతఁ బ్రతిపూజితుండయి పాండవులు విను చుండ ద్రుపదరాజుతో ని ట్లనెను. "ద్రుపదరాజా! నీ వున్నతవంశసంభూతుఁడవు, ధర్మశీలుఁడవు, మహానుభావుఁడవు. అట్టినీతోడిచుట్టరికము మిక్కిలి శ్లాఘనీయ మైనది. మిగులననురూప మైనది. ఇట్టిదితము కురువంశమునకు సంభవించుటచే ధృతరాష్ట్రుఁడును, భీష్మాదికురువృద్ధులును, ద్రోణాదిగురుజనంబును, మిక్కిలిసంతోషించు చున్నవారు. అత్యుదారస్వభావు లగుపాండవులును వారి మహాపతివ్రత యగువారితల్లియు మమ్ము నెడఁబాసి పోవుటచే హస్తిపురవాసుల మగుమే మందఱమును మిక్కిలి దుఃఖించు చుంటిమి. ఇప్పుడు నీయల్లు రగుపాండుపుత్త్రులను జూచి యానందింపఁ గురుకులేశ్వరుఁడు మొదలగుబంధువర్గమును, దక్కినపౌరులును మిక్కిలివేడుకపడు చున్నారు.

"అభిజాతుండవు ధర్మశీలుఁడవు నీ యందైనసంబంధ మ
ద్భుతమ్ముం బనురూప మిష్ట మని సౌహార్దంబునన్ జాహ్నవీ
ప్రసవుండునున్ ధృతరాష్ట్రుఁడుం గృపుఁడుం గుంభప్రోద్భవుండును యశో
విభవాలంకృత సంతసంబు పడి రత్యంతమ్ము లిష్టంబునన్.

"తల్లియుం బుత్త్రు లేవురు నుదారమతుల్ తమయొద్ద బాసినం
దల్లడ మందె యందఱును దద్దయు దుఃఖితచిత్తులై రనిన్
యల్లురఁ బాండుపుత్త్రులఁ బ్రియంబునఁ జూడఁగఁ గోరు చున్నవా
రెల్లజనంబులుం గురుకులేశ్వరుఁ డాదిగ బంధువర్గమున్.

"కావున సద్గుణపూజితు లగుపాండవులను గురువంశమునకు మణిదీపమువంటికోడలిని, బరమపతివ్రత యగు కుంతీదేవిని హస్తినాపురమునకుఁ గొని రా వలయు నని ధృతరాష్ట్రమహారాజు నన్నంపినాఁడు. నీ వాజ్ఞాపించినఁ గాని వీ రచ్చటికి రాఁ జాలరు. దయయుంచి వీరిని బంపు" మనిపలికెను. ఇట్లు విదురుఁడు యుక్తియుక్తముగను వినయోపేతముగను సంభాషించి ద్రుపదరాజును సంతుష్టునిఁ గావించి కుంతీపాండవులమనంబులలోనిశంకలంబుఁ దొలఁచి వారినానందమగ్నుల నొనరించెను. ఈనృపశాస్త్రనువచనుండగు దనాథాగేయునికోర్కె నెవ్వరు త్రోసివేయఁ గలరు?

విదురునివచనములు విని ద్రుపదుఁడు సంతసించి "ఓ గుణశాలీ నీవచనముల కానందించితిని. ధానుక మూఁపనేఁడుఁ డగుధృతరాష్ట్రమహారాజు పాపఁగా నుత్తమమానుషుఁడు నగుచు నీకార్యభారము వహించి రాఁ గా నీపాండవుల కిట్టి సిద్ధి గలుగుట కాటంకమేమి? శ్రీకృష్ణుఁడును, నేనును వీరికి నిరంతరమును శుభములను సమకూర్చ సమకట్టియుండ వీరి కాపద లెట్లు సంభవించును? నీవును, ధృతరాష్ట్రుఁడును, భీష్ముఁడును, వాసుదేవుఁడును దేనిని హితమని తలంతురో యదియ నాకును బ్రియము. పాండవులను దప్పక తీసికొని పొ" మ్మని పలికెను. మహానుభావుఁడగువిదురుఁడు పాండవులహితము గోరుచుండ నెవ్వ రేమి చేయఁ గలరు? పాండవుల కట నపాయము సంభవించు నని శంకింపఁ బని లే

డని కృష్ణుఁడు పలికెను. కురుముఖ్యు లగుభీష్మవిదురధృత రాష్ట్రాదు లుండ మాకేమియు దొసఁగు పొసఁగ నేరదని ధర్మరాజు వచించెను. సర్వజనాదరణపాత్రుఁడును, ధర్మవర్తనుఁడును నగువిదురుఁడు తమ కాదరువుగా నుండఁబట్టియే పాండవులు మగుడ హస్తిపురికి రా నుద్యమించిరి. కాని వేఱొక రట్లు పిలువవచ్చినచోఁ బాండవు లంతనిర్భయముగాఁ గిరినగరమున కరుగఁ జాలరని చెప్పవలసి యున్నది.

పాండవులు ద్రుపదునసుమతి వడసి విదురుని బురస్కరించుకొని హస్తినాపురంబుఁ బ్రవేశించిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడును నక్కఱగలవారును బాండవుల నెదుర్కొని యాదరించి గౌరవించిరి. పురజను లందఱును వారిని దీవించిరి. పాండవులును గులవృద్ధు లగుభీష్మాదులకు నమస్కరించి దీవన లందిరి. పాండవులును గౌరవులును దొంటివిధంబునఁ బరస్పరముఁ గలిసి వినోదములఁ బొద్దులు పుచ్చుచుండిరి. అనంతర మొకనాఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు భీష్మవిదురాదులును, దుర్యోధనాదులును జూచుచుండ ధర్మరాజున కర్ధరాజ్యమిచ్చి యాదరించెను. పాండవులు మరల నిట్టిసమున్నతస్థితికి వచ్చుటకుఁ గారణము విదురుఁడే యని నొక్కి వక్కాణింపవలసి యున్నది. విదురుఁ డట్లు నిర్భయముగా ధర్మయుక్తముగ ధృతరాష్ట్రునికి బోధింపనియెడల నతఁడు పాండవులను రప్పించుటయు, రాజ్యమిచ్చి యాదరించుటయుఁ బొసఁగి యుండదు. మహానుభావుఁ డగువిదురుఁడు

పాండవులను లాక్షాగృహమునుండి తొలఁగించి రక్షించుటయే కాక వారి నిట్టిమహోన్నతదశకుఁ గూడ దెచ్చియున్నాఁడు. ఆప్తుఁ డనఁగా నిట్టివాఁడే కదా!

నాల్గవప్రకరణము

పాండవులు ధృతరాష్ట్రు ననుగ్రహమున నర్ధరాజ్యంబు వడసి భీష్మవిదురాదులయనుమతిఁ జెంది ఖాండవప్రస్థమును రాజధానిగాఁ జేసికొని రాజ్యపరిపాలనం బొనరించు చుండిరి. అది మొదలు పాండవులయభ్యుదయ మత్యున్నతి వహించెను. విశ్వకర్మ యింద్రప్రస్థనగరంబును నిర్మించి పాండవుల కిచ్చెను. మయుఁడు లోకపాలురసభలను మించినసభామందిరమును నిర్మించెను. నారదోపదేశంబున ధర్మరాజు రాజసూయం బొనరించెను. భీమాదులు నలుదిక్కుల జయించి రాజులవలన ధనరాసులను, రత్నరాసులను గొని వచ్చి యింద్రప్రస్థమును నిండించిరి. రాజసూయముతో ధర్మరాజు కీర్తియే కాక ధనసంపదలు గూడ మిన్ను ముట్టెను. ఇప్పుడు వారలు భూలోకవాసులచేతనే కాక సురలోకవాసులచేతఁ గూడ మెప్పు వడయుచుండెను.

పాండవులమహావైభవమును గాంచి దుర్యోధనుఁడు మచ్చరపడి కర్ణాదులతో నాలోచించి కపటద్యూతమునఁ బాండవలక్ష్మిని హరింప నిశ్చయించికొనెను. అనంతర మతఁడు ధృతరాష్ట్రునితో దనకష్టసుఖములు చెప్పికొని ధర్మరాజుతో సుహృద్ద్యూతము నాడ ననుజ్ఞ వేఁడెను. కాని

యతఁ డందుల కంగీకరింపఁ డయ్యెను. తనయభిలషితమునకు సమ్మతింపనిచో మేను దొఱఁగెద నని సుయోధనుఁడు తండ్రితో ఖండితముగాఁ జెప్పఁగా నతఁ డుపాయాంతరంబు గానక కుమారునియిష్టమున కనుమతించి యొకనాఁడు రహస్యముగా విదురునిఁ బిలిపించి శకునిదుర్యోధనులయభిప్రాయం బెఱింగింప నతఁడు విస్మితుఁడై రాజున కిట్లనియెను.

విదురుఁడు జూదమాడఁ దగ దని ధృతరాష్ట్రునితోఁ జెప్పుట.

"మహారాజా! మీదురాలోచనమునకు నేను మిక్కిలి దుఃఖించుచున్నాను. కలిద్వాపరములసంధికాల మగుటచే నీసమయ మఖిలప్రజాక్షయకర మని పెద్ద లందురు. అందులకుఁ దగినసన్నాహములే మీ రొనర్చుచున్నట్లున్నది. రాజేంద్రా! జూద మెట్టిశాంతచిత్తులకుఁగూడఁ గలహాభివృద్ధి నొందింపక మానదు. నీ వీజూదమునకు సమ్మతించుట నీసుతులకును బాండుసుతులకును వైరము పుట్టింప సమ్మతించుటయే. ఇది యంతమాత్రమును దగదు. ఇట్టిదుష్కార్యమునకు నే నంగీకరింపఁజాలను. నీవు నాహితవచనములు విని శకునిదుర్యోధనులదుర్వ్యవసాయము మాన్పి కురువంశము నుద్ధరింపుము" అని హిత ముపదేశించెను. ధృతరాష్ట్రుఁ డది వినక యింద్రప్రస్థమున కరిగి ధర్మరాజును దోడ్తెమ్మని పలుక రాజమూర్ఖత్వమునకు విచారించుచు నాసమాచారము భీష్మునితోఁ జెప్పి యింద్రప్ర

యత్నమునుండి దుర్యోధనాదులను మరలింప యత్నింపఁ దొడఁగెను.

సామాన్యముగా హితులు తమమిత్రులు తమబోధనలను విననప్పుడు మరలమరలఁ జెప్పిన వారి కెక్కడఁ గోపము వచ్చునో యని యూరకుందురు. విదురుఁ డట్టివాఁడు కాఁడు. ఎవ్వరికిఁ గోపము వచ్చిన నెవ్వరు దన్ను నిందించిన నతఁడు మాటిమాటికిని హిత ముపదేశించుచునే యుండును, కాని వెనుదీయువాఁడు కాఁడు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు తనహితవచనములను జెవిని బెట్టి ధర్మరాజాదులను దోడ్కొని రమ్మని విదురునితో ననఁగా నతఁ డప్పుడును మిగులవిషణ్ణహృదయుఁడై "అయ్యా! మాయాదురోదరము వలదు, వలదు! దీనిని మానుట యుభయపక్షములకు శ్రేయస్కరము. నామాట వినుఁడు, నామాట వినుఁ!" డని మఱిమఱి ధృతరాష్ట్రున కుపదేశించెను. అప్పటికి నతఁడు తనవచనములు జెవిని బెట్టఁగా విదురుఁడు మిక్కిలివిచారించి తనలో "ఓహో! ఈదుర్వ్యవసాయము దాఁటరానిది. కురువంశమున కేదో గొప్ప చేటును సమకూర్ప దైవము నిశ్చయించి కొన్నట్టున్నది. ఇట్టిదాని నివారింప మనకశక్య" మనితలపోసి సోదరు నాజ్ఞ ననుసరించెను.

అనంతరము ధర్మరాజాదులు హస్తిపురి కరుదెంచి ధృతరాష్ట్రునకును, భీష్మాదికురువృద్ధులకును నమస్కరించి ధృత

రాష్ట్రుఁడు కట్టించిననూతనసభాభవనమును వీక్షించి సంతసించిరి. దుర్యోధనుఁడు తమతో నందు జూదమాడవలయు నని కోరఁగా ధర్మరాజు మొదట నిరాకరించియుఁ దుద కంగీకరించెను. ఆదివ్యమందిరమున ధృతరాష్ట్రవిదురభీష్మాదులయెదుటనే ధర్మరాజు శకునితో జూదమాడ నారంభించెను. శకుని తనమాయాప్రభావమున ధర్మరా జొడ్డిన వానినెల్లను గెలుచుచుండెను. ధర్మరా జోడిపోవుచుండెను. అది చూచి విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని సమీపించి రహస్యముగా నిట్లనియెను.

విదురుఁడు జూదము నివారింపు మని ధృతరాష్ట్రుని గోరుట

"మహారాజా! దుర్యోధనుఁడు నీచాత్ముఁడు. వీఁడు దాయదులతోఁగూడ నుద్భవిల్లెను. వీఁడు పుట్టినప్పుడు పెక్కుదుర్నిమిత్తంబులు పొడమెను. ఇతనివలనఁ గురుకులమున కాపద సంభవించు నని నేను మొదటినుండియుఁ జెప్పుచునే యున్నాను. కాని నీవు నామాటలను వినవైతివి. మనకురువంశము లోకములో మిక్కిలివాసిగాంచినది. మహాభిషుఁడు, భీమసేనుఁడు, ప్రతీపుఁడు, శంతనుఁడు మొదలగుమహామహులుదయించుటచే నీకుల మతిపవిత్రమై మహోన్నతిఁ గాంచినది. అట్టిదానికిఁ బాపకళంక మాపాదించుట తగదు. ఇది వఱ కెప్పుడు నది పాప దూషితము కాలేదు. పాలసంద్రమువలె నతినిర్మల మగుకురుకులమున కిక్కాలమున దుర్యోధనునిమూలమున దుష్కీర్తికళంకము సంభవించుచుండఁ

జూచి మనవంటివా రూరకుండుట తగదు. ఒక్కనికారణం బున కులము దూషితం బగునేని వానిని దొలఁగించి కులంబు రక్షించుట ధర్మ మని పెద్దలందురు. తమకులమును రక్షించుకొనుటకే కాదా యాదవవృష్ణివీరులు శ్రీకృష్ణుని నియోగించి కంసునిఁ జంపించిరి? దానివలన వారివంశము నిష్కళంక మై యొప్పు చున్నది. నీవుగూడ నిప్పట్టున న న్నొసంగుటయే యుక్తము. అర్జునుఁడు ధర్మవిదుఁడు. నీ వాజ్ఞాపించితివో సత్తుఁడు విచారదూరుఁ డగుసుయోధనుని సంహరింపఁ గలఁడు. దానం జేసి నీకులము సుఖింపఁ గలదు. నీప్రజలుగూడ నిర్భయులై సుఖింపఁ గలరు. కావున నట్లు చేయుము. ఈవిరోధమును మాన్పింపుము.

జ్ఞాతిజనాళి యందు బహుమాన్యుఁడు నాఁడు ధర్మసుతాని
శాసన మాను నగ్రజుని విచారదూరు సుయోధనున్
ధూర్తుఁ దెగించి నీకులమున్ మహిప్రియయుక్తిగ ని
న్నార్తుల సుఖంబు నొందఁ జూచితానవిగ్రహ మేటికిన్?

"మానవేశ్వరా! ఈదుర్యోధనుఁడు మానవాధముఁడు, గుణహీనుఁడు. వానిని బహిష్కరించి ధర్మమార్గమునఁ గా నీవంశమును పాలింపుము. మహాప్రతాపవంతులును, సద్గుణవంతులును నగుపాండవులు నిన్నుఁ గొల్చు చుండ నీ రాజ్యము నేలుము. ఇదినీకు మిక్కిలిపథ్యము. ఒకనక్కనిచ్చి సింహములను బుచ్చుకొన నెవ్వఁడైనను సందేహించునా? అట్టి నీచాత్ముఁ డగుదుర్యోధనుని బహిష్కరించి మహా

మహాబలులగు పాండవులను జేకొన వెనుదీయుదు వేల? ఇంత కును పాండవులు నీకుఁ బరులు కారుగదా? నామాట విని కులమును రక్షింపుము.

“ఇమ్మనుజాధముని గుణవిహీను నహో విడువంగఁ జేసి ధర్మవి
ద్రుమ్మునఁ గౌరవాన్వయము గావుము పాండుతనూజుల ప్రతా
పమ్మునఁ గాంచి నీదు మది పథ్యము నెంచి నరేంద్ర సిం
హమ్ములఁ బిల్చికొమ్మ యిల నాయత కీర్తులఁ బొందరా।

“సోదరా! నీకుమారుఁడు దూరాలోచనము లేనివాఁడు యుక్తాయుక్తకార్యము లెఱుఁగఁడు. పాపఫలభరితములును సుందరములును, సత్యనష్టములు నసత్యములును నయి యుండు కోరికలకై యపేక్షించు మన్నయుఁడు కావున నీ కుమారుఁడు తుచ్ఛమగు ధనమును కాపాడి యత్యాదరమగు కురుకులమును నశింపఁజేయు చున్నాఁడు. ఇట్టి నీపుత్రు నుపేక్షింపఁ జనదు. అధికదర్పముగల బలీవర్దములతోఁ బోరాడెడి గాలువరిష్వనకన్నవలె నీకుమారుఁడు మహాబలాఢ్యు లయిన పాండవులతో సన్నిఁచి విరోధించు చున్నాఁడు.

“అధికదర్పయుక్తబలీవర్దముల
నాగ్రహముతో రణము సేయఁ
గాలు ద్రివ్వునట్లు ఘనబలాఢ్యులతోడ
జేసి వీఁడు విగ్రహంబుఁ గోరె.

“నీ వింతకష్టమైన నాలస్య మొనర్చి యీదుర్మార్గులను వారింపుము? అని పలుతెఱంగుల హిత ముపదేశించెను. రాజు విన్నను విననట్లున్నను సంతోషింపకయుండఁగాను

యుక్తముగాను, సంతోషకరోన్మేషితముగాను మాటలాడువాఁడు విదురుఁడు ఒక్కఁడే యొక్కఁడు దేవుఁడు గలఁడు ?

తననీతివచనములు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు మిన్నకుంటఁ జూచి విదురుఁడు మిక్కిలి పరితపించుచు దుర్యోధనునిఁ గాంచి యిట్లు పలికెను. "ఓయీ! దుర్యోధనా! నీవు పాపమతి వయి న్యాయమార్గమును విడిచి శకునిచే మాయాద్యూత మాడించి భరతవంశాలంకారులగు పాండుకుమారుల రాజ్య లక్ష్మిని హరించుచున్నావు. ఇట్లు దుష్కీర్తిపాలుఁడవయి రాజ్యమపహరించిన జనులు విన్నఁ ఛీ యని నిందింపరా?

న్యాయ[illegible]
మాయాద్యూతమునఁ [illegible]
[illegible]యు ల[illegible]వేయుల
[illegible] [illegible]యుగాక్ ,

మఱియుఁ బాండవులు మిక్కిలి ధైర్యవంతులు, శత్రువులను మదింపఁ జాలినశౌర్యబలము గలవారు. సింహపరాక్రమవంతులగు నప్పాండవులతో నకారణముగా విరోధించి గర్వాతిశయంబున వారిని బరాజితులఁ గావించితివి. ఇట్టి బలవద్విరోధము నీకుఁ దగదు. ఇది నీ కెంతమాత్రమును శ్రేయస్కరముగాదు.", అని ఇంకను గొంకును లేకుండ హితము బోధించెను.

నీటిబిందువులు తప్తతైలంబునకువలె నవ్విదురునీతివచనములు సుయోధనుకోపానలంబున కుద్దీపనంబులు కాఁగా

నతఁ డోర్వఁజాలక నానావిధముల విదురుని నిందించెను. ఉత్సంగతలముఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొన్న క్రూరసర్పమువలెఁ గుడిచిన చోటికే యాపద గలిగింతు వని ధిక్కరించి పల్కెను. నీవు మాకు బుద్ధి చెప్ప వల దని నిషేధించెను. ఈవిధమున దుర్యోధనుఁడు తన్ను దిరస్కరించినను విదురుఁడు భయశాంతుఁడు కా లేదు. అతనికి హితోపదేశ మొనర్ప వెనుదీయ లేదు. అతని కాఱుమాటలను సరకుగొన లేదు. అప్పుడు విదురుఁడాసుయోధనున కిట్లనియెను:—

దుర్యోధనా! నీవు దురాత్ముఁడవు. నీకు దురాత్ములే మిత్రులు. వారు నీకుఁ జెడ్డబుద్ధులు గఱపు చుందురు, అట్టివారే నీకుఁ గార్యాలోచనముఁ జెప్పువారు. వారిమాటలే నీకుఁ బ్రియ మగును గాని మావంటివారిమాటలు నీకుఁ బ్రియములగునా? మీవంటివారు ప్రియవాక్యములు చెప్పువారినే యాదరింతురు. అంతియ కాని ప్రస్తుతమప్రియమయినను ముందు ముందు మేలు గలిగించుపలుకుల నుడువువారి నాదరింపరు. అందుచే నుత్తమప్రభువుల కయిన సత్పథ్యవాక్యములను నుడువరు. మొదట నప్రియమైనను పిమ్మట మేలు గల్గించు మాటలను మోమోటమాని పలుకవలయును. అట్లు పలుకువాఁడే రాజులకు ముఖ్యమిత్రుఁడనఁ దగినవాఁడు. నేను తాదృశవచనములు పలుకక విడకున్నాను.

“ ప్రియము పలికెడువారిన పెద్ద మెత్తు
రప్రియంబును బథ్యంబు నైనపలుకు

జగిలి వినవొల్ల రటు గాన దాని ప్రీతిఁ
బలుక రెవ్వరును స్వప్రభులకైన,

«నేను ధృతరాష్ట్రునకుఁ గార్యములందు సహాయుఁడను అట్టినా వచనములు వినక చెడుబుద్ధితో వర్తించుచున్నావు. పాండవులతోడి విగ్రహము నీ కెంతమాత్రమును లగ్గుగాదు,» అని మోమోటము మాని నీతి నుపదేశించెను. దుర్మదంబున దుర్యోధనుఁడు తన్నుఁ దూలనాడినను సరకుగొనక తాను జెప్పవలసిన దంతయును జెప్పి విదురుఁడు తనయుత్తమత్వమును నిష్కల్మషత్వభావమును వెల్లడించెను. మంత్రులం దిట్టి సద్గుణుఁ డుండుట యరుదుగదా!

అయిదవప్రకరణము.

పైపగతి కంతరాయము లేదుగదా! ద్యూతమును వారించుట కై విదురుఁ డెంత ప్రయత్నించినను నెంత బోధించినను లాభము లేక పోయెను. అందుచే ఖిన్నుఁడై విదురుఁడు సభాభవనమును మాని యే యుండెను. ఇంతలో ధర్మరాజు జూదమున రాజ్యసంపదలనే కాక తన్నును, తనతమ్ములను, దనభార్యను గూడఁ బణముగా నొడ్డి యోడిపోయెను. పాండవులను బత్నీసహితంబుగా గెలిచికొని దుర్యోధనుఁడు గర్వంబున మిన్నందుచు, సందులో ద్రౌపదీదేవిచేఁ దన యింటిపనులు చేయింపఁ దలఁచి యామెను గొని తే వలయు నని విదురు నాజ్ఞాపించెను. విదురుఁ డావాక్యములను విని సహింపలేక యత్యంతము క్రుద్ధుఁడై "ఓయీ దుర్యోధనా!

లోకములో నిన్నుఁ బోలినయవివేకులు లేరు, దుష్టహృదయుఁడ వగుచు నీచకృత్య మాచరించుటయే కాక నన్నుఁ గూడ నాపనియందు నియోగించుట తగునా? కండకావరము మలిన మగుచిత్తము గలవాఁడై పురుషుఁ డమితముగా ఘోరకృత్యము లొనరించునేని, నాతనిసంపద మిక్కిలి పెద్ద దయ్యును సంపదలన స్వార్జితమే కాక మొదలిఁటిసంపదకూడఁ దప్పకుండ నశించి పోవును.

ఘనమలినమనస్కుఁ డయి
తుదిలేకవినయము చేయుమనుజుఁ డనఘా
పద పెద్ద దయ్యు నాతని
మొదలిఁటిసంపదయుఁ జెడు నమోఘము దీనన్

ఓయీ! నీవు ద్రౌపది నవమానింపఁ జూచుచున్నావు. అది నీకుఁ దగదు. పాంచాలి సాధ్వీమణి పరాక్రమశాలురగుపాండవులధర్మపత్ని; సకలసామ్రాజ్యమునకును బట్టమహిషి యై యొప్పుచున్నది. ఆమె నీచే నవమానము నొందుట కంతదిక్కులేనిది కాదు.

అవనీతలసామ్రాజ్య
త్వమునకును యోగ్య యైనసతి ద్రౌపది పాం
డవధర్మపత్ని నీచే
నవమానము వొంద నింత యనపత్రపయే!

మఱియు నీవు పాండవులబలవిక్రమాదుల నెఱిఁగియు మూర్ఖుఁడ వయి వారి కేల కోపము గల్గించెదవు? వారిని

గుసిత్రుల జేయుట కాలసర్పముల నలిఁగించుటయే కాదా? నీ వాపని విరమింపుము. మాయచే నితరుల ధన మపహరించుట ధర్మము గాదు. నీవు కుటిలాత్ముఁడగు శకునిమతము నవలంబించి యిట్టిపాప మొనర్చుట తగవు కాదు.

ఏలయా కీవిషాఖుల నెఱిఁగియుఁ జేఁగ
మార్గమై యలిగించఁగను మొనసి యొకల
ధనము నెక్కుదుకైనాఁ గొనుట కిది ధర్మ మగునె?
శకునిమతముఁ గొనుము గాను నీవు చేయు!

“జూదంబువలన నెగ్గు పుట్టునని మొదటినుండియుఁ జెప్పుచున్నాను. నీవు వినవయితివి. దీనివలనఁ గల్గుఫలము వేణుఫలంబువలె సమూలనాశము గావింపక మానదు. కావున నిప్పుడైన నామత మవలంబింపుమని మఱిమఱి బోధించెను. ఇట్లు విదురుఁడు ప్రతిదుష్కార్యారంభమునందును దుర్యోధనునకును, ధృతరాష్ట్రునకును, హితోపదేశ మొనర్చుచునే యుండెను, కాని యవి వారితల కెక్కలేదు. అతనిహితవచనములు విని సంతసించుటకు బదులుగా నతనిని బలువిధముల నిందించి సుయోధనుఁడు తనతలంచునది పూర్తి చేయుచుండెను.

అనంతరము దుర్యోధనుఁడు ప్రాతిగామిచే ద్రౌపదిని సభకు రప్పించెను. ఆసాధ్వి దుఃఖితస్వాంతయై సభలోని కరుదెంచి సభ్యులను గాంచి «అయ్యా! ధర్మరాజు జూదమున ముందుగా నన్నోడి పిమ్మటఁ దన్నోడెనా; లేక ముందుగాఁ

దనోడి యే నన్నోడెనా; ఇందులకు బదులు చెప్పవలెనని ప్రశ్నించెను, అందులకు సభ్యులందఱు ఊరకుండ వికర్ణుఁడు తనబుద్ధికొలఁదిని దగువిధమున ధర్మనిర్ణయంబు చేయ నని తగదని కర్ణుఁడు నిరాకరించెను. అంత సుయోధనుననుమతంబున దుశ్శాసనుఁడు ద్రౌపది కట్టువస్త్రము నపహరింప సాఁగెను. దుశ్శాసనుదుష్టకృత్యము చూచి సహింపనోపక భీమసేనుఁడు భయంకరాకారుఁడై సమయోచితముగాఁ బ్రతిన యొనర్చెను. మనుష్యమాత్రు లొనర్పఁజాలని యామహా-ర్యమును గాంచి సభ్యులద్భుతపడుచు దుర్యోధనుభయంబున ద్రౌపదివాక్యంబులు విచారింపక యుపేక్షించిరి. కురువృద్ధులందఱూరకుండుటఁ జూచి విదురుఁడు సహింపలేక కన్నులనుండి యవిరళబాష్పబిందువులు కురియుచు సభ్యులఁ గాంచి యిట్లనియెను. సభ్యులారా! మీరందఱును బుద్ధిమంతులు రు. ద్రౌపది యడిగినప్రశ్నమున కర్థమును విచారింపుఁడు. ధర్మసందేహమును దీర్పనినాఁడు సభ్యులుపాపమును బొందక మానరు. ఈవికర్ణుఁడు మనకంటె చిన్నవాఁడయ్యును బృహస్పతివలె ధర్మమును యథావిధిగా నేర్పఱిచి చెప్పయున్నాఁడు. మీ రేవగింపక యీతనివచనములు గైకొనుట యుక్తము. మీరును నాలోచించి చూడుఁడు. బ్రహ్మదేవునంతటివాఁడైన నొక్కరుఁడు ధర్మనిర్ణయమును జేయఁ జాలఁడు.

ఉపకర్త కడు బాలుఁడయ్యును నేర్పడఁ జెప్పి యథావిధి-
నోపఁ బ్రయోగించెనో ఆ ధర్మవు సత్త్వ నితనిబుద్ధిమీ
దాఁగిరవక చెక్కఁగఁ దల యట్టులెఱుఁగను ధర్మ
ద్రాహ్మణు కెక్కుడని కోర్వఁదగక బ్రహ్మ నైననుఁ గొలువనే॥

"మఱియు నెవ్వఁడైనను సభకు వచ్చి ధర్మసందేహమునడిగినచో సభ్యులెఱిఁగియుఁ జెప్పనినాఁడు వారసత్యదోషఫలమునందుదురనియనుభవింతురని ధర్మవిదులగు మునులు నిర్వచించిరి. అంతియకాక ధర్మమును దెలిసియు సభ్యులు స్వార్థాభిమానులై పక్షపాతబుద్ధితో నాధర్మమును వేఱొకవిధముగాఁ జెప్పినను వారసత్యదోషఫలము ననుభవింతురు.

వచ్చి సభకు ధర్మసందేహ మడిగిన
నెఱిఁగి చెప్పకుండిన సభ్యు
లసత్యదోషఫలము [illegible]
[illegible] ధర్మవేదు లైననుముని.
ధర్మమెఱిఁగి దాని దాఁచి [illegible]
[illegible] పక్షపాతబుద్ధి
[illegible] సభ్యు లైనవారు
నసత్యదోషఫలము ననుభవింతు,

"ఈయర్థము మహాభారతమునందును విశదపఱుపఁబడినది.

ప్రహ్లాదుఁడు ధర్మనిర్ణయ మొనర్చుట.

"పూర్వము హిరణ్యకశిపుని కుమారుఁడగు విరోచనుఁడును నంగిరసుని పుత్త్రుఁడగు సుధన్వుఁడును నొక్కకన్యను బ్రేమించిరి. దానివలన వారికి విరోధ ముద్భవిల్లెను. వారిలో నెవ్వఁ డధికగుణసంపన్నుఁడో వాఁడా కన్యను జేపట్టుటకు వారిరువురు

సంగీకరించిరి. కాని నేనే గుణవంతుడ నని యొకఁడును
నేనే గుణవంతుఁడ నని రెండవవాఁడును మరలఁ గలహింపఁ
జొచ్చిరి. తుదకు వారొక నిర్ణయమునకు వచ్చిరి. నేనే సుగు
ణవంతుఁడను. అట్లుకానిచోఁ బ్రాణత్యాగము చేసెదనని యొ
కఁడనెను. రెండవవాఁడును నట్లేపలికెను. ఇట్లు వారు ప్రాణము
లు పణంబుగానొడ్డి తమతమగుణశ్రేష్ఠత్వమును నిర్ణయించు
కొనఁ బ్రహ్లాదునికడ కేగిరి. అప్పుడు సుధన్వుఁడు ప్రహ్లాదు
నిఁ గాంచి ‘‘మహానీయా! నీవుధర్మవిదుఁడవు. మావివాదము
నుఁదీర్ప నీవే సమర్థుఁడవు. నీకుమారుఁడే గుణశ్రేష్ఠుఁడో నేనే
గుణశ్రేష్ఠుఁడనో యోజించి చెప్పుము. నీవు పక్షపాతముఁజే
ధర్మనిర్ణయ మొనర్తు వేని యింద్రునివజ్రముచే నీశిరస్సు
శతధా భిన్న మగు గాకయని పలికెను. అందులకుఁ బ్రహ్లా
దుఁడుభయపడి తాను సరిగా ధర్మనిర్ణయముఁ జేయఁగల్గుదునో
లేదో యని సందేహించి కశ్యపమహర్షిని సమీపించి
విరోచనసుధన్వుల వివాదకారణమును వారిపన్నిదం
బులను దెలియఁ బఱిచినఁ గశ్యపుఁ డిట్లు చెప్పెను. ‘‘మహా
నీయా! సాక్షియును ధర్మదర్శియును సభలం దెప్పుడు నస
త్య మాడ రాదు. అట్లధర్మ మాచరించిరేని వరుణపా
శసహస్రము వానిని గట్టిప్రతివత్సరంబును బాధించును.
కావున బాగుగ నాలోచించి ధర్మాధర్మముల నిర్ణయింప
వలయును. ధర్మాధర్మములకు విరోధము సంభవించినపుడు
సభ్యులు దానిని దీర్పనిచో ధర్మవిరుద్ధులగుదురు. కామక్రో

ధపీడితుఁడై సభ్యులు పక్షపాతంబున సధర్మము విచారించి రేచో నాయధర్మమునం దొక్కపాదంబు సభ్యులను బొందును మఱియొకపాదము సభాధిపతిని బొందును. తక్కిన రెండుపా దములును గర్తను బొందును. కావున ధర్మంబును నిష్పక్ష చెప్పవలయు" అని పల్కెను. అదివిని ప్రహ్లాదుండు విశ్వాసబద్ధ డై ధర్మము విచారించి తనకొడుకుకంటె సుధన్వుఁడే గొప్ప వాఁడని నిర్ణయించి చెప్పెను. అది విని సుధన్వుఁడు పుత్త్ర స్నేహము విడిచి నిష్పక్షపాతముగా ధర్మనిర్ణయము గావిం చినందులకు గౌరవించి ప్రహ్లాదుని నుతించి యతనిపుత్త్రుని కిఁ బ్రాణదానము బొసఁగి స్వదేశము నరిగెను. ప్రహ్లాదుఁ డట్లు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో ధర్మసందేహములు దీర్చెనో యట్లు మీరును నాచే నడిగిన ధర్మసందేహమును దీర్చి ధర్మమార్గము ననుసరింపుఁడు" అని విదురుండు సభ్యులను బ్రోత్సహించెను. కాని యేమియును బ్రయోజనము లేకపో యెను. దుర్యోధనుభయంబున సభ్యులెవ్వరును నోరెత్తి పల్క లేకపోయిరి. తనయత్నమునకు ఫలము గలిగినను గలుగకున్నను విదురుండు సభలో వర్తించుచున్న యధర్మమును గాంచి సహింపలేక తనవిహితకృత్యము నాచరించెను.

అనంతరమున భీముండు ఘోరప్రతిజ్ఞ లొనర్చెను. దానికి భయపడి గాంధారీధృతరాష్ట్రులు ద్రౌపదిని బిలిచి వరంబు లిచ్చి తమదుర్మార్గంబునఁ బాండవులసకలసంపదలను దానికిఁ దెంపఁ జేసిరి. సమ్మతిఁ బునర్ద్యూతంబు ప్రారంభింపఁబడియు

సం ద్రోహకార్యప్రణాళికప్రకారము పాండవులు రాజ్యసంప దలను విడిచి వనవాసంబున కరుగుటయు సంభవించెను. తా నెంతవారించుచున్నను నిర్గళంబై వచ్చునాపదకు మిక్కిలికుందుచు విదురుఁడు పాండవుల నోదార్చి యిట్లని యెను. "ధర్మరాజా! నీతల్లి కుంతీదేవి పెద్దది మిక్కిలిసుకు మారి, వనవాసక్లేశ మామె యోర్వలేదు. ఎల్లప్పుడును భక్తి పూర్వకముగా బూజితురాలగుచు నాయింట నుండును. నీ వందనముల నంగీకరింపుము. నీవు ధర్మజ్ఞుఁడవు. భీముఁడు మిక్కిలి పరాక్రమశాలి. అర్జునుఁడు మహాతేజశ్శాలి, యుద్ధవిశారదుఁ డు. నకులుఁడు ధర్మజ్ఞుఁడును బుద్ధిశాలియు నని చెప్ప నొప్పును. సహదేవుఁ డెంతయును సంయమనుండు. ఆలోచింప నీ సోదరులందఱును నీతిసద్గుణగణాఢ్యులు, మీప్రియురా లగు ద్రౌపది ధర్మములందును, కార్యములందును నిపుణు రాలు. మీపురోహితుఁడగు ధౌమ్యుఁడు బ్రహ్మాత్మవిద్యయం దు సుప్రసిద్ధుఁడు. ఇట్టిమీకు లోప మెట్లు సంభవించును? మీ రందఱును బరస్పరము హితులగుటచే మిమ్ములను లోకు లాదరించి గౌరవింతురు, కాని భేదింప సమర్థులు కాఁజాలరు. ఇంతకును ధైర్యవంతు లగుమి మ్మెవ్వరు నిర్జిం పఁగలరు? మీరు కృష్ణద్వైపాయనునిచే శిక్షితులరు. శ్రీ కృష్ణభగవానునిచే రక్షితులరు. ధౌమ్యమహర్షి మీకుఁ బురోహితుఁడయి మిమ్ముల సన్మార్గమున నడిపించుచున్నాఁ డు. దైవపౌరుషములందు మీరసమానులు. మీరు సరా

క్రమమున రాజులను జయించినారు; ధర్మప్రవర్తనముచే ఋషుల సత్కరింపఁ జాలినవారు. మహామహిమచేఁ గుబేరాదులను ధిక్కరించినవారు. ఇట్టి మీకు సహాయము గల్గింప నెవ్వరు సమర్థులు? ఇఁక మీరు విచారవిముఖులై ధైర్య మవలంబించి యుండుఁడు. మీ మహాప్రభావమున భూమియును బవమానుఁడును, చంద్రాదిత్యులును రక్షించుచుందురుగాక! ఎల్లకాలములందును జాగరూకులై మీరు వర్తించుచుందురుగాక! మీకుఁ బరస్పరమును బునర్దర్శన మగుఁగాక! ఇఁక నరుగుఁడు" అని హితోపదేశము చేసి పాండవులను సాగనంపెను. విదురుఁడు పల్కిన ధీరవచనములు విన్న [illegible] నెవ్వరిహార్యయములందుఁ [illegible] ముందును. ఆపన్నులు రాజ్యభ్రష్టులు నగు పాండవు లవ్వచనములు విని దుఃఖము నొందించుకొని ధైర్యవంతులై ప్రవర్తింపఁ [illegible]. కష్టసుఖములందు సమముగా నుపదేశించువారేకదా హితు లెవ రగువాఁడు? అట్టిసుగుణము విదురునకుఁ దోఁపఁబట్టెనని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ [illegible] చెప్పుట

విదురుఁడు సముచితబుద్ధిగలవాఁడు. అపమార్గమున నడచువారిని మంచిత్రోవకుఁ గొనిరా నయమునను భయమునఁ బ్రయత్నించును. పాండవుల కపకారంబు చేయవలదని యతఁ డనేకవిధముల వినయపూర్వకముగా ధృతరాష్ట్రునకుపదేశించెను. ఇప్పుడతఁడా రాజునకు భయము జనించు

న ట్లుపదేశింపనెంచెను. పాండవు లడవి కేగినపిమ్మట ధృత రాష్ట్రుఁడు విదురునిఁ బిలిచి పాండవు లెట్లేగిరో చెప్పు మని యడిగిన నిగతి విన్నవించెను. "రాజేంద్రా! ధర్మ రాజు వస్త్రాంచలమున ముఖము గప్పుకొని యూటనుండి కద లి పోయెను. భీముఁడు భయంకరము లగుతనబాహువులను రెండింటిని పిడ్డలుగాఁ జేయుచు నరిగెను. అర్జునుఁ డిసుము చల్లుచుఁ బోయెను. భూపరాగమును శరీరమునకుఁ బూసి కొనుచు నకులుఁ డరిగెను. సిగ్గునఁ దలవంచికొనుచు సహ దేవుఁడు పోయెను. ద్రౌపదీదేవి దుశ్శాసనునిచే బట్టఁ బడి విస్తృతము లగు కేశములను చూపఁ జేయుచుఁ బోయె ను. ధౌమ్యుఁడు భయంకరము లై యముఁ డధిదేవతగాఁ గల సామమంత్రములను జదువుచుఁ బోయెను. ఇదిచూచి పుర ప్రజ లందఱు నాశ్చర్యరసమగ్నమానసు లైరి. వా రిట్టి నానావి ధంబున నడుగుటకుఁ గారణ మేమి యని యడిగెదేని వినుము. ధర్మరాజు నీకొడుకులవలనఁ బాధనమును, రాజ్యభ్రష్టత్వ మును బొందినాఁడు. దానివలన నతనికిఁ గోపము మిక్కుట మయ్యెను. క్రోధానలపూరితము లగుతనచూపులను బఱపి నచోఁ బ్రజలు దగ్ధు లై పోవుదు రేమో యని భయమునఁ దన కనులు గప్పఁబడినంత వస్త్రాంతరితముఖుఁ డయ్యెను. శత్రుభయంకరుఁ డగుభీముఁడు యుద్ధములోఁ దనబాహు దర్పము చూపఁ దగినయవకాశము లభించిన దని బాహు వులు విస్తృతములు గావించుచుఁ బోయెను. ఇసుముకంటె

ను వదలుచుగా బాణములను ప్రయోగించి శత్రుసంహారము ను గావించెద నన్నయభిప్రాయమును సూచించుచు సగ్గు నం డరిగెను. దుఃఖానుభవంబున కెంతమాత్రమును దగని తనసుందరరూపమును జూచి ప్రజలు దుఃఖింపకుండుటకై నకులుండు ధూళిధూసరితశరీరుండై పోయెను. కడుదీనమైన తనముఖంబు గాంచినవారి కెగ్గు సంభవించు నని యూ హించి సహదేవుండు దొరలకుం దనవదనమును జూపకుండ నధోముఖుండై యరిగెను. ద్రౌపదిదేవి తడిసినయేక వస్త్రము ను దాల్చి ముసుపని కేశపాశముతో దుఃఖాతిశయమున రో దనలుచు బోవుటలో నభిప్రాయ మే మందువా? ముందు జరుగ నున్న మహాయుద్ధమున నిజబంధువులను బోఁగొట్టి కొని శోకముతోఁ గౌరవభార్యలు లిట్లే పోవుదురని సూచిం చుటయే.

తడిసినయేక వస్త్రపరిధానముతోడ విముక్తకేశియై
తోడుకొను దుఃఖభారమున ద్రౌపదిదేవియు మహా[illegible]
ఏడిననిట్టి మిత్రసుబంధుజనంబు లశోకవేదనన్
గడుకొని యిట్టు లేగుదురు కౌరవభామిను లం[illegible]ల్పముమన్.

రణాంతరణమునం గూలినకౌరవయోధులకుం బరలోకవిధు లను సూచించుటకై ధౌమ్యుండు యామ్యసామమంత్ర ముల నుచ్చరించుచుం బోయెను; వారివారియభిప్రాయంబు లెట్టివన్నవో చూడుము.”

అది విని ధృతరాష్ట్రుండు దుఃఖింపఁ దొడఁగెను. పాండ

వులయథార్థవృత్తాంతమును దెలిపి ధృతరాష్ట్రునకు దుఃఖము గల్గించుటలో విదురునియభిప్రాయము వేఱు. మహాబలశాలు లగుపాండవులవలనఁ దనకుమారులకుఁ గీడు మూడు నేమో యన్నభయమున ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులను వనమునుండి రప్పించి వారిరాజ్యమును వారి కొసఁగక పోవునా యని విదురునితలంపు. అందులకే పాండవులయభిప్రాయం బు లిట్టి వని తెలిపెను. కాని ధృతరాష్ట్రుఁ డట్టివివేకసంపద గలవాఁడు కాఁడు. పుత్త్రవ్యామోహమునఁ గర్తవ్యమును మఱచి వర్తించువాఁడు.

విదురునిమాటలు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు "మహావీరు లగుపాండవులతో వైరము పెట్టుకొంట మిక్కిలి యనర్థము. అది ప్రాణసంశయకారి కాకమానదు" అని మిక్కిలిభయ మంది వేడినిట్టూర్పు పుచ్చుచు సంతాపపడెనే కాని పాండవుల నడవులనుండి రప్పింప యత్నింపఁ డయ్యెను. అప్పటికి విదురుఁ డూరకుండక "రాజేంద్రా! ఇట్లు దుఃఖించు చుండుటవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. వెంటనే పాండవులను బిలిపించి వారిరాజ్యము వారి కొసఁగుము. మీకు కపటముచే వారిరాజ్య మపహరించినారు. ఇట్లు చేయుట మీవంటివారికిఁ దగునా? పెద్దలసంపదల నట్లు మోహముచేఁ గొన్నచో నుత్తము లెవ్వరయినను మెచ్చుకొందురా.

[illegible] నేటికి [illegible]నైనను వారల బిలిపించి యీ

[illegible] చెప్పట్టియుట్ల యేలుదు [illegible] గా

గానఁ జెప్పెద పాండవులకు సగము రాజ్యము లిమ్ము సుమతిన్
మిగిలి యున్న నిల్లు చేసిన మేలు మరి నీకు గుణముల్.

కావున నిన్ను జయించను నాచెప్పినవాక్యము వినుము. సంధిమాత్రమునకు గాలాతిపాతము కాలేదు.'' అని బోధించెను. ఇట్లు విదురుఁడు ప్రశ్నించుటయుందును ధృతరాష్ట్రుని నిట్టూర్పు విడిచి హితము నుపదేశించెను. మంత్రిసత్తము నీతిశాస్త్ర మేమి చేయఁగలదు? కౌరవపాండవులకు భేదము కలుగకుండ విదురుండు మొదటినుండియు జేసిన యత్నము లెల్లఁ బోయెను. కాని బాధ యింతేనియు లేక పోయెను. పుత్రస్నేహము నిండియున్న ధృతరాష్ట్రుని కెట్టి హితము చెప్పినను నెవ్వరు వినుచున్నారు? ఎట్టి మహానుభావుల యుపదేశము సరిగ్గా మనసునకు నెక్కునా? అట్టి హితవాక్యములు వినియు వినకట్లు నటించి ధృతరాష్ట్రుఁడు తన బుద్ధి మార్చుకొనక మౌనముగా నుండెను.

అజనపర్వకరణము.

పాండవులు రాజ్యము నడుగుచున్నట్లు ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని పిలిపించి యతని గాంచి "విదురా! నీవు ధర్మజ్ఞుడవు. పాండవకౌరవులయందు సమానబుద్ధి గలవాడవు. బాగుగ నాలోచించి పాండవులకు నే మిచ్చెదనో వివరించి చెప్పు" మని యడిగిన విదురుఁడిట్లు చెప్పెను:—

"మహారాజా! పాండవులు దేవతాంశము గలవారు,

నిశ్చల మనస్కులు. వారి గొప్పతనము నీకుఁ దెలియనిది కాదు. వారిలో భీమార్జునులు ఘనకార్యము లాచరించి తమ బాహుపరాక్రమమును వెల్లడించినారు. వారు నానావిధాస్త్రవిద్యలందుఁ బారంగతులు. యుద్ధములందు శత్రువీరులను సామాన్యముగా వారు మిగులనిత్తురా ?

దేవమార్గులు పాండుపుత్త్రులు ధీరచిత్తులు వారిపై
నెవ్వఁడుం గనిబాఁడె నేనటకేఁగి నాయుధమూనుచున్ గా
ఁడివియున్ భుజవిక్రమప్రదక్షిప్రతుల్ నిభిద్రాస్త్రవి
ద్యాప్రశేషులు పైదలంచకత్వనేరుగ పోయిరా ।

" ద్యూతము మొంతమాత్రము మంచిది కాదు. అది దుష్టత్వమునకుఁ గారణ మెనది. దానివలనఁ గొంతవుంతును నీవు మానులకును వైరము పుట్టింపకు మానుము. నలుడు నలుడు, ద్యూతము వలన నెంత బాధించెను నామాటలు వినక నీకొడుకుమాటలు విని యధర్మమార్గమును ద్రొక్కితివి. దాని వలన మనకు మేలు గలుగనేరదు. కావున నిప్పుడైనను పాండవుల రప్పించి తొల్లి నిర్ణయించిన యర్ధరాజ్యము వారి కిచ్చి సమాదరింపుము. దానివలనఁ గీర్తియును ధర్మంబును నెగడును. రాజ్యమునకును ప్రజలకును ధర్మమే హేతుభూతము. కాన రాజ్యాధిపతి ధర్మమార్గము ననుసరించునది. ఇట్లుండ నీకొడుకు కర్ణశకునిదుశ్శాసనబోధితుఁడై యధర్మమార్గమునఁ దిరుగుచున్నాడు. తన్నిర్ణయమును నీ వంగీకరింపఁ గాదు. నీవిట్టి సమయమునఁ బెద్దలు తెలిసిన

బుద్ధిశాలివై యనియు నీనివలనఁ గౌరవుల కెగ్గు జనించు ననియు నే నిదివఱకు పలుమాఱు చెప్పి యున్నాను. కుల దూషకుఁ డగు దుర్యోధనునిఁ బరిహరించి కులమును రక్షించికొమ్ము. ధర్మరాజును రప్పించి సకలమహారాజ్యంబునకుఁ బట్టముగట్టి భ్రాతృపుత్త్రాదిబంధువర్గంబుల నెల్ల రక్షింపుము. సభామధ్యమునందు ద్రౌపదీభీమసేనులఁ బ్రార్థింప దుశ్శాసనునిఁ బంపుము. దానివలన వారి కోపము మడిఁగి మనవారి నాదరింతురు. ధర్మరాజు మహాత్ముఁ డంటివాఁడు, పరమశాంతుఁడు! అజాతశత్రుఁ డని సార్థకనామధేయము గలవాఁడు; భానుసంకాశతేజుఁడు. నీ విట్లనుసరించితివేని ధర్మరాజు నీకుమారు లొనర్చిన యెగ్గులను దలంపఁడు. ఇందువలన వైరము నశించును. నీవలనఁ గౌరవవంశము భూమిపై నిలిచి మిక్కిలి కీర్తితోఁ బ్రకాశించును.

• అట్టి మహాపరాధముఁ బెట్టి పాండుపుత్త్రులఁ జేరఁగ మా
రణముఁ బొంద కుండ నిసుమంతలు చేసినయెగ్గు దలంపక నెల్ల
ధర్మజుఁ డనుచితుఁ జేయుము ప్రతిపక్షులొ తమ యుట్లు నైన నీ
కొమరునఁ గౌరవాన్వయము మిక్కిలి పెద్దగఁ బ్రకాశించు నిజము

ఆవాక్యములకు ధృతరాష్ట్రుఁడు కినిసి విదురునిఁ గాంచి "విదురా! మాటిమాటికిని దుర్యోధనుని విడిచిపుచ్చు మని చెప్పెదవు! నాకుమారులయందు వాఁడే జ్యేష్ఠుఁడు, వానినే నెట్లు విడువఁ గలను? కన్నకుమారులను గాదని బహిష్కరించు కఠినహృదయులు లోకమున నుందురా? నీవు యుక్తా

యుక్తము లరయక యిట్లనుచుంట యుచితమా? నీవు నా కొడుకులయున్నతి నోర్వఁజాలవు. నీసహాయత నికె నిష్టపడను. నీవు పాండవులకడకైన, కాకమఱియొకచోటికైనను బొమ్ము. ఇఁక నాయొద్ద నుండకు" మని నిందించి పలికెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని విడిచి పాండవులకడ కేగుట.

అది విని విదురుఁ డాపరాభవమును సహింపఁ జాలక యాక్షణమే రథారూఢుఁడై కామ్యకవనమం దున్న పాండవుల చెంత కరిగెను. అట్లు వచ్చుచున్న విదురునిఁ గాంచి పాండవులు తమలో "ఓహో! ఆవచ్చునది విదురుఁడు. అతఁ డిట్లు వచ్చుటకుఁ గారణ మేమై యుండును? గాండీవాదు లగుమనయాయుధముల నప్పుడు దుర్యోధనుఁడు పుచ్చుకొన మఱచి యితనిని బంపును గాఁబోలు లేనిచో నితఁ డేల వచ్చు" నని తలపోయుచుఁ బోయి విదురు నెదుర్కొని యతనిని బ్రియసత్కారంబులఁ సంతుష్టుని గావించి తదాగమనకారణం బడిగిరి. అప్పుడు విదురుఁ డిట్లనియె ధర్మరాజా! ధృతరాష్ట్రుఁడు నన్నుఁ గార్యస్థితిని జెప్పవలయు నని కోరెను. అందులకు నేను హిత ముపదేశించితిని. సర్వజనరుచిరంబగు నాహారము రోగాతురునకుఁ బోలె నాహితవచనము అతనికి రుచింప దయ్యెను. కార్యపరిస్థితులను గుఱించి యున్న దున్నట్లు వచించినచో నధికమతులు దాని నాదరింతురు, అల్పబుద్ధులు నిరసింతురు. అది వారికి విషమువలెనప్రియమగును.

కార్యగతుల తెలుఁగు నిలరూపు చెప్పిన
సధికమతులు దాని నాదరింతు
రల్పభాగ్యబుద్ధు లగువారలను నవి
విన నకారణంబు విషముఁబోలె.

నావచనములు వినకపోవుటయే కాక ధృతరాష్ట్రుఁడు నన్ను నిందించి పొమ్మనిన మీచెంతకు వచ్చితిని. వృద్ధశ్రోత్రియవివాహితయుఁ రూపలావణ్యవతియు నగుతరుణి వోలె రాజ్యలక్ష్మి దురాత్ముఁ డగుదుర్యోధనునియం దను రక్తగాఁ జాలదు! ధర్మాహితు లగుధార్తరాష్ట్రులకు రాజ్యలక్ష్మి యెంతమాత్రమును దక్కదు. తద్రాజ్యసంపదలు మిమ్ముఁ బ్రేమించి తమంతతామే వచ్చిచేరును. సందియము లే" దని పలికినఁ బాండవులు సంతసించిరి. విదురుఁ డిచ్చటనే నివసించెను.

ధర్మాధర్మవిదుఁడును, హితవాదియు, సహోదరుఁడును నగువిదురుని విడిచి ధృతరాష్ట్రుఁ డొక్కఁడుగా నుండ నోపఁగలఁడా? మఱియుఁ జెంత నున్నప్పుడు వస్తువుల విలువ తెలియదు. అది దూరస్థ మగునేని మిక్కిలిప్రియ మగును. అట్లె ధృతరాష్ట్రుఁడు చెంత నున్నంతకాలము విదురునిగొప్పతనము గ్రహింపలేక తద్వియోగమునందు సులభముగాఁ గ్రహింపఁగల్గెను. అనంతరము ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునిఁ బంపి విదురుని రప్పించికొని వినయవినమితోత్తమాంగుఁడై యతనిఁ గౌఁగిలించికొని యాదరించి "విదురా! నీవు నిత్య

క్షమావంతుఁడవు. నీహితమును వినక నిన్ను నిందించి యప రాధము గావించితిని. క్షమింపు మని వేఁడుకొనియెను.

"విదురుఁ డు సంతుష్టుఁ డై ధృతరాష్ట్రునితో మహా రాజా! మీనిందావాక్యములకు నేను దుఃఖితుఁడను గాను. మీహితమును గోరువాఁడను. నీవును నీకుమారుఁడును న్యా యరహితు లై యోజనాదూరు లై న న్నెంతనిందించినను నేను మీకుఁ బథ్యవచనములనుమాత్రమే యుపదేశించె దను. పాండవేయులతో విగ్రహంబు మీ కెంతమాత్రము ను దగదు.

నీవు నీసుతుండును నెఱిఁదప్పి పలికినఁ
బథ్య మైనపలుకుఁ బలుక వలయు
వీరు లైనపాండవేయులతో విగ్ర
హంబు సేయు టెది నయంబు గాదు

అనిబోధించెను. ప్రభువున కెక్కడ కోపము వచ్చునో యని సంకోచింపక యథార్థము లగునీతివచనముల నుపదే శించుటలో విదురునిఁబోలినయుత్తమపురుషుఁ డింకొకఁ డుండఁ డని చెప్పవచ్చును.

అనంతరము విదురుఁడు తొంటియట్ల కార్యసహాయుఁ డై ధృతరాష్ట్రునియొద్దనే నివసింపఁ జొచ్చెను.

ఏడవ ప్రకరణము.

బుద్ధిమంతులు తమచెప్పవలసిన దంతయును జెప్పి యెదుటి వారలప్పటికిని సన్మార్గావలంబులు కానిచో నిఁక వారలచే

ఏర్పాటు దైవనిశ్చిత మనియు, దాని దొలఁగింప మనుష్య మాత్రుల కశక్య మనియుఁ దలంచి యూరకుందురు. ఇప్పట్లు విదురుఁ డదేవిధమున నడిచెను. ధృతరాష్ట్రదుర్యోధనులకుఁ జెప్పఁదగినంతవట్టు హితమును జెప్పెను. వారిరువురును దనమాటను బాటింపక పోవుటయేకాక మీఁదుమిక్కిలి తన్ను నిందించి పలికిరి. ఇంకఁ దనయుపదేశము నిరర్థక మని తలఁచి యతఁడు మొదలఁగాను వారడిగిన దప్పఁ దనకుఁ దానుపదేశింప మానుకొనెను. అయినను వారియెడఁ గనికరము విడువక వారడిగినప్పుడు నిష్కలంకచిత్తముతో సదుత్తరము లిచ్చుచుండుట మానలేదు. విదురుఁడు పాండవపక్షపాతి యని నమ్ముచుండుటచే దుర్యోధనుఁ డతనియాలోచనములను గైకొనలేదు. కాని ధృతరాష్ట్రుఁడు మాత్రము విదురునితో నాలోచింపకుండ నే కార్యము నాచరింపలేదు.

సంజయుఁడు రాయబారము నడపి వచ్చి ధృతరాష్ట్రునిఁ గాంచి యతని దుష్ప్రవర్తనమును గుఱించి కొంత నిందించి మఱునాఁ డుదయమున వచ్చి రాయబారపు వృత్తాంతము చెప్పెద నని పలికి వెడలిపోయెను. అనుమానములు ధృతరాష్ట్రుని కేమియును దోఁచదాయెను. రాత్రి నిద్రపట్టలేదు. అందుచే నతఁడు విదురునిఁ బిలిపించి సంజయుని రాక దెలిపి "విదురా! ఎందుచేతనో నాచిత్తము కలఁగి పోవుచున్నది, నాశరీరము నిప్పులలోఁ బొరలుచున్నట్లున్నది. కంటికి నిద్ర రాకున్న" దని పలికిన విని విదురుఁ డతని కిట్లని

మె." ఓమహారాజా! బలవద్విరోధము గల్గించికొన్న బలహీనునకును, ధనము గోలుపోయినవానికిని, పరద్రవ్యము హరింప వేచియున్నవానికిని, కామాంధునకును నిద్ర పట్టదు. ఈయాపదలలో నేదోయొక్కటి నీచిత్తమునకుఁ దగిలియుండనోపు లేక పరులసొమ్ము హరింపఁ దలఁచియుండవలెను. కానిచో నీ కేల నిద్ర రాదు? నీలోనితలంపు వెల్లడింపు" మని పలికెను.

బలవంతుఁడు పైనెత్తిన,
బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడిన యతఁడు ము
చ్చిల వేచువాఁడు గామా
కులచిత్తుఁడు నిద్రలేక కుందుదు రధిపా!
ఇక్కట్ల గాములలోపల
నొక్కటి నీచిత్తమునొందవలె నొరుసొ
మ్మొక్కటిఁ గుడువఁ దలంచితొ
నిక్కము గతమేమి చెప్పు నిద్రచెడుటకున్.

ధృతరాష్ట్రుఁ డది విని "ధర్మరాజుసంజయునితో నేమి పల్కెనో తెలియక యిట్లయితిని. నీ వాలోచించి యావిషయమును జెప్పి నాచింతను బాపు" మని పలికెను. అందులకు విదురుఁ డిట్లనియెను.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు ధర్మరాజుమతమును జెప్పుట.

"రాజేంద్రా! ధర్మరాజు సత్యవంతుఁడు, శాంతమూర్తి. వినయమునందు వివేకమునందు సుశీలమునందు నాతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు. అతఁడు నీకుఁ జుట్టము, తగిన సేవకుఁడు, మం

తి) కాఁదగినవాఁ డనుటకు సందియము లేదు. అట్టివాఁడు నీకుఁ గీడెన్నఁడును దలఁపఁడు. నీవును నీకొడుకును న్యాయమును విడిచి యతనిఁ బరాభవించితిరి. ఇప్పుడయి నను వారి కుచితమగు రాజ్యభాగమును బంచి యిండు. పిల్లి పట్టినమాంసమువలె మీరు రాజ్యమంతయు నొడిసి పట్టి కొన్న యెట్లు చెల్లును ?

« నీవు గొడుకులు వారి నెఱి లేక వంచించితి
రదియు చాలు నింక, మైనపాలు
పంచి యిండు, పిల్లి పట్టిన యీఱువు
చేసి యున్న నేల చెల్ల నేర్చు?"

“మఱియు మీరు కర్ణశకునిదుశ్శాసనుల కీ రాజ్యభా గము మోపి తదిష్టానుసారముగఁ బ్రవర్తించు చున్నారు. కాని వారివలనఁ గార్యభారము కొనసాగ నేరదు. తమ్ముఁ దాము దెలిసికొనుటయు, వేగపడకుండుటయు, నోర్పును, బట్టినపట్టును సమయానుగుణముగ విడిచిపుచ్చుటయు, నను నీగుణము లమానుషములు. వీనిలో నొక్కటి యైనను వారి యం దున్నదా?

తముఁదారెఱుఁగుట వేగప
డమి తాలిమి విడుపు గలుగుటయు లేవి ప్రభు
త్వము గలుగు వారియం దీ
సుమానుషము లొకఁడు పట్టి చూడం గలమే ?

అట్టివారివలన రాజ్యకార్యములు చేకుఱునా ? ధర్మరాజు నిన్ను నిక్కపుజనకునిగా భావించును. కనుకనే మీరన్యా

య మొనర్చినను సహించి యున్నవాఁడు. ఈ యంశము నీవును నెఱుఁగుదు” వని పలికెను.

అది విని ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునివలన రాయబార ప్రవృత్తాంతమును దెలిసికొని చేయ వలసిన కార్యమును నిశ్చయించి హితభాషణములచే నాహృదయసంతాపమును బాపు మని ప్రార్థించెను. అదివిని విదురుఁ డిట్లనెను

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకు నీతు లుపదేశించుట

రాజులోకముల కను కూల మగువిధమున నడచుచు లోక గర్హితములగువానిని విడిచి పరుల కలిమికి మత్సరపడక సుజనులతోఁ గలసి మిత్రభావమున వర్తించుట మిక్కిలి మంచిది. కోపమును, సంతోషమును, గర్వంబును, ననంతృప్తియు, దురభిమానంబును, నిర్వ్యాపారతయు ననునవి దుర్గుణంబులు. ఇవి కాపురుషులం దుండఁదగినవి గాని యుత్తమపురుషులకుఁ దగవు.

క॥ జనులకు నొప్పెఁబా లగువిధ
మున నడచుట లోకనింద్యముల నుడుగుట వి
త్తినవరుకలిమి కులుకక
సుజనులతోఁ బొందిపొసఁగ మనుటొప్పున్నృపా!
క॥ కోపము నుబ్బును గర్వము
నాపోపనియునికియును దురభిమానము ని
ర్వ్యాపారత్వము ననునవి
కాపురుషగుణంబు లండ్రు కౌరవనాథా!

తమప్రభువును, దైవమును, భార్యను బంధుగులను దగిన

ప్రజలచే సంతసింపఁ జేయనియవివేకు లందునకుఁ దగినదు
ష్ఫలమునే చెందుదురు లోకములో సుఖమొందఁగని వారుదమ్ము
ప్రేమించువారిని ప్రేమింపరు, తమ్ము ప్రేమింపనివారి నాశ్ర
యించి వారివెంటఁదిరుగుదురు. ఇతరులగొప్పతనమును గాం
చి యసూయపడ నాసక్తులగు చుందురు. ధనమును విద్యయు,
వంశంబును, దుష్టులకు మదంబు గలిగించును అవియే సజ్జ
నులకు వినయమును నమ్రతను గల్గించును.

> ధనమును విద్యయు వంశం
> బును దుర్మార్గులకు మదము నొసఁగును సజ్జ
> నులకు [illegible]
> యొనరును వినయము నిపుడు తెల్పు సుగ్రీవాఖ్యా!

విలుకానితీవ్రబాణ మొకప్పుడు లక్ష్యమునుండి తొలఁగిపో
యినఁబోవచ్చు. కాని నేర్పరి యగునీతిజ్ఞునినీతి ప్రయోగము
తప్పకుండఁ బగరాజునురాజ్యముతోఁ గూడ నశింపఁ జేయును.
వివేకవంతుఁడగు రాజొకటి యగుబుద్ధిని జేకొని కార్యాకా
ర్యముల రెంటిని నిశ్చయించి మిత్రుఁడును దాసీనుఁడు శత్రు
వు ననుముగ్గురను సామదానభేదదండోపాయము లనెడినా
ల్గింటిచే వశపఱచుకొని త్వక్కు, చక్షుస్సు, శ్రోత్రము జిహ్వ
ఘ్రాణము ననెడిజ్ఞానేంద్రియము లైదింటిని జయించి సంధి
విగ్రహము యానము ఆసనము ద్వైధీభావము, సమాశ్రయణ
ము ననునాఱింటిని దెలిసికొని వెలఁది, జూదము పానము,
వేఁట, వాక్పారుష్యము దండపారుష్యము వృథావ్యయము
ననెడివ్యసనముల నేడింటిని విడిచి వర్తింప వలయును.

¶ ఒకటిఁ గాని రెంటి నిశ్చలయుక్తిఁ జేసి
మూఁటి నాల్గింట గడువశ్యములుగఁ జేసి,
యేనిఁటిని గెల్చి యాఱింటి నెఱిఁగి యేడు
విడిచి వర్తించువాఁడు వివేకధనుఁడు!

రాజేంద్రా! మధురాహారముల నెప్పుడు నొక్కఁడే దినరాదు. అందఱును నిద్రించినప్పుడొక్కఁడు మేల్కొని యుండరాదు. ఒక్కఁడె యెప్పుడును గార్యాలోచనముఁ జేయరాదు. మార్గమున నొంటిగాఁ బోరాదు.

సత్యము తనపరివర్తన మనెడిసముద్రము గడచుటకు నోడ వంటిది. అట్టిసత్యగుణమును మించినది మఱొకటి లోకమునఁ గానరాదు. క్షమ గలవారిని లోకు లశక్తులనుగా భావింతురు. ఐనను క్షమ యలంకారమువంటి దనక తీఱదు. అట్టి క్షమాలంకారమును ధరించువాఁడే యుత్తముఁ డనఁ దగినవాఁడు. లోకములోఁ బురుషుఁడు పరుషవచనములు పల్కకున్నచో నుత్తముఁ డనిపించుకొనును, దురితములాచరింపనివాఁడు నుత్తముఁ డనఁదగినవాఁడే! కురురాజా!

¶ దే. ౧౬ నే సాంఖ్యపక్షమున నిశ్చయాత్మబుద్ధి గలిగి ఒకటియగుబుద్ధి జేసికొని సత్యాసత్యములు అనెడి రెండిటిని నిశ్చయించి కామక్రోధలోభము లనుమూఁడిటిని, శమదమదానము లనెడి నాల్గింటిచే వశపఱచుకొని పంచేంద్రియములను జయించి యాహారము, దప్పి, శోకము, మోహము, జర, మృత్యువు అనెడిదేహధర్మముల నాఱింటి నెఱిఁగి పంచేంద్రియములతోఁ గూడినమనోబుద్ధుల నేడింటిని జయించి వర్తించువాఁడే వివేకసంపన్నుఁ డనఁబడును.

పురుషుఁడు తెడు నెఱుఁగుల
ధన మున్నతముఁ బిదపఁ బరఁగు దా నెయ్యొపిలక
బహుసములు పలుకవనికిన్
దరిసెంబులు వొరయుపనుల దొఱఁగుటవలనన్

తనకుఁ దగినంతయధికార ముండియు సైరణచేయు వాఁడును, బేదవాఁడయ్యు సద్భక్తిఁ బ్రియముతో ధనమిచ్చువాఁడును బుణ్యపురుషు లని చెప్పఁదగిన వారు. ధర్మము తప్పకుండఁ దా నార్జించినధనమును నపాత్రముల కిచ్చినను బాత్రముల కీయకున్నను బురుషుఁడు రెండువిధము లగునపాయములను బొందును.

పాత్రమెఱిఁగి యీఁ బనియుఁ బాత్రులకున్
పాత్రులకు నీను పాత్రములకుఁ
బెట్టుటకు యునఁగ నెట్టన రెండురీ
తులఁ గీడు చొరును ధనికనాథ

వెలఁదియును జూదంబును వేఁటయును, పానంబును, వాక్పారుష్యంబును, దండపారుష్యమును, వృథావ్యయమును ననెడి సప్తవ్యసనములందును నాసక్తి విడువ వలయును, తనప్రవర్తనమునకుఁ దగినవేషము

వెలఁది జూదంబు పానంబు వేఁట పలుకు
ప్రల్లదంబును దండంబు బహుళధనము
సౌఖ్యనష్టప్రధానములు పుణ్యనాశ
యనెడి సప్తవ్యసనములఁ గనఁ దగుల

నవలంబింప వలయును. ఆత్మస్తుతి విడువ వలెను. ఇతరులవలనఁదాను దాను భిక్షింపఁబడియు నప్రియములు పలుక

రాదు. పరుల కేదయిన నిచ్చి దానికై విచారింపఁ గూడదు. తా నెంతదరిద్రుఁడయినను దారితప్పి వర్తింపఁ గూడదు. సుగుణములే మానవుని ప్రవర్తనమును ప్రకాశింపఁ జేయును. చెలిమియును, సంభాషణమును, వివాదమును వివాహమును, వ్యవహారమును తమతో సమానులగు వారితోనే చేయవలెను గాని హీనులతోఁ జేయరాదు. రాజేంద్రా! కొంచెమైనను బరులకుఁ బంచి యిచ్చి తక్కినది తా ననుభవించుట యుత్తమము. పను లొనర్చి మిగుల శ్రమపడుచు స్వల్పసుఖ మనుభవించుట హితము. అడిగినచో శత్రువునకునైన నిచ్చుట మంచిది. తన్ను లోకము పొగడుచున్నను విని సజ్జనుఁడు పొంగి పోఁడు లోకమునకుఁ దనవలన నొకించుకయును కీడు గలుగకుండ వర్తించుచు నెప్పుడును మేలే యొనరించు చుండును.

కొంచెమైనను బరులఁ బంచి తాను మేలు
పనులయెడ దుఃఖమొంది యల్పపుసుఖము
ననుభవించుట హితము శత్రునకునైన
నిచ్చుటయు లెస్స యడిగినయెడ నృపాల!
తను లోకము గొనియాడఁగ
విని యుబ్బఁడు సజ్జనుఁడు వివేకియు నెందుం
లోకమునకుఁ గీడొకించుక
యును దనవలనం బొడమనీయఁ డెప్పుడున్.

“మహీంద్రా! ధర్మనందనునొద్ద విశిష్టసద్గుణంబు లనేకములు గలవు. అతనితమ్ములును బ్రసిద్ధులైనందున నతని నను

సరించు వారలే. తండ్రి లేనిపిల్లలగువారిని జేరఁదీసి పెంచి పెద్దచేసి రక్షించి యిష్టము పేక్షించితివి. వారల వెలిబుచ్చి యూరకుండుట నీకుఁ దగునా? వారిని గొనివచ్చి రాజ్యభాగమును వారి కిచ్చి నీకొమరులతోఁబాటు పోషించుట యుచితము. మీరును వారును గలిసియున్న మీదిక్కు దేవత లయినను జూడఁగలరా! నామాట వినుము" మని యుపదేశించినవిదురునకు ధృతరాష్ట్రుఁడిట్లనియె. "విదురా! నీవు హితమును గర్తవ్యము నగుకార్యము నెఱుఁగుదువు. ధర్మరాజు హృదయము నెఱుంగుదువు. కావున నాచిత్తమున కుపశాంతి గల్గునట్లు సకలకార్యజాతమును దెల్పు" మని కోరెను.

ఎనిమిదవప్రకరణము.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రునకుఁ గర్తవ్యము నుపదేశించుట

విజ్ఞానశాలి యగువిదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని గాంచి యిట్లనియె "మహారాజా! నష్టవిధముగా నొక్కొక్క యుడుగు చున్నావు. కావున నీకు దాచక యున్నమాట చెప్పెదను. సావకాశముగా వినుము రాజ్యము చేఁజిక్కినదిగదా యని తమ్ముని రాజ్యభాగము పంచి యియ్యకుండ నీ వొక్కఁడవ యనుభవింపఁజూచు చున్నావు. అది నీ కెంతమాత్రి మెఱుఁగదు సుమా! ఆమిషమని భ్రాంతిచెంది గాలమును మ్రింగినమీనముగతి యేమగునో నీకుఁ దెలియదా? ఇ

దంతయును గపటాత్ముఁ డగునీకొడుకుచిత్త ప్రకారమున నడచుచున్నది. నిన్ను నిందించినఁ బ్రయోజన మేమి?

"ఎక్కడి రాజ్య మంధ నృపతీ! యిటు తమ్మునిభాగ మీక నీ
కొక్కటి మ్రింగఁ జూచెద వది యెట్లరుగు న్నిను మీఁదు లోలతన్
జిక్కిన నామిషంబు నవి గాలము మ్రింగినచాడ్పు చూడవె యి
ట్లొక్కఁడవుఁ డైననీకొడుకు నుల్లము నిన్నిటులాడఁ గూడునే?"

అని పలుక నావాక్యంబులు విని ధృతరాష్ట్రుఁడు కొంత సేపు నిశ్చేష్టితుఁడై యుండి మరల స్మృతి వహించి విదురునిఁ గాంచి "విదురా! నీహితవచనామృతమువలన నాహృదయసంతాపము చల్లాఱినది. ఇఁక నీవు నయానయములను వివరించి తెల్పుము. అని కోరఁగా విదురుఁ డిట్లనియె. మహీశా! పదను రాకుండఁ గాయలు గోసి తినినచో రుచి చెడుటయే కాక బీజములు కూడఁ జెడి పోవును. పరిపాకావస్థఁ జెందినప్పుడు గోయఁగాఁ గాయలు పండ్లగును; రుచ్యములగా నుండును. బీజములుగూడఁ జెడిపోవు. అట్లే కార్యములు యుక్తకాలమున నడపకపోయినచో ఫలసిద్ధిఁ జెందక వ్యర్థము లగును.

"కసిమియుఁ బండకుండఁ గాయఁ గోసిన చవి
చెడుట గాక విత్తు చెడుఁ గలుగ
పక్వ మగుడుఁ గోయ ఫల మిచ్చు జెడదు బీ
జంబుఁ గార్యసిద్ధి యట్ల యిట్లు

పువ్వు లమ్మువాఁడు చెట్లనుండి పుష్పములను గోయునట్లు తుమ్మెదలు పుష్పములనుండి తేనియను గ్రోలువిధమున

వివేకవంతుఁ డెవరికి నొవ్వకుండఁ గార్యముల నెఱవేర్చుకొన వలయును. అంతియకాని యుద్యానకారుఁడు బొగ్గులకై వృక్షములను మొదలంట నఱికి వైచునట్లు కార్యములను మొదలంట నశింపఁజేసికొన రాదు. పరులకు ధనమును విద్యావిశేషమును, తేజమును, బలమును, గలవని యసూయతో వర్తించినచో నట్టిమనుష్యుఁడు రోగము లేని బాధలను పొందుచుండును.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

"ఎదిరివానికి హితములు మనోరంజకములు బ్రియములు నగుమాటలనెన్ని చెప్పినను మంచిదె. అట్టిపలుకఁ దనకు నెక్కు [illegible] మనలంబించుటయే ముఖ్య యుక్తము. సాంఘికలోకములో మైత్రియు, విరోధమును, సంతోషమును విచారమును ధర్మంబును, బోధమును, గొప్పతనమును, నిచత్వమును దనమాటలను బట్టియే సంభవించుచుండును. కావున నొకరితో సంభాషించునప్పుడు యుక్తాయుక్త ములరసి సంభాషించవలెను; కానిచో నూరకుండ వలయును.

క. నేలమియుం బగయును నే లివియు
గలకయు ధర్మంబు భోగశ్రీయును జెంపు
దలఁచి వేసఁబడు నమ్ములు
బలుకుబడిన కొంచెఁ బొంచెఁ బలుకఁ గలయున్.

"భయంకరమగు కత్తి గాని గొడ్డలి గాని చేఁ బూని నఱకిన చెట్లయందు మరల మొలక లెత్తును. కాని మాటలచేఁ బూర్తిగాఁ జెడిపోయిన కార్యము మఱి చక్కఁబడ నేరదు. శరీరమున గ్రుచ్చుకొన్న యమ్ములను మెల్లగా నూడఁదీయవచ్చును. అంతియ కాని మిక్కిలి పరుషము లై హృదయమున నాటిన మాటల నెన్నియుపాయములచేతను వెలిపుచ్చ నేరము. రాజేంద్రా!

క. తనువున నాటిన ములుకుల
ననువునఁ బుచ్చంగ నచ్చు నవలీలఁ దుదిన్
మనమున నాటిన మాటలు
ననఘా యెన్నియుపాయములను వెడలునె యధిపా.

"నీవును బాగుగ నాలోచింపుము. ధర్మజుఁ డనునతఁ డెన్నఁడైన నొకనాఁ డయినను బరుషవాక్యము వింటివా? ఇట్లుండ నీకు మారుఁడు లోకరీతి నతిక్రమించి ధర్మరాజాదుల నుద్దేశించి పరుషవచనములాడి నొప్పించెను. దానిని నీవు వినియు నాదరింపక యూరకుంటివి. ఇది నీకు దగునా? మాటలచే చెడిగిన మనస్సు నయమగుటకు మం దెక్కడనైనను గలదా? ఇది నీకుఁ దెలియనిదా? చేటు కాలము సమీపించినప్పుడుగాని యిట్టి చెట్టమాట లాడుదురా? అన్యాయప్రవర్తకులగునారికి కఫ

ర్మములు ధర్మములుగాఁ బొడకట్టును. కావున నధర్మమా ర్గానుసారు లగునీకౌరవులప్రవర్తనము విపరీత మగు చున్నది. పుత్రమోహాంధకారావృతమైననీబుద్ధియు నీతనయులు పట్టి నదురాగ్రహమునుబట్టి పాండవులతోడివిరోధంబునకు నొడంబడి యున్నది. నేనెంతబోధించుచున్నను నది మూఁగ నయ్యెను. నీవంటివారుఁ డిట్లు వర్తించుట విచారకరము, మహాపాపము! మనవారందరునుఁ దేజోధైర్యాదిగుణవిశిష్టులై సుప్రసిద్ధి గాంచినయుధిష్ఠిరునకు రాజ్యభ్రష్టుఁడై యడవులం దుండుట న్యాయమా?" ఉత్తమశీలుఁ డగునతఁడు నీపుత్రులవలనఁ జాల పరాభవము గాంచి యున్నాఁడు. అంతియ కాక యతఁడు విశ్రమించినవాఁడో నీవును నీకుమారులును నే మగుదురో యన్నది చెప్పఁజాలను. అని బోధింప ధృతరాష్ట్రుఁడు విని సంతసించి "ఓయీ! నీనీతివాక్యములవలన నామనస్సు తృప్తి నొందకున్నది. ఇంకను నాకుఁ జెప్పు" మని కోరెను. అప్పుడు విదురుఁడు మరల నతని కిట్లనియెను:—

మహారాజా! సకలమానవకర్మమూలము వేదమగును, ధర్మప్రవర్తన మొకవైపునను నుంచి తారతమ్యనిర్ణయము చేయునప్పుడు వేదములు ధర్మప్రవర్తనమునకే ప్రశస్తి నిచ్చినవి. జనులు ధర్మమార్గమున వర్తింతురేని యిహలోకఫలములనెల్లఁ బొందుటయే కాక శాశ్వత ముక్తినిగూడఁ గాంచఁ గల్గుదురు. ఆకీర్తి భూతలమున నెంతకాల ముండునో యంతకాలమును బుణ్యలోకంబులను బొందుదురని బుధు లందురు.

పాడిగలిగిన నిహలోకఫలము లెల్లఁ
జేరుటయ కాదు కీర్తియుఁ జెందు పురుషు
ధరణిఁ బరగుఁ బొగడ్త యెందాక నంత
కాలము బుణ్యలోకంబు గల్గును బ్రభు!

సుధన్వవిరోచనుల వృత్తాంత మిదివఱలో నీకు విస్తరించితిని. దైత్యకులసంభవుఁ డయ్యుఁ బ్రహ్లాదుఁడు ధర్మంబు పలికి సుధన్వునకు జయ మిచ్చి యతనివలనఁ బుత్త్రుని రక్షించికొనియెను. దానివలనఁ బ్రహ్లాదున కిహలోకమునఁ బుత్త్రప్రాణలాభ మేకాక యిప్పటికిని నతఁడు ధర్మాత్ముఁ డనుకీర్తి నిలిచి యున్నది. అట్లే నీవును బుత్త్రులయెడఁ బక్షపాతము విడిచి ధర్మంబు పాటింపుము. అధర్మప్రవర్తకు లగు నీకొడుకులను వారింపుము. పాండవుల నాదరించి కౌరవపాండవుల నుభయుల నొక్కవిధమునఁ జూడుము. అట్లయిన వారును వీరును నొక్కటియై యాపదలఁ బొందకుండ బ్రదుకుదురు. అందువలన నీశోకము శాంతించును. నీవును సుఖింతువు. రాజా! మనప్రవర్తనమునకు మనమనస్సే మూలము. మనోవృత్తినిబట్టి మనవర్తనము మాఱుచుండును. మనము పాపకార్యముల కలవాటుపడి వానినే యొనరింతుమేని యవియే మనకింపగుచుండును. కాక ధర్మకార్యముల కలవాటు పడుదుమేని వాని నొనరించుటకే యిష్టపడుచుందుము. ఇది మానవస్వభావము. కావున నీవు నీకొడుకులను జిన్నప్పటినుండియు మంచిమార్గమునఁ బ్రవేశింపఁ జేయవలసినది. వారికి ధర్మమార్గ మలవాటుచేయకపోవుట నీచే లో

సము. మఱియు దేనియం దార్యులుసంతోషముతో నిల్వరో యది సభ యనిపించికొనదు. ఎవ్వరు మంచిధర్మమును బల్కరో వా రార్యులు కా నే కారు. ఏది సత్యమార్గావలంబి కాదో యది ధర్మమే కాదు. ఏదినెపముతోఁ గూడినదో యది సత్యమే కాదు,

అది సభయె ప్రియముం జెసంగ నార్యులు నిల్వరయేని యార్యులే
మదిఁ దలఁపంగ వారలు సమంచితధర్మము పల్కరేని న
ట్టిదియును ధర్మమే తగ ఘటించిననిక్కము లేనిదేనిఁ దా
బదులపునిక్కమే యొకసెపంబడుచొప్పగునేని భూవరా!

రాజేంద్రా! నెపముతోఁ గూడినదిసత్యము కాదు. సత్యము కానిది ధర్మము కాదు. ధర్మము పల్కనివా రార్యులు గారు. ఆర్యులులేనిది సభ యనిపించికొనదు. ఇట్టిమంచి సద్ధర్మపరులగుకర్తాదు లున్నది యేమనిపించికొనునో యూహింపుము! నీతిమార్గమున బ్రదుకుట యుత్తమపద్ధతి. శౌర్యమువలన సంపదలు పడసి జీవించుట మధ్యమము, కపటనాట్యము లగుసంపదలతో జీవించుట యధమము. మీరు పాండవులసంపదలను మాయచే నొడిచికొన్నవారు. మీది యధమజీవనము, నీతిబాహ్యమైనది! నీతిబాహ్యులగువారిని నుత్తములు మెచ్చరు.

నీతిపథంబునన్ బ్రదుకనేర్చుట యుత్తమమంగి శౌర్యసం
జాతములైన కిరంబులను సంపదలొందుట మధ్యమంబు యు
త్సృతములైనచౌర్యకహాసనముల్ పలపంగనిష్ఠముల్
నీతికబాహ్యమైన ధరణీశ వెతుకెరె వారి నుత్తముల్.

“మహీంద్రా! నీతనయు లెల్లప్పుడును గయ్యమునకే కాలు ద్రవ్వుచుందురు. వారిమంత్రులయిన కర్ణుడు మొదలగువారు వారికంటెను క్రూరులు. నీవయినను వారినే యనుసరింతువు గాని నీతిమార్గము ననుసరింపవు. పాండవులు మీవలె మధ్యమ మగుశౌర్యజీవనము నంగీకరింపరు. వారెప్పుడును నీతిమార్గగాములై మెప్పు బొందుచుందురు. శత్రువు లెదిరించినప్పుడు భగ్గున మండుదురు. వారి నెవ్వరును శాంతింపఁ జేయ లేరు. మఱియు

“కయ్యమునకు నెప్పుడు గాలు ద్రవ్వుదురు నీ
పుత్త్రులెల్ల సూతపుత్త్రుఁ డాది
యగు నదీయమంత్రు లనికుమంత్రులు
బుద్ధి నీవు నిల్పి తెరువు చూడవు

“పాండవులు శౌర్యమొల్లర
ఖండితనీతిప్రకారకార్యము మెచ్చ
యుండుగ దగ చేసినఁ దద
మండును రాజ్యాగ్ని రాజు మఱి యెవ్వరికిన్

“పాండవులు నిన్నుఁ దమకన్నతండ్రినిగా భావించి భక్తియుక్తులై వర్తించుచున్నారు. వారిప్రవర్తనములు సాధుజనగేయము లనుటకు సందియములేదు. అట్టివారిని నీవు కన్నపుత్త్రులవలెఁ జూచి యాదరించుట యుక్తము కాదా? నీ వట్లు చేరఁదీసి రక్షింపకపోయిన వారికి లోప ముండదు. లోకములో నకారణవాత్సల్యహృదయులు పెక్కురు గలరు. వారలు పరోపకారపరాయణు లయి పరుల

కార్యములు నెఱవేర్ప నెంచెడి [illegible] శ్రమపడుదురు. అట్టిమహాత్ములకే సాఫల్యము [illegible]. “[illegible] తమ్ముని కుమారుల [illegible] చేసి” [illegible]. కాని పాండ వులకే [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] దలను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. పాండురాజు [illegible] [illegible]. [illegible] నుగుణతనివలన నీవు [illegible] శత్రువిజయమును [illegible] సామ్రాజ్యాభివృద్ధిగావించి [illegible] తుద [illegible] [illegible]. నీవు [illegible] [illegible] లోకము [illegible]? ఆ పాండురాజు [illegible] వేఁడు. అట్లొనర్ప [illegible] పాండురాజువలె [illegible] రప్పించి [illegible] శ్రేయస్కరము! [illegible] కార్యములను నెఱవేర్చ [illegible] బదులుగా దుఃఖంతు వేలఁ బ్రదుకును [illegible] యును, నిందయును, దారిద్ర్యమును, అవమానమును మొదలగుసుఖదుః ఖములు లోకములోని వారికంటె అతనికి [illegible] వచ్చు

చుండును. లోకసామాన్యమైన సచ్చువానికిఁ జింతింప నేదు లకు? దుఃఖమువలన దేహబలము తఱుగును. రూపు చెడిపోవును, మతి తప్పి పోవును, రోగములు గూడ సంప్రాప్తములగును, ఆదుఃఖమువలనఁ గృశించి పోయినచో శత్రువులు నవ్వుదురు. కావున సర్వనాశకమగు నీదుఃఖమును విడువుము.

వగ. బలము తఱుగు రూపఱు
దగఁగన మది దప్పుఁ గ్రొవ్వులు వచ్చు దూఱల్
వగచి నలంగినఁ బ్రియముగు
లగుఁ దురకులు నగచు లుండుగు పార్థాముఖ్యా!

ఆయుపదేశమును విని ధృతరాష్ట్రుఁడు విదురునితో ఓయీ! నీ వన్నదిసత్యము. నేను దుర్వృత్తుఁడనై పాండవులనుదుఃఖంపఁ జేసితిని. ఇట్టిదురాత్ములకు యుద్ధమున మరణము తప్పునా? మఱియు నగిలు మిగులక యుండునా? కావున నా కీదుఃఖములు నశించుమార్గము నుపదేశింపు మని వేడిన విదురుఁడి ట్లనియెను :—

రాజేంద్రా! తపస్సును, నింద్రియనిగ్రహంబును, విద్యయును లోభత్యాగంబును శాంతికారణములు. ఆశాంతికారణములన్నింటిలోను లోభత్యాగమే ముఖ్యమైనది. మఱియు గోవుల నాక్రమింప రాదు. బ్రాహ్మణులతోఁ జగవు చేయ రాదు. స్త్రీలను బాధింప రాదు. జ్ఞాతులతోఁ గలహింప రాదు. ఇట్లెవఁడు వర్తించునో వానిసంపద లవలీల నభివృద్ధిఁ జెందును. జ్ఞాతు లొకరి కొకరు సహాయులై పరస్పర

మును రక్షించికొనుచు సంతోషాతిశయమును బొంది తామ
రకొలంకువలె లక్ష్మికిం జోటై వర్తింతురు. రాజా! ప్రత్యే
కముగా నున్న చెట్లను గరితురగాదులును ధ్వంసము గావిం
చును, గాలియును విఱుచును. అట్లు గాక చెట్లన్నియు గుం
పయి యున్నచో వాని కెట్టియాపదయుం గలుగ నేరదు.
అట్లే జ్ఞాతులు పరస్పరస్నేహముతో వర్తిల్లినచో నెన్నటికిని
న నపాయము పొరయకుందురు. లేనిచో శత్రువులకు లొం
గిపోయి సులభముగా నశించి పోవుదురు. కావునం గౌరవు
లును పాండవులును నొండొరులకు బ్రాసై పోరు మానిన
చో శత్రువులకు నజేయులయి నిస్సపత్నంబగు రాజ్యం
బు వడసి సుఖింతురు. వనవాసంబునం గుందుచు నున్న పాండ
వులను వీడునకు రప్పించి వారికర్హమగు పదంబిచ్చి యా
దరించుట నీకునీకొడుకు నాదరించుటయె కాదా? మఱియు
లోకమునం బ్రియవాదు లుందురు. కాని యప్రియంబైనను
పథ్యవచనంబు లాడువారరుదు. నేను ద్యూతసమయమునందే
యత్నపడి నీ కది యప్పటి కప్రియంబుగా నున్నను శపింప
క పథ్యవచనం బుపదేశించితిని. కాని రోగికిం బథ్యాహారం
బువలె నీకది రుచింపక పోయెను. నీకుం గోపము వచ్చినను
సరియె. మఱియొకమాఱు నొక్కి వక్కాణించు చున్నాను.
కాకంబులం గైకొని మయూరంబుల విడుచునట్లు, మార్జాలం
బులం జేకొని సింహంబులను దిరస్కరించువిధంబున నీవు దు
ర్యోధనాదులను జేపట్టి పాండవులను ద్రోసిపుచ్చుట తగదు.

నేఁడు కార్యంబుము ట్టవచ్చినప్పుడు భూతము సోఁకినట్లు తల్లడిల్లు చున్నావు. కులరక్షణార్థ మొకనిఁ ద్రోసివుచ్చుట నీతి యని పండితు లందురు. దుర్నయపరుం డగు దుర్యోధనుని విడిచి పుచ్చిన నష్టము లేదు. సంపదలు సహాయసాధనముల నపేక్షించును, సహాయసాధనములు సంపదల నపేక్షించును. ఈ రెంటికిని బరస్పరాశ్రయణము నియతంబు కావున నీసంపదలు పాండవులకును బాండవసహాయత నీకును బ్రియం బొనరించును. ఇట్లు చేయుట మీయుభయులకును శ్రేయస్కరంబు. కురువంశనిస్తారకు లగుభీష్మయుధిష్ఠిరులును, నవక్రవిక్రమము లగుకర్ణార్జునులును, బ్రతాపధాము లగుభీమదుర్యోధనులును, శస్త్రాస్త్రపారగు లగునభిమన్యులక్షణప్రభృతికుమారవర్గంబును, శాపానుగ్రహసమర్థు లగుద్రోణద్రుపదాదిపరమాప్తులును, నొక్కటియై నీయనుమతిని వర్తింప లయవిక్రమములం దింతేని లోపము లేకుండ నీరాజ్యమును నీవు పాలించిన నెంతబాగుండునో చెప్పవలయునా? పాండవు లొకవేళ ధీరమతులై మీతో వైరము పాటింపక తొలఁగి యున్నను, నీకుమారుఁడు చీఁకాకుపడకుండ ధరాపాలనాభారము వహింప నేర్చునే? కావునఁ బాండవుల రప్పింపుము.

ధృతరాష్ట్రుఁ డతనియుపదేశము వినియుఁ బుత్త్రుఁ డగు దుర్యోధనుని విడిచి యుండ లేనని పలుక విదురుఁ డతని కిట్లనియె "ఓరాజా! జ్ఞాతులు గుణహీను లయినను విడువ

రా దని పెద్దలు చెప్పుచుండ సకలసద్గుణసంపన్ను లగు పాండవులను విడుచుట ధర్మమా? నేను నీకుహితంబు గోరు వాఁడ నని బోధించి నావచనములు మన్నించి పాండవుల కు జీవనార్థము చిన్నపల్లెలైనను గొన్ని యిచ్చి దుర్యోధ నుని నోడంబడఁజేసి యుభయకులవారిని రక్షించుట యు క్తము. ఇప్పుడు నే నుపేక్షించితినేని కౌరవపాండవులకు సమరము కాక తప్పదు. అప్పుడు మీకు పశ్చాత్తాప మనుభ వింపవలసి వచ్చును. దాని నెవ్వరును బ్రతీకారంబు గన నేరరు. కావున నిప్పుడే మేల్కొని పాండవులతో సంధి చేసికొనుట యుచితము. రాజ్యముకై తమలోఁ దాము పోరాడి చావ వ లయునా? అట్లయినఁ గాని చావు రాదా? శరీరము నానా వ్యాధిజరాసమన్వితము లగుటఁజేసి జ్ఞానవంతునకైనఁ గెట్లు మ రణము సహజము. నిజభుజాగ్రాదిసంపదలు గల్గి సుఖసౌఖ్య ములతోఁ గలిసి విహరించుచుఁ, బ్రజ లనురక్తు లగుచుండ భూపరిపాలన మొనర్చుచు, యుద్ధములను నివారించుచుండి చేకొనుచు, సాధరణానుశేషనాదివైభవంబున నాసఁగొనిన మహీపతు లెందఱును మరణించిరి గాదా! మరణము నొరి తెచ్చికొనవలెనా?

గజతురగాదిసంపదలు గాంచి వివిధవిహారశీలురై
బ్రజ కనురాగ మొందఁ బరిపాలన సేయుచుఁ గీర్తిఁ బొందుచున్
నిజయశముఁ బొంది పేర్చుటయు నిశ్చితతాత్త్వికమార్గ లేశమౌ
ప్రజనుతేజస్సంబు గలరాజులఁ బోయిరి కాదె సర్వమున్

కావున నవిశేషజ్ఞుడైన నా వచనమును వింటివేని యిహపర సౌఖ్యములను గాంచి కృతార్థుడ వగుట నిక్కము. నీలోన నాలోచించికొని ధర్మతనయుని విడువక నీకొడుకులను, నీమంత్రులను సమ్మతిపరచి సంధి గావింపుము.

అంబికేయుఁ డది విని " విదురా ! నీ పలుకులవలనఁ బుద్ధికలఁక దేఱి ధర్మంబును, యశంబును లాభంబును గల్గు లాగున నీవు చెప్పినదియే శ్రేష్ఠ మని పలికిన దయినను సఫలంబగుటకు విదురుఁ డానందించెను. అమ్మహానుభావుఁడు విదురుండు, జ్ఞాతికలహమువలనఁ గురుకుల మంతరించి పోవునేమో యన్నభయమున నిట్లనేకవిధముల నీతిసారములను బోధించెను. అనుమార్గమున వర్తించు నృపశ్రేష్ఠునికి సన్మార్గవర్తిగాఁ జేయుటయే నాకు ముఖ్యోద్దేశమునకుఁ జెప్పించి యట్లొనర్చనొనరిచెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రుఁడు తనకు బ్రహ్మాత్మతత్త్వముపదేశింప వలయు నని కోరగా "రాజా! నీ కాయర్థమును బోధింప సనత్సుజాతుఁడే సమర్థుఁడు. అతనిచే నీ కుపదేశంబు చేయించెద " నని పలికి స్మరణమాత్రంబున నమ్మహాయోగిని రప్పించి యాతనిచే బ్రహ్మాత్మతత్త్వము నుపదేశింపఁ జేసెను. విదురుఁడు శూద్రకులుఁ డైయున్నను సనత్సుజాతాదియోగిపుంగవుల నామస్మరణంబునఁ దాఁ బారప్పింపఁ గలఁ డని తెలియవచ్చుటచే నతని మహాత్త్వము వెల్లడి యగుచున్నది.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

సజ్జనులు ధర్మపక్షపాతులు పరదుఃఖాసహిష్ణువులు, అధర్మమువలన ధర్మమునకు హాని సంభవించు చున్నప్పుడు చూచి సహింపఁ జాలరు. ధర్మపక్ష మవలంబించి శక్తికొలఁదిఁ బాటు పడుదురు. పరులు దుఃఖపీడితులు కానున్నప్పుడు ముందుగానే దుఃఖకారణములను దెల్పి వారిని దుఃఖమునుండి తొలఁగింపఁ బ్రయత్నించి "వారికి యుక్తముండదు తనవారికి నపాయము వచ్చువేళ మున్నారిచి చెప్పి తీర్పు" ననునర్థమును సార్థకము గావించి తమయుత్తమత్వమును వెల్లడింతురు. విదురుఁ డట్టిసాధుపుంగవుఁడు. పాండవులు ధర్మపక్షమునయుఁ గౌరవులు నధర్మపక్షమునయు నుండఁ జేయుఁగుదురు. అధర్మపరులగు కౌరవులవలన ధర్మపరులగు పాండవులకెక్కుడుగా బాధ సంభవించు నని విదురుఁడు ధర్మపక్షమును గూఁడనై యధర్మమును వారించు బద్ధకంకణుఁడై ధృతరాష్ట్రున కనేకవిధములఁ బోధించెను. ధర్మపక్షమును స్థాపించవలెనని నే యత్నించెను. అతఁడు ధర్మపక్షపాతముచేతనే ధృతరాష్ట్రున కింతగా హితోపదేశము చేసెను గాని పాండవపక్షపాతముచేఁ గాదు.

ధృతరాష్ట్రుఁడు సంజయునివలన ధర్మరాజునిశ్చయ మెఱిఁగి విదురునిఁ జూచి "నాకుమారుఁడు కర్ణసహితముగా మృత్యుపాశబద్ధుఁడుగా నిలఁచినాఁడు. ఇఁక మనముచేయవలసిన దేమి?" యని యడిగెను. అప్పుడు విదురుఁడు

“రాజా! కురుకులపితామహుండగు హితంబుగ [illegible] రోషితుడైన భీష్ముడు [illegible] డా నాయుధమును ముట్టనని ప్రతిజ్ఞ చేసి సభను విడిచి పోయెను. అట్టివాడు ముందు యుద్ధమున [illegible] స్థిరముగా నుండునని యేమి చెప్పగలము? [illegible] వానిని నమ్ముకొని [illegible] చున్నావు. [illegible] వారలు [illegible] లగుచుండిరి. [illegible] సుమా! [illegible] అట్టివారిని [illegible] సాధ్యము. [illegible] నాదుల [illegible] బోధించెను.

ధృతరాష్ట్రుడు [illegible] మడిగెను విదురుడు చెప్పిన [illegible] సమాధానము. [illegible] యైనను [illegible] అట్టి నీయే విదురుడు [illegible] ములను ధృతరాష్ట్రుని హృదయక్షేత్రమున [illegible] నాటెను, కాని ప్రయోజనము లేక పోయెను. [illegible] యము [illegible] క్షేత్రమునందు [illegible] విదురుడు గ్రహింపలేక పోయెను.

శ్రీకృష్ణరాయబారము

జగదీశ్వరుండును యాదవకులాలంకారభూతుండును నగు శ్రీకృష్ణుండు పాండవకార్యార్థియై సోదరుండగు సాత్యకియు, యుక్తపరివారంబును గొలువ రథారూఢుండై హస్తిపురంబునకరుదెంచెను. లోకనాయకుండగు శ్రీకృష్ణుండు వచ్చుచున్నాఁడని విని ధృతరాష్ట్రుఁడు పెద్దానందభరితుండై తగినయుపాయనములచేతను, సత్కారములచేతను, భక్తివిశేషములచేతను పాండవపక్షపాతియగు కృష్ణుని లోఁగొనఁ దలంచెను. ఆమహారాజు వెంటనే శిల్పులను పిలిపించి పుర మంతయుఁ జక్కఁగా నలంకరింపించెను. ఉదయకాలమునందలి కమలాకరమువలె నాపురము మెఱయుచునుండెను వికసితశోభ వహించి కలకలలాడుచుండెను. అందుఁ గృష్ణునకు విడిదిగా నేర్పఱచిన మందిరము సర్వాలంకారశోభితమై స్వర్గసదృశమై నేత్రపర్వము గావించుచుండెను. మఱియుఁ గృష్ణునకు విందొనర్ప నెంచి నానావిధరుచ్యపదార్థములను సేకరించి యుంచెను. ఇట్లు ధృతరాష్ట్రుండు సర్వసన్నాహములను సంపాదించి సముత్సాహభరితుండయి విదురునిఁ గాంచి "సోదరా! మనయదృష్టమే మన వచ్చును? శ్రీకృష్ణుండు మనకడకు దూతగా వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిహృదయము నానందించునట్లు మనము ప్రవర్తింపవలెను. అట్లొనర్పఁ గలిగితిమేని సర్వకార్యములను సమకూర్చుకొన్నవార మగుదుము. కావున నమ్మహాత్మునకు నేనమూల్యపదార్థములను గానుకఁగా

నీఁ దలంచితిని. ఇంతయేల? మనయింటను దుర్యోధనునిది వ్యమందిరంబునందును, దుశ్శాసనునిసౌధంబునందును నతనికంటికిఁ బ్రియ మగున దెట్టియమూల్య మైన దైనను నెంతటిమనోహర మయిన దైనను దప్పక యిచ్చితీఱెదను. ఆ పురుషోత్తముని సంతసింపఁజేయుటకంటె మనకుఁ గావలసిన దేమి?" యని పలుక విదురుండు విని యతనియభిప్రాయము ను గ్రహించి యిట్లనియె. "ఓరాజేంద్రా! శ్రీకృష్ణభగవానుని సంతసింపఁ జేయుటకంటె మనకు హితకార్య మేమి కలదు? అమ్మహామహునిఁ బూజించుటకంటె మనకు విహితకృత్య మేది కలదు? యోగీశ్వరులకును మునీంద్రులకును బ్రహ్మేంద్రాదులకును నభిగమ్యుఁడగుపురుషోత్తముఁడు కార్యార్థి యై మనయింటికే తెంచుటఁ జూడ మనము నిజముగా మహాభాగ్యవంతులమే. కాని యట్టిగారవార్హుఁడు తనకుఁదా నిట్టిల్లు దొక్కుకొని వచ్చినప్పు డతనిని జక్కఁగా నాదరింప లేక పోయితి మేని కరతలగత మగువైకుంఠమును ద్రోసినవార మగుదుము. కావున నీవు నిశ్చలభక్తిపూర్వహృదయముతో నతని నర్చించి సంతసింపఁజేయ వలయును. నీవట్లొనర్తు వేని కడుశ్లాఘనీయము. కాని నీయభిప్రాయము వేఱువిధముగా నున్నట్టులున్నది. శ్రీకృష్ణునకు లంచమిచ్చి సంప్రీతునిఁ గావించి మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పఁ జూచుచున్నట్లున్నది. కావుననే మనమందిరములందుఁ గలసకలోత్కృష్ట పదార్థములను నాతని కిచ్చెద నని పల్కితివి. అర్ధరాజ్యము

న కర్ణు లగుపాండవుల కయిదూళ్లయినను నీయఁ జాలని లోభి వగుచు నా యెదుర్కొన్నకంటెను నెక్కువవిలువఁ గలప దార్థముల నాతని కేట్లియ్య సాహసించితివో తెలియఁజాల కున్నాను. ఆహా! నీవెంత వెడఁగ వగుచున్నావు! శ్రీకృష్ణుఁడు భక్తిచే సంతసించునట్లు పదార్థములచే సంతసింపఁడు. మానవుఁడు భక్తిహీనుఁడై మేరుసదృశపదార్థం బిచ్చినను నతఁడు దానిని దృణప్రాయముగా నిరసించును; భక్తిపూర్వకముగా నొక పుష్ప మొసఁగినను నతఁ డత్యాదరంబునఁ గైకొనును. ఈయర్థమును నీవు తప్పక గమనింపుము. ఆ యచ్యుతుని భక్తిచే నారాధింపుము. అర్జునుఁ డాతనికిఁ బరమ భక్తుఁడు. కావుననే యతఁ డర్జునపక్షపాతి యై వర్తించుచున్నాఁడు. నీవు శ్రీకృష్ణుని మనపక్షమునకుఁ ద్రిప్పఁ దలంచితివేని యర్జునునికంటె నధికభక్తుఁడవు కావలయును. నీ వసదృశ మగుభక్తి చూపుదేని కృష్ణుఁడు నీపక్ష మవలంబించును. కాని మనమనస్సు భక్తిమార్గమున కలవాటు పడి యుండ లేదు. మన మెట్లు కృష్ణుని వశ్యము గావించుకొనఁ గలము? మన మెట్టికానుక లిచ్చినను నేకాంతభక్తుఁ డగున ర్జునుని విడిచి కృష్ణుఁడు మనపక్షమునకు వచ్చునా? అ ట్లెప్పటికిని గాదు. అర్జునుని భక్తియు నచ్యుతునౌదార్యంబును నీ వెఱుంగనిది కాదు.

"సిరిలఁ జేసెఁగాట నొకస్నేహ్ప్ప కౌరిక లంచ మిచ్చి న
ప్రీతునిఁజేసి కార్యగతి భేదము సేయఁగఁ జూచె డెంచచే

లైనట్టి దేవమేరుసదృశార్థము సూచియుఁ బాగ్యంబాయునే
యాచించు కిరీటికిన్నయును నమ్యుతుపెంపును నీ వెఱుంగవే ”

ఆనారాయణుండు కోరినదానిని మీరు మృదువుగ నెఱ వేర్చ కేని యదియే యతనికి వేయుపదార్థము లొసంగుట. అంతకుంటె నతనికి సంతృప్తికర మగువస్తువు లేదు. ఇంక నీదురుద్దేశమును విడిచి భక్తాధారస్వరముగా వర్తింపుము.

ఇట్లు రాజ్యలోభముచే ధృతరాష్ట్రుండు పలుపోకలం బోవు చుండ విదురుఁ డది తనబుద్ధిచాతుర్యముచేఁ దెలిసికొని హితోపదేశము చేసి యతనిని యుక్తమార్గమునకుఁ ద్రిప్పు చుండెడివాఁడు.

విదురుఁడు ధర్మజ్ఞుఁడును నీతిజ్ఞుఁడును లోకవేదియునగుటయే కాక వైష్ణవభక్తాగ్రేసరుఁ డనికూడఁ జెప్పవలసి యున్నది. ఈయంశమును నిశ్చయింప నిచ్చటఁ గొంచెము వ్రాసెదను.

ధృతరాష్ట్రుఁడు రాజాధిరాజు; చంద్రవంశాలంకారభూతుఁడగుటచే నత్యంతసమృద్ధియుఁ డనుటకు సందియము లేదు. అతఁడు కృష్ణునకు గొప్పవిందు చేయఁదలంచి బహుపదార్థములు సేకరించి సూపవిద్యానిపుణులచే వండింపించి యాయత్తము చేసియుండెను. బంధుకోటిలోనివాఁ డగుకృష్ణుఁడు తన్నుఁ గాదని వేఱొకరియింట భుజింపఁ డన్ననమ్మకము ధృతరాష్ట్రునికిఁ గలదు. కాని కృష్ణుం డట్లు చేయక తనభక్తాగ్రేసరుఁ డగువిదురునింట విందు గుడువ నిశ్చ

యించెను. తమయింట మాని దాసీపుత్రుఁ డగువిదురుని యింట భుజించుట తగ దనియుఁ గుడిచి కూర్చుండినపిమ్మట రాయబారపుఁగార్యము దెలుపుట యుక్తము గాని కార్యనిర్వహణానంతరముననే భుజించెద ననుట యనాలోచిత మనియు దుర్యోధనాదులు పలికిరి. కాని నారాయణుం డామాటలను లక్ష్యము సేయ లేదు. అతఁడు దుర్యోధనునిఁ జూచి "బావా! నీపలుకు లసంగతములు. కార్యప్రధాను లగువారికి భోజనముతోఁ బని లేదు. నాకుఁ గార్యము ప్రధానము. కాని భోజనము కాదు. ఇంతకును నీయింట భుజించుట నాకుఁ దగదు. నీవు నాకుఁ బరమశత్రుఁడవు. శత్రునియింటఁ గుడువ రా దని నీతిజ్ఞులు చెప్పుదురు. నేను నీకు శత్రుప్ర నెట్లయితి నని యందు వేని వినుము. పాండవులు నాకుఁ బంచప్రాణంబులు. ప్రాణంబులకు ద్రోహముఁ దలంచినవారు శత్రువులు కాక మఱెవ్వరు. చిన్నప్పటినుండియు నీవు పంతమునట్టి పాండవులను బాప ననేకోపాయంబులఁ బన్నితివి. అట్టినీవు నాకు శత్రుఁడవు గాక బంధుఁడ వె ట్లగుదువు? కావున నీ యాయన్నంబు లన్నియు దుష్టంబులు. విదురునియన్నంబుమాత్రమే భోక్తవ్య మనిప్రశంసించి తనంతఁ దానే విదురునియింట విందారగింప నరిగెను. శ్రీకృష్ణునివాత్సల్యమునకు విదురుఁ డెంతముఖ్యస్థాన మయ్యెనో చూడుఁడు. మఱియు దేవదేవుఁ డగుశ్రీకృష్ణుఁడు తనయింట విందారగింప వచ్చె నని తెలిసినప్పుడు విదురునకు గల్గినయానంద

మునకు మేర లేదు. అతఁడు పరమభక్తితోఁ గృష్ణునకుఁ బూజ సల్పి యప్పటికప్పుడు సిద్ధము చేయించినహృద్యప దార్థములచే సతనికి విం దిడి సంతృప్తి గావించి, యోగిజన హృదయగమ్యుఁ డగునద్దేవున కిట్లు ప్రత్యక్షముగా నాతిథ్య మిచ్చుభాగ్యము లభించుటచేఁ దన్నుఁ గృతకృత్యుని గా భావించుచు భయభక్తివినయంబులు ముప్పిరిగొనఁ జేతులు ముకుళించి ‘‘ఓగోవిందా! నీవు నాయందుఁ జూపినవాత్సల్య మింత యని చెప్ప వీలు లేదు. బ్రహ్మాదాదులచేఁ గీర్త నీయుఁడ వగునీవు హీనజనుఁడ నగునాయింటి కతిథి వయితి వి. ఇదియే నాకుఁ బరమధనము. ఇదియే నాకుఁ బురుషార్థ ము. ఇదియే నాభాగ్యాతిశయమును వెల్లడించు చున్నది. ఇఁక నాకుఁ గావలసిన దేమి? నేను ధన్యుఁడ నయితిని. నా జన్మము ధన్య మైనది. నాగృహము ధన్య మైనది. నాయంతటిభాగ్యవంతుఁ డీలోకంబున నెచ్చటను లేఁ డని పలుకుచు భక్తిభావంబున నర్ధనిమీలితము లగునేత్రములనుండి యానందబాష్పములఁ గురియించుచు సకలోపచారంబులు గావించెను. ఇందువలన విదురుఁడు భక్తాగ్రేసరుం డని చెప్పుట కెట్టిసందియమైనను గలదా?

శ్రీకృష్ణునకు విదురునియందు వాత్సల్యమే కాక యధిక గౌరవముఁగూడఁ గలదు. అతఁడు విదురుని గార్యాలోచన మడుగుటయే కాక దుర్యోధనునిసభామందిరంబు చొచ్చునెడ భీష్మాదులును, దుర్యోధనాదులును నటుండ వారిఁ

గా దని విదురునిహస్త మొకచేతితోను తనసోదరుం డగుసా
త్యకిహస్త మింకొకదానితోను, నవలంబించి నడిచి విదురుం
డు తన గౌరవమున కత్యంతపాత్రుం డన్న యంశమును సభా
మధ్యమున వెల్లడించెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రునిసన్నిధాన
మునం గృష్ణుండు రాయబారపువృత్తాంతము విన్నవించున
ప్పుడుంగూడ విదురునిం దనచెంతం గూర్చుండం బెట్టుకొని
గౌరవించెను. ఇట్లు శ్రీకృష్ణునిసమాదరంబునకుం బాత్రుం
డగుటకు విదురునిసత్ప్రవర్తనయు భక్తియుం దప్ప వేఱు
కారణంబు లేదు.

ఇట్లే విదురుండు తనసత్ప్రవర్తనముచేం బెక్కండ్ర ప్రీతిగౌ
రవములకుం బాత్రుం డయ్యెను. కుంతీదేవి శ్రీకృష్ణునితో సం
భాషించునప్పుడు "కృష్ణా! విదురుఁడు సద్గుణవంతుఁడు ధ
ర్మపరాయణుఁడు. తనకన్నులయెదుట నధర్మము వర్తించు
నేని చూచి సహింపలేక దానిని దుదముట్టింప మిక్కిలిప్ర
యత్నించును. చూచితివా నాఁడు సభలో మనద్రౌపతి య
వమానిత యగునపుడు చూచి సైరింప లేక భీష్మాదులవై
పు దిరిగి "అయ్యా! సభలో నిట్టియధర్మము వర్తిలుచుం
డ నవలోకించి యూరకుండుట ధర్మముకాదు. ద్రౌపది య
డగినధర్మసందేహమును దీర్పరేమి. అట్లు దీర్పరేని సభ్యు
లు మహాపాతకమును బొరయుదురు. కావున నుపేక్షింపక
యీధర్మసంశయమును దొలఁగింపుఁ" డని సభ్యులను బ్రో
త్సాహించుటయే కాక తనకుం దాం గూడ నందులకు య

త్నించెను. దుర్యోధనాదులకు జంకక యిట్లు ధైర్యముతో వర్తించువాఁడు విదురుఁడు దక్క వే ఱొకఁడు గానరాఁడు. లోక మిట్లు నిలిచి యుండుటకుఁ విదురునిసత్ప్రవర్తనమే యాధార" మని ప్రశంసించినది.

క. విదురుం డొకరుఁడు దక్కఁగ
సదస్యు లెవ్వరును ధర్మసంక్షయ మిది గా
డను నార యాత్మనిశ్చలు
కుమ రీలోకమున కెవరుం గలరంగన్.

ఇట్లు శ్రీకృష్ణభగవానునికిని, భీష్మాదికులవృద్ధులకును, గుంతీప్రభృతు లగుసంతఃపురస్త్రీవర్గంబునకును గూడ శ్లాఘనీయుఁ డగువిదురుఁడు గుణములచే నింక నెవ్వరిస్తోత్రమునకుఁ బాత్రుఁడు కాఁడు.

పదవ ప్రకరణము.

విదురుఁడు తీర్థయాత్రకు నేగుట.

కృష్ణునిరాయబారము ముగిసినది. కాని ఫల మేమియును లేక పోయెను. కృష్ణునిప్రయత్న మంతయును వ్యర్థమయ్యెను. మనోరంజకములు యుక్తియుక్తములు సర్వసమ్మతము లు శ్రేయోదాయకములు నగునమ్మహానుభావునివచనంబు లు కౌరవులతలల కెక్క లేదు. అతఁడు చెప్పఁదలంచినంత నఱకును జెప్పి మూర్ఖు లగుకౌరవులయొద్దఁ దనపలుకులు నిష్ఫలంబు లని యోజించి దుర్యోధనునితో నిఁక యుద్ధమన్న

ద్ధుఁడవు కమ్మని హెచ్చరించి వెడలి పోయెను. ఇఁకఁ గురు పాండవయుద్ధము జరుగు నని యందఱును నిశ్చయించిరి. ప్రజ లందును సైనికులందును గలవరపాటు హెచ్చయ్యెను. దుర్యోధనాదులధీరవచనములు విన్నప్పుడు తప్ప దదితరకాలముల ధృతరాష్ట్రునిహృదయము కంపించి పోవుచుండెను. కృష్ణుఁడు వెడలినపిమ్మట సంతతవిచారముచే నయ్యంధరాజునకు సరిగా నిద్రాహారంబులు లేవయ్యెను. అందుచే నతఁడు తొంటివలె విదురునిహితోపదేశ మనెడిసుధారసధారాసేచనమునఁ దనహృదయసంతాపమును దీర్చుకొన నెంచి విదురునిఁ బిలిపించి కూర్చుండుము మని నియోగించి రాఁగలకార్యసరణినిగూర్చి యడిగెను. పరమేశ్వరుఁ డగుకృష్ణునిరాయబారమును నిరసించినప్పటినుండియు విదురునకుఁ బూజ్యుఁ డయినను దనసోదరునిపై మిక్కిలికోప ముదయించెను. ఇప్పు డతనికి ధృతరాష్ట్రునివచనములచే నొడలంతయును మండఁ జొచ్చెను. తనహితోపదేశప్రకారము నడవలేనప్పుడు తన్ని ట్లడుగు టెందుల కని విదురునితలంపు. వచ్చినకోపము నడంచుకొని విదురుఁడు రాజును గాంచి యి ట్లనియె. సోదరా! కార్యగతినిగుఱించి యిదివఱ కనేకపర్యాయంబులు నీ కుపదేశించితిని. కాని నాయుపదేశములు నీతల కెక్క లేదు. ఇట్టిచో నాయుపదేశములవలనఁ బ్రయోజన మేమి? నామాటలు వ్యర్థ మగుటయే కాక మీదుమిక్కిలి మీకుఁ గోపముగూడఁ గల్గుచున్నది. అయినను

హితోపదేశమునుండి నేను విముఖుఁడను కాను. ఉత్తమపురుషుఁడు తనవారి కాపద సంభవించునెడ ముందుగానే తెలిసికొని దానిని వారింప వలెను. అట్లొనర్చుట నాధర్మము. రాజేంద్రా! నీయుపేక్షవలనఁ గురుపాండవయుద్ధము పొసఁగినది. అది దావాగ్నివలె వంశనాశనము చేయకుండ విడిచి పోదు. సామాద్యుపాయములలో దండోపాయ మధమసాధన మని నీతిజ్ఞులు పలుకుదురు. అట్టియధమసాధన మవలంబించి ధనమానప్రాణములతోఁ గూడ వంశనాశ మొనర్చుకొన నేల తలంచెదరు? పాండవులు యుద్ధమునకుఁ దరలి రాకముందే యిప్పుడైనను నీకొడుకుబుద్ధి త్రిప్పి వారితో సంధి చేసికొన యత్నింపుము. ఇంకను నిప్పటికిఁ గార్యము మించి పోలేదు. త్వరపడుము. లేనిచోఁ దరువాతఁ బశ్చాత్తాపతప్తులము కావలసి వచ్చును. యుద్ధంబున మీకు జయం బలవడుట యసంభవము. నీతనయులపేరు విన్నంత మాత్రముననే నడుమఁ ద్రొక్కఁబడినకాలభుజంగమువలెఁ గోపంబున రోజుచున్నభీమునినుండి నీతనయులు ప్రాణసంరక్షణము గావించుకొనలేరు. నే నిట్లుమాట లాడుచున్నా నని కినియకుము. హితుఁ డగువాఁడు ముఖప్రీతివచనములుగాక యదార్థము చెప్పవలయును. రాజా! లోకములోఁ గార్యసాధనమునకు దైవపౌరుషంబులు రెండును గావలయును. ఒకప్పుడు పురుషయత్నము లేకుండఁగనే దైవమువలనఁ గార్యము ఫలింప వచ్చును. గాని దైవబలశూన్య మగు

పౌరుష మెప్పుడును గార్యకారి కాదు. కావున నీకొడుకు లెంతబలవంతు లయినను నెంతటిసైన్యము గలవారైనను దైవబలంబు లేనప్పుడు వారు తృణప్రాయులనుటకు సందియ మున్నదా? మనకొక్క పౌరుషముమాత్రమే కలదు. పాండవులకు రెండునుం గలవు. పరమేశ్వరుం డగుశ్రీకృష్ణుండు సంతతమును "మమప్రాణాహి పాండవా" యని పలుకుచు వారికిఁ దోడు నవలంబించి వారి కెట్టియిక్కట్టులు ప్రాప్తించినను నవలీలం దొలంగఁద్రోయుచు నున్నాఁడు. ఆభగవంతుం డాదరుడై యుండఁ బాండవులకపజయ మెట్లు సంభవించును? వారి కిట్లు దైవబలమే కాక పౌరుషము గూడ జాలకలదు. దిగ్విజేత లని ప్రసిద్ధి కెక్కినరాజులు పెక్కండ్రు ధర్మరాజునకు సహాయులయి యున్నారు. ఇంతియ కాక యాదవులు బహుపరాక్రమశాలులు. వారి కెల్లరకును కృష్ణుం డధినాయకుఁడు. అతఁడు వారినందఱను దనయాజ్ఞలో మలపుకొనుచున్నాఁడు. అట్టిశ్రీకృష్ణుఁడు పాండవులకు బంధువై, హితుండై, సహాయుండై, మంత్రియై వర్తించు చున్నాఁడు. ఇట్లు దైవపౌరుషంబులు గలపాండవులు జయ మందుటకు సందియ మేమి యున్నది. నీకుమారులకు దైవబలము లేదు. వారు దైవాగ్రహమునకుం బాత్రులయి యున్నారు. దైవవిరోధి యగుమానవుఁడు తాం జచ్చుటయే కాక కులమునుగూడ నశింపఁ జేసికొనును. కావున నీవు మునుముందుగనే కనుగిలిగి పాండవులతో సంధిచేసికొనుము. నీకొడు కం

దుల కంగీకరింపనిచో “త్యజేదేకం కులస్యార్థే” యనునట్లు దుర్యోధనుని దూరముగాఁ దఱిమి తక్కినకులమును సంరక్షించుకొనుము. కాలవిలంబము చేయకు” మని యుపదేశించెను.

ఈయుపదేశమును విని ధృతరాష్ట్రుఁ డాలోచించు చుండ దుర్యోధనుఁడు విని యాజ్యధారాప్రజ్వలితుం డగువీతిహోత్రునిచందంబున మండిపడి పండ్లు పటపటగొఱుకుచు, క్రోధాతిరేకంబునఁ బెదవు లదర తనయొద్ద నున్నకర్ణాదులు వినుచుండఁ దండ్రిసమక్షమునందే సాధుశీలుఁ డగునవిదురునిట్లు తిరస్కరించుచుఁ బలికెను. “ఓయీ! నీవుదాసీకుమారుఁడవు. అయినను సన్మానకాదులు నిన్నాదరించుటం జేసి యింతవఱకును నిన్నాదరించు చున్నాము. ఇట్లుండ నీవు నిన్న మఱచిపోయి నోటికి వచ్చిన ట్లెల్ల వదరుచున్నావు. ఆనీపాపవచనములను విని మాకెంత సహించిన సహించుఁగాక. నేనుమాత్రము సహించువాఁడనుకాను. నీవు కుటిలాత్ముఁడవు. యుక్తాయుక్తంబు లెఱుఁగనివాఁడవు. సర్వదా మాయన్నము కడుపునిండ మెక్కుచు, దిన్నయింటికే కన్నములు ద్రవ్వి” నట్లు మాకే హాని గోరుచుందువు. నీవు మాశత్రువులలోఁ జేరినవాఁడ వగుటం జేసి నీవును మాకు శత్రువవే? ఇట్టి నీమాటలను గణించువా రెవ్వరు నిచ్చట లేరు. నీవంటివాఁ డుండిన మాకు కీడుఁ జేటు మూఁడుట సిద్ధంబు. కావున నీ విటనుండఁ జనదు. నీయిష్టము వచ్చినచో

టికిఁ బొ''మ్మని యెను.

దుర్యోధనుఁ డిట్లు వదరుచున్నప్పుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు విని యూరకుండెను గాని కొడుకు నెంతయుఁ గోపింప లేదు.

విదురుఁడు దుర్యోధనునిపలుకులు చెవులకు ములుకులవలె నాటినను గటకటంబడి, తనకు దగుటచే వచ్చినకోపంబు నడంచుకొని యట్టివానిమాట నిష్ఠురతకు చెవి నున్న ధనధాన్యములు విడిచిపెట్టి రాజసమ్మానమును బాసి వెడలి వచ్చెను.

అనంతరము విదురుఁడు మనసున నెంచుచుఁ గురుపాండవ యుద్ధము తప్పదనియు, నిటనుండి ప్రాకృతజనులతో సంసారసౌఖ్య మనుభవించుచుండుటకంటె భగవద్గుణసమూహము నెన్నుకొనుచుఁ బరమేశ్వరునకు నత్యంతప్రియములును విహారభూము లగుదివ్యక్షేత్రముల సేవించుకొనుట యుత్తమ మనియుఁ దలపోసి యెవ్వరికిని చెప్పకుండ హస్తిపురంబు వెడలె.

విదురుఁ డిట్లు దేశాటనంబునకు దొరకొని పరిశుద్ధచిత్తవృత్తియై, మనోహరము లగుదివ్యమందిరములతోను, సకలకుసుమఫలభరితతరునికరమ్ము లగునుద్యానములతోను, సమున్నతము లగుక్రీడాపర్వతములతోను, నానావిధపుష్పలతావృతంబు లగుపొదరిండ్లతోను, నొప్పుచున్నపురంబులఁ జూచుచు నిర్మలోదకప్రవాహశోభిత లగునదులందుఁ గ్రుంకు లిడుచు, బరమేశ్వరుని నానావిధదివ్యరూపంబులతో వి

రాజిల్లుపుణ్యక్షేత్రములఁ దిలకించుచుఁ నవ్యభిచరిత యగుభక్తి గలవాఁడయి, పవిత్రమగుజీవనముగలవాఁడై కటికినేలఁ బండుకొనుచు, జటావల్కలాంబరములఁ దాల్చి యెవ్వరికిని దెలియఁబడకుండ వర్తించుచున్నవాఁడై, సంతతమును హరిసంప్రీతిదాయకము లగువ్రతముల నాచరించుచు భరతవర్షమునం దంతటను గ్రిమ్మరెను. ఆసమయమున విదురుఁడొకచోట రెండువెదుళ్ళవలన జనించినయగ్ని సమస్తవనంబును దహించినచందమునఁ గురుపాండవవిరోధము సమస్తరాజక్షయమును గావించె ననియు, నిట్లు యుద్ధంబున జయింపఁబడినభూమండలమును ధర్మరాజేకాతపత్రముగా నేలుచుండె ననియు విని మిగులవిచారించుచు జ్ఞానాతిశయమున బంధునాశనజనితదుఃఖమును దొలగించుకొనితీర్థయాత్రాపరాయణుండై, పశ్చిమాభిముఖముగాఁ బోయి సరస్వతీనదీనిర్మలోదకంబునఁ గ్రుంకు లిడి యచ్చట నున్నపదునొకండుతీర్థంబులను సేవించెను. మఱియు ఋషినిర్మితములు దేవనిర్మితములు శంఖచక్రాదిహరిచిహ్నవిరాజితములు నగుదేవమందిరములఁ బ్రవేశించి యాయాదేవతల భక్తియుక్తుఁడై పూజించి విదురుఁ డటఁగదలి సకలసంపదలతోఁ దులదూఁగుచున్నసౌరాష్ట్రమును జేరి యచ్చటివిశేషము లరసి సంతుష్టహృదయుఁ డయ్యెను. పిమ్మట నతఁడు మత్స్యదేశంబున కరిగి యందలి పుణ్యతీర్థములను సేవించుచు, నిశ్శే కురుజాంగలాదిదేశములఁ గ్రిమ్మరి కొంతకాలమునకు యమునాతీరమును జేరెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము.

అనంతరము విదురుఁడు లోకపావనియు, మహానదులలో నొకటియు నగుయమునలో యథావిధిస్నాన మాచరించి నిరస్తసమస్తసంతాపుఁడై క్షౌమవస్త్రంబుభాతి నతిధవళంబును, నతివిమలంబును, సికతిలంబును నగుతదీయతీరంబున నుపవిష్టుండయి యీశ్వరారాధనమును గావించుచున్నసమయంబున, శ్రీకృష్ణానుచరుండు, బుద్ధిమంతుఁడు, బృహస్పతిశిష్యుఁడు, పరమభాగవతోత్తముఁడు నగునుద్ధవుఁడచ్చటి కరుదెంచెను. విదురుండమ్మహామహునిఁ గాంచి సంతసముతో దాయం జని కౌఁగిలించుకొని యుచితమర్యాదలాచరించి యొక్కచోఁ గూర్చుండి యతనితో నిట్లనియె.

విదురుఁడు కృష్ణాదులకుశలం బడుగుట.

ఓమిత్రమా! చిరకాలంబునకు నిన్నుఁ జూడఁ గంటిని. భవదీయదర్శనలాభంబున నే నమితానందము నొందుచున్నాను. ద్వారకానగరంబున మనబంధువు లందఱును సుఖులే కదా? బలరామకృష్ణులు పురాణపురుషులు. వారు బ్రహ్మప్రార్థన మంగీకరించి భూభారమును దీర్ప నవతరించిన మహానుభావులుకదా! వారు సమస్తదుష్టసంహారంబు గావించి తా మవతరించినకార్యమును సంపూర్తి గావించుకొని యున్నారు. ఆమహాత్ములకు క్షేమమేకదా? వారిజనకుండగు వాసుదేవుండు కురువంశసంభూతుల మగుమాకు మిత్రుండే కాక బాంధవుఁడు. అతనికిఁ గలసోదరప్రీతి లోకములో

వే యొకరికి లేదు. అట్టివసుదేవుఁడు సుఖియై యున్నాఁడా, మఱియు నుగ్రసేనుఁడు, యదు, వృష్ణిభోజాంధకు లనుప్రజల కధిపతియై వర్ణాశ్రమధర్మములు చెడకుండ వారిని దనశేముషీవిశేషమునఁ బాలించుచుఁ బరమేశ్వరుఁడగుకృష్ణునియనుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁ డయినవాఁడు. ఆయుగ్రసేనుఁడు సుఖియేకదా? కృష్ణుని పెద్దకుమారుఁ డగుప్రద్యుమ్నుఁడు పూర్వభవంబున మన్మథుఁడేకదా! రుక్మిణీదేవి యెన్నియో నోములు నోచి ద్విజానుగ్రహమువలన నామన్మథునిఁ గుమారునిగాఁ బడసినది. అట్టిప్రద్యుమ్నుఁడు సుఖియేకదా? సాంబుఁడు జాంబవతీదేవిముద్దుకుమారుఁడు అతఁడు కుమారస్వామియవతార మని చెప్పుదురు. జాంబవతి శివపూజావ్రతప్రత్యవిశేషమువలన నట్టిసుపుత్రునిఁ గాంచఁ గల్గినది. ఆసాంబుఁడు క్షేమముతో వర్తించు చున్నాఁడా? శ్రీకృష్ణునిసహోదరుఁడును సర్వశాస్త్రవిదుఁడును, నర్జునునివలని సకలధనుర్వేదారహస్యములఁ గాంచి యున్నవాఁడు నగుసాత్యకి కుశలియే కదా? విష్ణుభక్తాగ్రసరుఁడును, వివేకసంపన్నుఁడును, పాపరహితుఁడు నగునక్రూరునకు క్షేమమేకదా? దేవకీదేవి పరమపతివ్రతలలో మూర్ధన్యురాలు. ఆమె మహాభాగ్యవతులలో భాగ్యవతి యాగరూపార్థమును దాల్చినశ్రుతివలె నామె భగవంతునిగర్భంబున దాల్చినది. ఆయుత్తమురాలికి కుశలమేకదా? అనిరుద్ధుఁడు మొదలగు యాదవకుమారు లందఱును సుఖవంతులే కదా? ఓమహాత్మా! ఇఁక హస్తినాపుర

వృత్తాంతము లేమి? తనకు భుజసమానులగు కృష్ణార్జునులచే
సంపాదింపఁబడిన రాజ్యమును ధర్మయుక్తముగా ధర్మరాజు
పాలించుచున్నాఁడా? కృతాపరాధులకౌరవుల పేరు విన్నం
తనే నల్లత్రాఁచువలె మహాకోపముతో బుసకొట్టుచుఁ దనపా
దతాడనములచే భూమి యల్లల్లనాడ నతివిచిత్రగతి గదాయు
ద్ధము చేసి కురుకుమారులనందఱను సంహరించిన మహాభుజ
శాలి యగుభీమునకు క్షేమమేకదా? తనధనుర్విద్యాపాండి
త్యముచే మాయాకిరాతుఁడగు నీశ్వరుని మెప్పించి పాశుపత
గొన్నయర్జునుండు తనశత్రువులనందఱను జయించి సుఖము
గావర్తించుచున్నాఁడుకదా? కుంతీదేవికి ముద్దుకుమారులగున
కులసహదేవులు స్వర్గమునుండి యమృతముఁగొని తెచ్చినగ
రుత్మంతునివలె శత్రుపురములనుండి ధనంబులఁ గొనివచ్చు
చుఁ గుశలులై యున్నారుకదా? అతిరథశ్రేష్ఠుఁడును దనకుఁ
బ్రాణపదంబునగు పాండురాజు మునిశప్తుఁడై పరలోకమునకుఁ
బోవుచుండఁ బుత్రసంరక్షణార్థమై సహగమనము మాని ప్రా
ణములు నిలువఁబెట్టుకొన్న యుత్తమురాలగు కుంతీదేవికిఁ గు
శలమే గదా? ఓయుద్ధవా: తండ్రి లేని పాండవులను జక్కని
ప్రేమతోఁ జేరదీసి పెంచుట ధృతరాష్ట్రునికర్తవ్యమై యుండ
నాతఁడు న్యాయాన్యాయంబులను గుణావగుణంబులను బాటిం
పక దుష్టబుద్ధి యగుకొడుకు ననుసరించి ధర్మరాజాదులకు
ద్రోహము చేసి యున్నాఁడు. మావంటి హితులు చెప్పుహి
తోపదేశ మతని చెవి కెక్కలేదు. నాహితవచనములు వినక

పోవుటయే కాక నన్ను నాదుర్యోధనుండు నానాదురర్భాషలా
డి పురమునుండి పొమ్మనుచుండ నిది తెలిసియు నామహారా
జూరకుండెను. కులనాశనమున కతని యుపేక్షయే కారణముసు
మా? నేనట్లు తిరస్కృతుండనై హస్తిపురి వెడలి ప్రచ్ఛ
న్నవేషధారినై తీర్థముల సేవించుకొనుచు, నత్యాశ్చర్యాక
రంబగు జగంబును వీక్షించుచు సంచారమొనర్చుచున్నాను.
అందువలన నామనంబు నిర్మలమై నిశ్చలమై శ్రీకృష్ణునియం
దుఁ బొందుపడియున్నది. ఆహా! శ్రీకృష్ణుని చర్యలు వర్ణనాతీ
తములు గదా? అభిజాత్యాదులవలన మదాంధులయి వర్తిం
చు దుష్టక్షత్రియులను బరిమార్చి భూభారమును దీర్పనెంచి
యే భగవంతుఁడగు కృష్ణుఁడు భారతయుద్ధకారణంబున వా
రినందఱ నొక్కచోఁ జేర్చి చంప నిశ్చయించుకొనెను. కా
వుననే రాయబారమునాఁడు సభలో దుర్యోధనుఁడు తన్ను దు
ర్భాష లాడినను సహించి యూరకుండెను. లేనిచో దుష్టా
త్ముఁడగు దుర్యోధనుని సంహరింపలేకపోవునా? నాటికృష్ణుని
క్షమాగుణమునకు మేమందఱ మాశ్చర్యచకితుల మయితిమి.
ఆహా! పరమేశ్వరుని సంకల్పము దెలిసికొనఁ దురవగాహము
కదా! లోకములోఁ గల భక్తుల నుద్ధరింప నవతరించిన యాకృ
ష్ణుని క్షేమోదంతమును దెలుపుమా! నామనసు మిగులఁ గు
తూహలపడుచున్నది. అని యత్యాదరంబున నడుగుచున్న
విదురునిఁ గాంచి యుద్ధవుండు సంభవించిన యాపద నెట్టులి
తనికి దెల్పుదునని విచారించుచుఁ గన్నుగవనుండి పొడము

జలధారలను దుడిచికొని యొక్కపరి శ్రీకృష్ణభగవానుని స్మరించుకొనుచు నెలుంగు రాల్పడ మెల్లమెల్లన విదురున కిట్లనియె.

ఉద్ధవుఁడు విదురునికిఁ గృష్ణనిర్యాణమును జెప్పుట.

ఓవిదురా! మాకుశల మేల యడిగెదవు? దాని నే నే మని చెప్పఁగలను? కృష్ణుం డను చండభాను వస్తమించుటం జేసి కాలమనెడిమహాసర్పము నిరర్గళముగా మాగృహములం దు సంచరించుచు మాయాదవు లందఱ ప్రాణవాయువుల నపహరించినది. అక్కటా! భూలోక మిఁక దురదృష్టమయి నది. అందులో యాదవులు మిక్కిలి దురదృష్టవంతులని చెప్పవలయును. సముద్రమునందు జరించుజలచరములు మహానావనుజూచి దానిని దమవంటిజంతువును గానే భావించును గాని సాగరతరణసాధన మని భావింప లేవు. అట్లే యజ్ఞానాంధకారమున మునిఁగినయాదవులు తమతో వసించి యున్నకృష్ణునిఁ దమబోటియొకసామాన్యమానవునిగా నే భావించిరి. కాని భీకరసంసారసాగరతారకుం డగుపరమేశ్వరుఁ డని గ్రహింప లేక పోయిరి. ఓవిదురా! ఆకృష్ణుఁడొనర్చిన చర్య లత్యద్భుతములుగదా? అతఁడవతరింపఁగానే వసుదేవుఁడు కంసభయంబున నతని నందునియింటఁ జేర్చెను. అతఁ డచ్చట దినదినప్రవర్ధమానుఁ డగుచుండెను. అది తెలిసికొని కంసుఁడాత్మమృత్యుకారకుం డగు కృష్ణునిఁ జంప నెన్నిమోమారణతంత్రములుపన్నెను. వానినెల్ల మాయామా

నుష వేషధారి యగుకృష్ణుఁడే స్వయముగా నడఁగించెను. ఇంతయేల? అతఁడు శిశు వయి యుండగనే పూతన యను రక్కసి పాలిచ్చునెపమున నతనిఁ జంప యత్నించి యతని చేతనే సంహరింపఁబడియె. పిమ్మట శకటాసురుఁడు వత్సాసురుఁడు ధేనుకాసురుఁడు మొద లగువారెందఱో యత నిఁ జంపఁ వచ్చిరి. భయంకర మగురాక్షససమూహములతో వచ్చిన యాదురాత్ములను బాలుఁ డగునాకృష్ణుఁడే యాయా యుపాయములచే నుక్కడించెను. దేవేంద్రుని ధిక్కరించి గోవర్ధనగిరిని ఛత్రముగా బట్టి గోగోపాలురనెల్ల సంరక్షించె ను. ఇట్టికృత్యములు మానవమాత్రు లొనర్పఁ గలరా! ఆ హా! అతఁ డొనర్చిన వన్నియు నమానుషకృత్యము లేగదా! ఇంద్రాదులను జయించి పారిజాతంబును గొని వచ్చెను. విషానలజ్వాలాభయంకరుఁ డగుకాళియుఁ డనునాగరాజును మర్దించి కాళిందీనదిని నిష్కంటకంబు గావించెను.

మదమత్తము లై భయంకరము లయినవృషభంబుల నే డింటిని మర్దించి నగ్నజిత్తొనర్చినప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చి తదీయ పుత్త్రికను బెండ్లియాడెను. శిశుపాలజరాసంధాదిరాజలోక మును జయించి తన్నుఁ బ్రేమించినరుక్మిణిని రాక్షసవివాహ మునఁ బరిణయ మాడెను. ఇంతయేల? చిన్నతనంబున సాం దీపనివలన విద్యాభ్యాసమొనర్చుచు మృతుఁ డయినతదీయ పుత్త్రికుని గొని తెచ్చి బ్రతికించి యతనికర్పించుకొనెను. ఓ విదురా! శ్రీకృష్ణునియద్భుతకృత్యముల నిల్లింతని వర్ణింపఁ

గలను? ఆపరమేశ్వరుఁ డిట్లవతరించి దుష్టరాజలోకంబును రాక్షసలోకంబును సంహరించి భూభారమును దీర్చెను. కురుపాండవ యుద్ధమును గల్పించి దానివలన భూభారమునుబూర్తిగాఁ దొలఁగించెను. అనన్యహతు లగు యాదవులనందఱను దుదముట్టించిన గాని తనసంకల్పము నెఱవేఱ దని యెంచి వారినందఱను బ్రభాసతీర్థమునకు గొంపోయి వారిచే స్నానాదులను జేయించి దేవపితృతర్పణంబులు గావింప నాజ్ఞాపించి యనంతరము వారిచే షోడశమహాదానంబులను జేయించెను. ఆపిమ్మట వాసుదేవుఁడు వారితోఁ గూడ నట భుజించి యాయాదవులచే మద్యపానము చేయించెను. దానివలన వారుచితజ్ఞానశూన్యులై యొకరినొకరధిక్షేపించుకొనుచు మద్యదోషమువలన విపరీతచిత్తులయి రెండుపక్షములయి సంకులసమరముగావించి పరస్పరహతులయి సాయంసమయమునకుఁ బూర్తిగా నశించిరి. వేణుమథనజనిత మగు దావాగ్నివలన వనమంతయును భస్మీభూతమైనట్లు యాదవులలో నొకరిద్దఱకు సంభవించిన విరోధము సకలయాదవ సంక్షయకారి యయ్యెను. భగవంతుఁడు యాదవనాశమును జూచి దానితోఁ దనయవతారకృత్యము పూర్తిగా నెఱవేఱెనదని గ్రహించియచ్చటనుండి సరస్వతీ నదికరిగియందు మునుక లిడీ తత్తీరంబుననున్న యశ్వత్థపాదపమూలమున నుపవిష్టుఁడయ్యెను. ఓవిదురా ఆభగవంతుఁడు మునుముందె తపంబొనర్చుకొన బదరికావనంబునకుఁ బో

మ్మని నా కాజ్ఞాపించెను. అయినను నేను తదీయవియోగ
మును భరింపఁ జాలక యతనివెనువెంటనే పోసాగితిని. త
త్తరమూలంబున నసహాయుఁడయి కూర్చుండినవాసుదేవుని
గాంచిమెల్లమెల్లన వినయావనతుఁడనయి తదీయసన్నిధిని జే
రియుపవిష్టుండ నైతిని. ఆసమయంబున వ్యాసమహర్షి మిత్రుఁ
డును భాగవతాగ్రగణ్యుఁడును నగు మైత్రేయమహాముని
లోకసంచారమొనర్చుచు దైవికముగా నచ్చటికి కరుదెంచె
ను. మైత్రేయుఁ డుచితమర్యాద లంది కూర్చున్నపిమ్మట భ
గవంతుఁడు నన్నుఁగాంచి ఓయుద్ధవా! నీవు పూర్వజన్మమం
దును నీజన్మమందును నాకుఁ గూర్చినభక్తుండవు. నా యను
గ్రహంబునకు బాత్రుండ వయితివి. నీకర్మజాలమంతయు న
శించినది. నీకు జన్మాంతరము లేదని పలుక నేభక్తివినయ
వినమితగాత్రుండనయి యతనినుతించి తత్వజ్ఞాన ముపదే
శింపుమని ప్రార్థింప నన్నతఁడు సమాదరించి యట్లు కా
వించెను. పిమ్మట నతనిపాదపద్మములకు నమస్కరించి తదీ
యానుమతిని దలదాల్చి భగవద్విరహము నతికష్టముచే నో
ర్చి బదరికాశ్రమమునకు బోవుచు నిట్లు వచ్చితిని. భగవం
తుండు నాకువలెనే మైత్రేయునకు దివ్యజ్ఞానముపదేశించి య
వతారము చాలించియున్నాఁడు. ఇఁక యాదవపాండవులక్షే
మోదంత మేమని చెప్పుదును? పరమేశ్వరునిసంకల్పమునకుఁ
బ్రతికూలముగా నెవ్వరు నిలువ నోపుదు రని యుద్ధవుండు
పలుక విదురుండు తనబంధుమరణంబునకు దుఃఖించియు

జ్ఞానబలంబుల ధైర్యమునహించి యుద్ధవునితో" ఓయీ! నీవు భగవ దనుగ్రహపాత్రుఁడవు పరమపవిత్రుఁడవు. నీ నా భగవంతునివలన నుపదేశము గన్న దివ్యజ్ఞానము నా కొకింత యుపదేశించి నన్నుద్ధరింపు మా యని ప్రార్థించెను. అందులకుద్ధవుండు "ఓవిదురా నేను దత్త్వజ్ఞానముపదేశించు నంతటి శక్తిగలవాఁడను గాను. మైత్రేయుఁడు మిక్కిలి మహానుభావుఁడు. తపశ్శాలి జితేంద్రియుఁడు తత్త్వజ్ఞాన ముపదేశించునపుడు భగవంతుఁడు సర్వదా తీర్థ సంచారము చేయుచు నడిగినవారికి జ్ఞాన ముపదేశింపు మని మైత్రేయు నకాజ్ఞాపించి యున్నాఁడు. నీ వతనిసన్నిధిని జేరిజ్ఞానంబు పడయుట యుత్తమంబని చెప్పి విదురుని వీడ్కొని యుద్ధవుండు బదరికావనంబు న కరిగెను. పిమ్మట విదురుం డుద్ధవుని పరమపుణ్యమున కాశ్చర్యము నొందుచు నతనిఁ గృతకృత్యునిగా భావించుచుఁ దీర్థసంచార మొనర్చు మైత్రేయునిసందర్శించి జ్ఞానోపదేశంబు నొంది తానును గృతార్థుఁడు గాఁ దలంచి పాదచారియై పోయిపోయి కొన్నిదినంబులకు హరిద్వారంబు చేరెను.

పండ్రెండవ ప్రకరణము.

విదురమైత్రేయసంవాదము.

విదురుఁడు పరమభక్తిసంపన్నుఁడు. నిర్మలహృదయుఁడు. పరుల కుపదేశింపఁ దానెంత సమర్థుఁడో పరులవలనఁ దా నుపదేశము నొందుటలోఁ గూడ నంతటి యభినివిష్టుఁ డనుటకు సందియము లేదు. ధర్మసంస్థాపనార్థము దేవతల కోర్కెఁ జొప్పున లీలామానుషవిగ్రహధారియైన శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు తత్త్వజ్ఞాననిధానమును మహానుభావుఁడగుమైత్రేయమహామునియందు నిక్షేపించి యవతారమును జాలించె నని విన్నప్పటినుండియు విదురుఁడు సంతతమును మనంబులో నెప్పు డామైత్రేయుని సందర్శింతు? ఇఁ కెప్పు డాతని వలనఁ బరమాత్మతత్త్వంబు నుపదేశంబు గాంతు నని తహతహపడుచు మైత్రేయాన్వేషణము దప్పఁ దదితరకార్యవిముఖుఁడై నిద్రాహారంబులు విడిచి రాత్రిందినములు విశ్రాంతిఁ జెందక పోయిపోయి యొక్కచో మైత్రేయునిఁ గాంచెను. అతఁ డట్లమ్మహామహుని సందర్శించుకొనఁగలిగినందులకుఁ దనయదృష్టము నెన్నుకొనుచు నతనికి నమస్కరించి తదీయ సౌశీల్యాదిసద్గుణంబుల కచ్చెరు వందుచు నిట్లనియె. "ఓమహాత్మా! లోక మంతయు సౌఖ్య మపేక్షించి శ్రౌతస్మార్తాదికర్మకలాప మాచరించు చున్నది. కాని తదాచరణమువలన సుఖము గాని దుఃఖోపశాంతిని గాని కాంచినట్లు లేదు. నీవు సర్వజ్ఞుండ వగు మహానుభావుఁడవు గాన నీకుఁ

దెలియని యంశము లుండవు ముందుగా మానవు లాచరింపవలసినకర్మము లెవ్వియో వివరింపుము. ఓమహానీయా, దుఃఖమయ మైనసంసారసాగరంబునఁ బడి దరిగానక భగవద్భక్తివిదూరు లై యధర్మపరు లై కర్మానుగతంబు లగు శరీరంబులను దాల్చి యతిదుఃఖము లనుభవించుచు జచ్చుచుఁ బుట్టుచు నెప్పటి కయినను ముక్తి నొందజాలక పశుప్రాయు లయి వర్తించువారి నుద్ధరించుట కేకదా భవాదృశు లీలోకంబున వర్తించు చున్నారు. కావున మావంటివారికి సదుత్తరము లిచ్చి రక్షింపుము. భగవంతుఁ డెట్లారాధించిన సంతోషించును? ఎట్లు పూజించిన నప్పరమేశ్వరుండు భక్తినిర్మల మగుహృదయమున నెలకొని యుండును. ఏమిచేసినచో భగవదనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుఁ డై పురుషుఁడు దివ్యజ్ఞానము నొంద నర్హుఁ డవును? ఆపరమేశ్వరుఁడు బ్రహ్మాదిరూపముల నొంది ప్రపంచము నేరీతి, సృష్టించును? ఎట్లు పరిపాలించును? ఎట్లు లయము గావించును? ఒక్కఁ డగుపరమేశ్వరుఁడు నానారూపముల నెట్లు దాల్చు చున్నాఁడు? గోబ్రాహ్మణాదిసాధు జంతుసంరక్షణమున కై పరమేశ్వరుఁడు మత్స్యాద్యవతారముల నెత్తి క్రీడించుచు నేయే కార్యము లాచరించెను? ఆలీలలను సవిస్తరముగా వర్ణింపుమా? వాని నెంత విన్నను నామనంబు తృప్తి చెంద నేర కున్నది. పరమేశ్వరునిలీలాదులను సర్వదా విను చున్నచో మానవుల హృదయములం దతఁడు నెలకొని వారిని సంసారదుఃఖవిము

ఖులనుగాఁ జేయుచున్నాఁడు? ఓమహాత్మా! సత్కథాగోష్ఠివలన మానసము నిర్మల మగును? నిర్మలహృదయంబున సుక్షేత్రమునందువలె జ్ఞానబీజంబు లంకురించి వర్ధిల్లును. అందువలన మానవులు క్రమముగాఁ బరమభక్తులై సంసారవిదూరులై ముక్తిఁగాంచఁ గలుగుదురు? హరికథాశ్రవణమువలన నిట్టిలాభ ముండఁగా వానిని విన నెవ్వఁడు కుతూహలపడఁడు? కావుననానాపుష్పజాతమునుండి మధుకరము మధువును గూర్చినట్లు నానాగ్రంథజాలమునుండియు సంసారతారకము లగుహరికథలను గ్రోడీకరించి యుపదేశింపుమా? నీవు పరమాత్మతత్త్వము నుపదేశింతు వనియే నిన్ను వెదకికొనుచు నింతదూరము వచ్చితిని. దయయుంచి నాకీమహోపకార మొనర్పుమా? యని ప్రార్థించుచున్నవిదురుని గాంచి మైత్రేయుం డెంతయు సంతసించి యతని నుచితవిధముల సత్కరించి యిట్లనియెను.

"ఓవిదురా? నీవు చేసినప్రసంగమున కానందించితిని. లోకహితార్థమై నీ వడిగినప్రశ్నములు మిగులశ్లాఘనీయములుగదా? మఱియు నీవు నిర్మలహృదయుఁడవు. అశేషసుగుణసముపేతుఁడవు. నానావిధనీతిశాస్త్రపారఁగుఁడవు. విష్ణుభక్తుఁడవు. మాండవ్యునిశాపవశమున భూలోకమున నవతరించినధర్మపురుషుఁడవు కాని నీవు సామాన్యుఁడవా? నీవంటియుత్తమపురుషుఁ డిట్టిసత్ప్రసంగ మొనర్చుట వింత కాదు. ఓవిదురా? నీవువిష్ణుభక్తాగ్రేసరుఁడ వయి తదీయా

నుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁడ వగు మహానుభావుఁడవు; ఓపుణ్యాత్మా? నేను దైవికముగాఁ నిర్యాణకాలమునకు సరిగా నే నాకృష్ణ భగవానునిసన్నిధి కరిగితిని. ఆపరమేశ్వరుఁడు నన్నుఁ జేరఁ బిలిచి దివ్యజ్ఞాన ముపదేశించి లోకమందు విస్తరింపఁజేయు మని యాజ్ఞాపించి యందు ముఖ్యముగా విదురున కుపదేశింపు మని మఱిమఱి చెప్పెను. ఆహా! ఇంతకంటె నీకుఁగావలసిన దేమి? ఏమహాత్ముని యోగీంద్రులు యోగమార్గముల నతికష్టమునఁ గాంచ గల్గుదురో, యేపవిత్రమూర్తిపావననామాక్షరము లంత్యకాలమున నొకపరి నోటితో నుచ్చరించి మానవులు ముక్తిం జెందుచున్నారో యట్టిభగవంతుఁడు తననిర్యాణసమయమున నీపావననామాక్షరము లుచ్చరించి యున్నాఁడు! నీగుణగణనమును జేసి యున్నాఁడు. నీవంటిభాగ్యసంపన్నుఁడు మఱి లోకమునం దెవ్వఁ డున్నాఁడు? పరమేశ్వరునిపరమానుగ్రహంబునకుఁ బాత్ర మగునీజన్మము సార్థక మైన దని వేఱ చెప్ప వలయునా? నేను నిమిత్తమాత్రుఁడ నై యుపదేశించుటయే కాని నీకుఁ దెలియనియంశము లేమి కలవు? అయినను భగవంతుఁ డుపదేశించినతత్త్వమార్గమును జెప్పెద వినుము.

మైత్రేయుఁడు విదురునకుఁ దత్త్వ ముపదేశించుట.

ఓవిదురా! పరమేశ్వరుఁ డనంతశక్తులు గలవాఁడు. అచంచలుఁడు. అచ్యుతుఁడు. అవికారుఁడు. ఆకాశమువలె

వంతటను వ్యాపించి యున్నవాఁడు. అతఁ డవాప్తసమస్త కాముఁడు, జ్ఞానైకాకారుఁడు. జలము నంటిపెట్టుకొని యున్ననాఁచువలెఁ బరమాత్మ నెల్లకాలము నాశ్రయించు కొని మాయ యనుశక్తి యొకటి కలదు. దానికే ప్రకృతి యనియు నవిద్య యనియు పేళ్ళు గలవు. ఈప్రకృతి నానా విధరూపములుగాఁ బరిణమించు స్వభావము గలది. అది పరమేశ్వరున కాటవస్తువువంటిది. అతఁడు దానినిలో బఱచుకొని తత్సహాయమున విలాసార్థమై యీప్రపంచమును సృజించు చున్నాఁడు. అతఁడు సంకల్పించినమాత్రముననే ప్రపంచ ముత్పన్న మగు చున్నది. అతనివికల్పమాత్రముననే యది నశించు చున్నది. ఇట్లతఁడు సర్వదా ప్రకృతి సంబంధము గలవాఁ డయినను దదీయగుణదోషము లావంతయు నతనిఁ జెందవు. వక్రకాష్ఠమును దహించునగ్నికి నాశ్రయమునుబట్టి వక్రత్వము పయికి గానవచ్చు చున్నను నతనికి స్వభావసిద్ధముగా నట్టిదోషము లేదు. జలమందుఁ బ్రతిబింబించినచందునకు చాంచల్యాదిగుణములు ప్రతీయమానము లగు చున్నను వాస్తవముగా నాకాశగతచంద్రున కట్టివి లేవు. కాష్ఠగతదోషము లగ్నియందును, జలగత దోషములు వాస్తవికచంద్రునందును నారోపితము లగు నట్లు మాయాగత గుణములు నిష్కళంకుఁ డగుపరమాత్మయం దారోపింపఁబడు చున్నవి. అవి కేవల మజ్ఞాన జన్య మైనవి. సామాన్యులీసంబంధమును గ్రహింప నేరక

భ్రాంతి చెంది సంసారపతితులై సుఖదుఃఖము లాత్మ కారోపించు చున్నారు. దేహమునే యాత్మనుగా భావించి దేహగతదోషము లాత్మ కారోపించు చున్నారు. ఆత్మ యెప్పుడు నొక్కటియె. ఘటాదిపదార్థములవలన మహాకాశము నానాత్వమును జెందునట్లు పరమాత్మ యస్మదాదిదేహములవలన ననేకత్వము నొందు చున్నాఁడు. ఘటాదిపదార్థములు నశింపఁగానే యాకాశ మంతయు నొకటి యయినవిధమున నస్మదాదిశరీరములు నశింపఁగానే మన యాత్మ లన్నియు నొక్కటి యగు చున్నది. ఉపాధివశమున నిట్టిభేదము గల్గు చున్నది. ఉపాధిగత మైనప్పుడే యాత్మ జీవసంజ్ఞను జెందు చున్నాఁడు. ఆజీవుఁ డజ్ఞానవశమునఁ దనస్వస్వరూపమును మఱచి జరామరణాదిదుఃఖములఁ దన యం దారోపించుకొని సంసారి యగు చున్నాఁడు. ఇట్లు సంసారి యగుజీవునికి ముక్తియెట్లు గల్గునో వినుము. మానవుఁడు తనకులాచారధర్మములను వదలక వర్తించుచుఁ దీర్థయాత్ర లొనరింప వలయును. దానివలన సాధుసందర్శనము లభించును. దానివలన సాధుజనమైత్రి సంభవించును. ఆమైత్రివలనఁ బాపకార్యపరాఙ్ముఖుఁ డగును. పాపవిముఖునిచిత్తము క్రమముగా నిష్కళంక మగును. సారవత్తరమగుభూమియందు వలె నిర్మలచిత్తంబున జ్ఞానబీజంబులు మొలిచి వర్ధిల్లును. సుక్షేత్రమందలిసస్యము పెరిగి తృణాదుల నడఁగంటఁ జేయునట్లు నిష్కళంకచిత్తమున జ్ఞాన మం

కురించి క్రమముగా వర్ధిలి తక్కినదోషాదులనెల్ల నడచి వేయును. అట్టిజ్ఞానబలమునఁ బురుషుఁడు ప్రకృతి సంబంధమును దెలిసికొని తజ్జన్యదోషములనెల్లఁ బరిహరించుకొని తననిజరూపమును దెలిసికొన సమర్థుఁ డగు చున్నాఁడు. ఎప్పుడు జీవుఁడు తనరూపము నెఱిఁగి తా ననుభవించు చున్నసుఖదుఃఖాదులు ప్రకృతిజన్యము లని గ్రహించెనో యప్పుడే యతఁడు ముక్తుఁ డగును. కావున ముందుగాఁ బ్రకృతిపురుషవివేక మెఱుఁగ వలయును. అట్లయినచో బరిదృశ్యమానమగుప్రపంచమును, దేహమును బురస్కరించుకొని వచ్చిన పితృమాతృపుత్త్రాదిసంబంధములును, గేవలమజ్ఞానకల్పితము లని తెలిసికొని మానవుఁడు రాగద్వేషాదులవలనఁ గల్గినసుఖాసుఖములను బొరయక నిత్యసంతోషియై ముక్తి చెందును.” అని యిట్లు మైత్త్రేయుండు విదురునకధ్యాత్మతత్త్వమును, నానావిధధర్మములను నానావిధసృష్టివైచిత్ర్యమును, బ్రహ్మాండాదిపరిణామములను వివరించి చెప్పిన విని యతఁ డధికానందము చెంది మైత్త్రేయునకు నమస్కరించి యతనిగుణగణమును నుతించుచుఁ దన్నుఁ గృతార్థునిగా భావించుకొనియెను. అంతమైత్త్రేయుండు యథేచ్ఛంజనియె. విదురుండును నిండిన తటాకంబువలె జ్ఞాన పరిపూర్ణత్వమున మిక్కిలిప్రకాశించుచుమిగిలినదివ్యతీర్థములనుగూడ సేవించుకొని రాగద్వేషాదులు లేనివాఁడయినను దనకు జ్యేష్ఠభ్రాతయును బూజ్యుండును పుత్త్రి

శోకపీడితుఁడును, నేత్రవిహీనుఁడును వృద్ధుడును నగుధృత రాష్ట్రునిదుర్దశను మనంబునఁ దలంచుకొని జాలిపడి జ్ఞానో పదేశంబుచేసి యతని నెట్లయినను సంసారవిముక్తునిఁ జేయ వలె నన్నతలంపుతో హస్తినాపురంబున కరిగెను.

పదిమూఁడవప్రకరణము.

భారతయుద్ధము ముగిసెను. పదియెనిమిదక్షౌహిణుల సైన్యమును బదియెనిమిదిదినములలో మడిసెను. పాండవ పక్షమున బంచపాండవులును గృష్ణసాత్యకులును మిగిలిరి. కౌరవులందుఁ గృతవర్మకృపాచార్యాశ్వత్థాములు మిగిలిరి. దుర్యోధనాదిపుత్త్రశతంబును సంహరింపఁబడెను. జరావస్థా పీడితుఁ డగుధృతరాష్ట్రున కంత్యకాలమున మహాఘోర మగుపుత్త్రశోకదవానలము చుట్టును దరికొనెను. దానిని జల్లార్పుకొన నతనికి శక్యమా? అందుచేత నయ్యంధరాజు ఱెక్కలు విఱిగినగరుడునిచందమున, తేజం బుడిగినదివాక రునితీరున, శోకాతిశయంబున నిస్తేజస్కుండై పురపురఁ బొక్కుచుండెను. తాను రాజ్యలోభంబునఁ గుమారుని మందలింపక యుపేక్షించినందులకుఁ దగినట్లుగా నాఘోర దుఃఖము సంప్రాప్తించుటచే నతఁడు మిక్కిలిపశ్చాత్తాప పడఁ జొచ్చెను. ఇట్లనవరతము పరితపించుచు నిద్రాహార ములు విడిచి యాపొందినదుఃఖంబుచందంబున ధృతరాష్ట్రు

డున్నసమయమున విదురుండు వచ్చి సందర్శించెను. నిస్తేజస్కుఁ డయినరాజును జూచి విదురుఁడు నిశ్చేష్టితుఁ డయి జ్ఞానపరిపూర్ణుం డయ్యును నతనిదురవస్థకు నించుకవగచి యతనిదుఃఖ ముపశాంతి నొందింప నిట్లుపదేశించెను.

ఇట విదురునియుత్తమత్వమును గొంత వర్ణింపవలసి యున్నది. లోకములో నుత్తములు తమవా రపమార్గమునఁ జరించుచుండఁ జూచి మిగులవగతురు. వగచి వారికిఁ దగువిధములహితోపదేశముఁ జేయుదురు. చేసి యప్పటికిని వారు సన్మార్గగాములు గానిచో ముందు వారికి రాఁగల యాపదలను దెలిపి భయము గొల్పుదురు. మీ రిట్లు వర్తింపక తీఱ దని శాసింతురు. అప్పటికిని వారు తమవర్తనమును దిద్దుకొననిచో వా రట్లు చెడి నశించుట దైవసంకల్పిత మని నిశ్చయించి తమప్రయత్నమునుండి మరలుదురు. మఱియు నుత్తములు తమహితోపదేశంబును వినక చెడిపోయినబంధుగులను గాంచి జాలిపడుదురు గాని వా రామూర్ఖులను గోపింపరు. ద్వేషింపరు. నిందింపరు. విదురుఁడు మొదటనుండియుఁ బాండవవైర మనర్థదాయక మని వలదు, వల దని పలుతెఱంగులఁ జెప్పి బోధించెను. నిదర్శనపూర్వకముగాఁ గుటుంబకలహమువలని నష్టమును వెల్లడించెను. పెక్కునీతుల నుపదేశించెను. కుమారుని బోధించి సంధి కొడంబడు మని యతండు తనసోదరుని నిర్బంధించెను. అప్పటికి నతఁడు సన్మార్గప్రవిష్టుఁడు కా సందులకుఁ గురు

కులనాశము దైవసంకల్పిత మని నిశ్చయించుకొని దుర్యోధనతిరస్కృతుఁ డయి తీర్థయాత్రాపరుఁ డయి వెడలి పోయెను. అట్లయ్యును దనమాట వినని రాజునందు గోపముంచక యిప్పు డతనికి సంప్రాప్త మయినయాపదకుఁ జాలిపడి వెనుకటివృత్తము నింతైనఁ దడవక యతని నించుకైనను నిందింపక శాంతమనస్కుఁడై తొంటివిధమున నతనికి హితోపదేశ మొనర్పఁ దొడఁగెను. ఇదియేకదా యుత్తమలక్షణము. ఇట్టిమహనీయగుణగరిష్ఠుఁ డగువిదురుఁడు దుఃఖోపశమనార్థము ధృతరాష్ట్రున కిట్లనియె.

ఓమహారాజ ! వృద్ధి హానిని సూచించును. ప్రియ మప్రియముగా మాఱును. పుట్టుక చావును దెలుపును. సంయోగము వియోగమునకుఁ గారణ మగును. ఇట్టివి పదార్థములనైజము. దానిని దప్పింప నెవ్వరికిని సాధ్యంబు గాదు. అసాధ్యమగుదానికి వగవఁ బనిలేదు. యముఁడు శూరుని సంహరించును; భీరుని సంహరించును. మానవు నిచాతుర్యము, బుద్ధిబలము దేహబలము, మొదలగునవి చావును దప్పింప లేవు. యుద్ధము చేసినఁ గాని మరణము రా దని తలంపకుము. పుట్టినవారి కెల్లను జావు తప్పదు. కాలము తీఱఁగానే యందఱును మరణింతురు. ఆగడువుకాలము నతిక్రమింప నెవ్వరికిని దరము గాదు. ఇట్టిదానికి నీవింతమనోదుఃఖము నొంద నేల ? ఓమానవేంద్రా ! నీకుమారులు యుద్ధము చేసి వీరశయనంబు నొంది యింద్రునకతిథులై స్వర్గం

బున సుఖించుచున్నారు. గొప్పయజ్ఞము లొనరించినవారును, మహాదానము లొనర్చినవారును, విద్యాధికులైనవారును, తపోనియమసంపన్నులును, బొందఁదగినయుత్తమపదములను యుద్ధనిహతు లగువీరవరులుఁగూడఁ బొందుదురని పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్లే నీకుమారు లుత్తమపదవి నొందియుండఁగా విచారింపఁ బని యేమి? ఓసోదరా! ఈసంసారంబున మన కెందఱో తల్లు లయిరి. ఇం కెందఱో తండ్రులు గతించిరి. ఎందఱో సోదరులు మృతిజెందిరి. మఱెందఱో భార్యలు మడిసిరి. మఱెందఱో పుత్త్రులు నశించిరి. ఇట్లు చచ్చినవారిలో నెవ్వరికి దుఃఖింతువో చెప్పుము. యౌవనమును సౌందర్యమును, ద్రావిణంబును, పదార్థసంచయములును నిత్యములు గావు. ఆయనిత్యవస్తువులకై వగచుట పండితలక్షణము గాదు. అట్లుండ విజ్ఞానసంపన్నుఁడ వగునీ విందులకు వగచుట న్యాయమా! ఓరాజేంద్ర

గీ. యౌవనంబును రూపంబు జీవితంబు
ద్రవ్యసంచయములు ననిత్యములు గావె
వీనిహేతుకై వగ నవివేక మగుట,
పండితులు వగ గూరరు పార్థివేంద్ర.

సంతతచింతవలన దుఃఖముద్రేకించును. దానివలన యుక్తాయుక్తవివేక మెడలి విహితకృత్యంబులలో నొక్కదానినైనను నొనర్ప సమర్థుండు కాఁడు. కావుననే యార్యులు చింతను దొలఁగించుకొని తజ్జన్య మగుసంతాపమును నడం

చికొందురు. ప్రియవస్తువియోగమువలనను, నప్రియసంభవమువలనను, బరిజ్ఞానరహితు లగునల్పబుద్ధులకు దుఃఖ మొదవునుగాని పండితులకుఁ గాదు.

క. ప్రియవస్తు వెడలుటయు న
ప్రియంబు వాటిల్లుటయుఁ బరిజ్ఞానవిని
శ్చయహీను లైనమూర్ఖా
ళియులకు దుఃఖంబు జేయు జగతీనాథా.

కావునఁ బుత్త్రశోకజనితసంతాపమును జ్ఞానబలంబున నడంచుకొను మని పల్కినవిదురునిఁ గాంచి ధృతరాష్ట్రుం డిట్లనియె. "ఓవిదురా! నీసుభాషితంబులవలన నాదుఃఖంబు కొంతవఱకు డిందు పడియె. ప్రియవస్తువియోగంబునను, నప్రియసంభవంబునను, బండితులు దుఃఖంబు బొరయరని పల్కితివి. వా రట్లగుటకుఁ గారణం బేదియో తెలియఁ జెప్పు" మనవుడు విదురుం డిట్లనియె. ఓమహీంద్రా! ఈ లోకం బంతయు నిస్సార మనిగ్రహించి పండితులు దానియం దాసక్తు లై యుండరు. అట్లాసక్తులు కానివారికి దుఃఖము లెట్లు గల్గునో యోజింపుము. ఆలోచింపఁ దనశరీర మే తనకెర వైనప్పుడు తక్కినవస్తువులనుగూర్చి వేఱ చెప్ప వలయునా? ఇట్లు సకలవస్తువులు ననిత్యము లని గ్రహించి నబుధులకు ఏవస్తువియోగమువలన దుఃఖ మెట్లుదయించునో యాలోచింపుము. ఓరాజా! మన మొకయింటిని విడిచివేఱొకయింటిని బొందినవిధమున, నొకవస్త్రమ్మును, విడిచి వే

ఱొకవస్త్రమును ధరించుతీరున నాత్మ కర్మాధీన మగునొక శరీరమును విడిచి వే ఱొకశరీరము నొందును. ఆశరీర మెప్పుడును నశ్వర మైనదే కాని స్థిర మైనది కాదు. కులాలుఁడు కుండను జేయుటకై మృత్తికను సారెపై నిడును. అట్లిడినప్పుడే యొకవేళ మృత్తిక పగిలిపోవును. లేనిచో నామృత్తికను నేర్పుతోఁ బట్టలేక పోవుటచేఁ గాని, లేక సిద్ధమైనఘటమును బదిలముగా నొకచో నుంచలేకపోవుటచేఁ గాని, పగిలి పో వచ్చును. లేక ఘట మెండఁబెట్టినప్పుడు గాని, యావమం దిడునప్పుడు గాని జనులు వాడుకొనునప్పుడుగాని పగిలిపోయినఁ బోవచ్చును. అట్లే మనశరీరము పిండావస్థయందును, బ్రసూతియందును, బాల్యమందును, యౌవనమందును, కౌమారమునందును, వార్ధకమందును, కర్మానుగుణ మైననాశంబు నొందుట సహజంబు. మనశరీరమునకు నాశంబు నియత మైనను నేయవస్థయం దది సంభవించునో నిశ్చయింపలేము. ఓరాజా! నీపుత్త్రాదులు తమతమసుకృతదుష్కృతములను బురస్కరించికొని శరీరంబులు విడిచి యుక్తస్థానంబులను జెంది యుండ వారికై వగవఁ బనియేమి? ప్రాజ్ఞులు వివేకబలంబున సంసారంబు దుఃఖబహుళం బని యెఱింగి తద్రూపగహనమును సులభముగాఁ దరించి శాశ్వతసుఖంబు నొందుదు" రని పలుక ధృతరాష్ట్రుండు విని కొంతయూఱటఁ జెంది విదురునిఁ గాంచి యి ట్లనియె.

“ఓవిదురా! నీసముచితోక్తులవలన నామనంబు కలఁకరహి

త మగుచున్నది. ఈయాపద్దశయందు భవదీయవచనామృతసేచనంబు లేకున్న నాగతి యేమి కావలయునో చెప్పవలయునా? కావున దుఃఖసంతప్త మగునాచిత్తమునకు శాంతి యలవడునట్లు మఱికొంతప్రసంగింపుమా? సంసార మెట్లు దుఃఖబహుళమో, యది యెట్లు గహనతుల్యమో వివరించి నాదుఃఖమును జల్లార్పు మని యడుగ విదురుం డతనికిట్లనియె.

పదినాల్గవప్రకరణము.

వసిష్ఠుఁడు సంసారదుఃఖబహుళత్వనిరూపణము సల్పుట.

ఓ రాజా! జీవాత్మ మొదట పిండాకారుండై తల్లిగర్భంబునఁ బడి యంట వర్ధిల్లుచుఁ గాలవశమున సకలావయవములు గలవాఁడయి గర్భనరక మనుభవించును. పిమ్మట నతఁడు ప్రసూతిమారుతమువలన నేలఁ బడును. అట్లు పడి యతఁడు గ్రహభూతాదులచే నానావిధబాధల నొందును. అంత శైశవము గతింప బాల్యావస్థ నొంది చపలత్వమున వర్తించుచు శుద్ధాశుద్ధవస్తువుల నెఱుఁగ జాలక జుగుప్సితకార్యముల నొనర్చుచు, బలువురచేఁ జీవాట్లు దినును. పిమ్మట యౌవన మంకురింపఁగానే జీవి విషయసుఖముల నపేక్షించి యింద్రియవశ్యుఁడై నానానింద్యకార్యము లొనరించుచుఁ బలుకష్టములకు లోనై సర్వదా దుఃఖ మనుభవించు

చుండును. అంతలో వార్ధక్యము పొడసూపును. అప్పు డతఁడు క్రొత్త రూపము నందును. ఇంద్రియపాటవము దఱగుటచేఁ గన్నులు గానరావు. చెవులు శబ్దమును గ్రహింపనోపవు. శరీరము ముడుతలు వడి దుర్బల మై వడవడ వడంకును. కాలుసేతులు స్వాధీనములు గావు. ఇంతయేల యతఁడు సర్వకార్యములందు నసమర్థుఁ డై వర్తించును. జరాదుఃఖ మొకవంక నతనిఁ బీడించు చుండ భార్యాపుత్త్రాదు లొకవంక నిందించుచు మిక్కిలిసంతాపము గల్గింతురు. అంత నతఁడు విచారంబునకు నానారోగములకును గుఱి యై కాలక్రమమున మృత్యుపాశబద్ధుఁ డై శరీరము విడిచి పరలోకమున కరుగును. కావున జీవి పుట్టినదిమొదలు మరణించువఱకుఁ గలసర్వావస్థలయందును దుఃఖమునుమాత్రమే యనుభవించు చున్నాఁడు. ఇట్లుండఁ గొందఱు దుర్మతులు లోభక్రోధాదులకు వశు లై సంసారమునందలిసుఖాభాసము నపేక్షించి యొకరినొకరువంచించుకొనియునిందించుకొనియు, బ్రహరించుకొనియుఁ జచ్చి ధర్మపథంబును దప్పి యమదూతలపా లయి నానావిధదుఃఖముల నందుదురు. కావున సంసారమునందుఁ బ్రాణికి సుఖ మెట్లు గల్గుచున్నదో యోజింపుము. అందువలననే దీనిని దుఃఖబహుళ మని పండితులు వాకొనిరి. కొందఱుత్తములు పండితులవలన సంసార తత్త్వమును దెలిసికొని దానియం దాస్థ మాని విమలస్వాంతు లై సన్మార్గంబున వర్తించుచు నిత్యానందస్వరూపు లయ్యెదరు.

ఓసోదరా! ఈయంశమును మనమునఁ బట్టించుకొని యనిత్యవస్తువులనుగూర్చి దుఃఖము విడువుము. ఇఁక సంసారము గహనతుల్య మెట్లయినదో వివరింతును. వినుము.

విషయుఁడు సంసారగహనంబు తెలుపఁ గల్పించుట.

ఓమహారాజా! అతిసాంద్రంబును దుర్గమంబు నగునొక మహారణ్యము గలదు. ఒకపాంథుఁడు దానఁ బడిపోవు చుండగా కరితురంగసింహశార్దూలశరభాదు లగుక్రూరమృగంబు లతనికి గోచరించెను. వానిని గాంచి యాబాటసారి మిగుల భీతుఁడై మార్గాయాసమున వికలాంగుఁడై ధైర్యము వదలి యెటుబోవను దోఁచక మిట్టాడుచుండ నాతనికి దొంగలగుం పొకటి తారసిల్లెను. అట్టియెడ వానియవస్థ యెట్లుండునో యోజింపుము. వానిశరీరము గడగడవడఁకుచుండెను. అడుగులు తడబడుచుండెను. శరీరము గగుర్పాటు చెందెను. నోట మాటరాకుండెను. వాని ప్రాణములు మీఁది కెగిరిపోయిన ట్లయ్యెను. వాఁడు నలుదిక్కులు పొడగాంచెను. తనకు రక్షకస్థల మెక్కడ నైనను లభించు నేమో యని వెదకెను. కాని యేమియుఁ బ్రయోజనము లేక పోయెను. ఏవంకఁ జూచినను నపార మగుమహారణ్యమును మృత్యుదాయకము లగుఘోరమృగములును గ్రూరహృదయు లగు చోరులును మాత్రమే గాన వచ్చు చుండిరి. అందుచే వాఁడు పిడు గడఁచినట్లు చేష్టలు దక్కి నిలిచి పోయెను. ఆమహారణ్యమున నెటు చూచినను దఱుచుగా నొడ్డినయురులు

గనఁబడు చుండెను. అంత భయంకరాకార యగునొకయువిద వచ్చి యతనిని కౌఁగిలించుకొనెను. వాఁడందులకు మఱింత భయము చెందు చుండఁ బంచశిరంబులును, బర్వతాకారంబులును నగుమత్తేనుఁగు లనేకంబులు వచ్చి యచ్చట సంచరించు చుండెను. తత్ప్రదేశంబున నొక్కకూపంబు గలదు. అది వల్లీవితానసంవృతంబై నిగూఢంబై యుండెను. ఆపాంథుఁడు దానినిజం బెఱుంగక పోయి యందు గూలి తలక్రిందై యొక్కబలుతీఁగెను బట్టుకొని వ్రేలుచుఁ గొమ్మ నంటిపెట్టుకొని యున్నపనసపండువలె నుండెను. ఆకూపంబున భయంకరం బగుపన్నగం బొకటి యుండెను. అది నాలుక లార్చుచు నతనిఁ గవియు చుండెను. ఆనూతిదరి నొకమహావృక్షంబు గలదు. అది శాఖోపశాఖల వర్ధిల్లి బహుపుష్పమయంబై యుండెను. నానావర్ణంబు లగు మధుకరంబు లందు భ్రమించుచు మకరంద మాను చుండెను. ఈబాటసారి నూతినుండి పైనుండి రాలు చున్నతేనెబిందువు లాస్వాదించుచు జీవమును నిలువబెట్టుకొను చుండెను. ఓరాజా! అట్టివిషమావస్థయం దుండియు నప్పురుషుండు జీవితేచ్ఛను వదలఁడయ్యెను. వానికిఁ బ్రాణాధారమగువృక్షము నున్మూలింపఁ దలంపుతో నాఱుతలలును, బండ్రెండుకాళ్ళును, కృష్ణశబలవర్ణంబును గలమహాగజం బొకటి యరుదెంచె. సితాసితంబు లగుమూషికంబు లమ్మహీరుహంబున మూలంబును గొఱుకు చుండెను. ఒకవంక భీక

రమృగంబులు వేఱొకవంక దొంగలపిండు మఱియొకవైపున బహుముఖవ్యాళము, నొక్కెడ నయ్యుగ్రకామినియు, మఱియొక్కెడఁ బంచశిరం బగుసామజంబును, భయము గొల్పుచుండినను, నూతిలో నాదారుణదర్వీకరంబు దందడిఁ బెట్టుచుండినను మహాగజంబును మూషికంబులును తనకు నాధార మగువృక్షము నున్మూలింపఁ బాటుపడు చున్ననుఁ దన చిత్తంబు భయాతిరేకమునఁ జిందఱవందఱ లగు చున్ననుఁ నతఁడు జీవితాశ వదలఁ డయ్యెను. ఓమహీశా! సంసారబద్ధుఁ డగువాఁ డీబాటసారివంటివాఁ డని యూహింపుము. సంసారియు నిట్లే పలుబాములఁ గుందు చుండియు జీవితాశను విడువఁడు. ఈయంశమునే చక్కఁగా వివరించెదను. వినుము. ఆదుర్గమారణ్యమే సంసారగహనము. క్రూరమృగంబులును, దొంగలును రోగంబులు. ఆయుగ్రకామినియే జర. ఆపంచశిరస్కంబు లగుగజంబులే యింద్రియంబులు. ఆకూపంబున నున్నసర్పంబే యముఁడు. ఆబాటసారిపట్టుకొని యున్నలతయే జీవితాశ. ఆకూవతీరంబున నున్నమహీరుహంబే యాయువు. ఆమహీరుహమును గూల్పవచ్చుసామజమే సంవత్సరంబు. తదీయశిరంబు లాఱును షడృతువులు. తత్పాదంబులు పండ్రెండును మాసములు. తరుమూలమ్ము గొఱుకవచ్చినసితాసితమూషికంబులు, రాత్రిందివములు. మధుకరంబులే కామంబులు. ఆమధుధారలే కామరసంబులు. అమధుసంచయమే యాయువు. మానవులు దానియం

దాసక్తు లై పలుపాట్లు పడుచుందురు. కావున నీసంసారము దుర్గమారణ్యమువలె మహాభయంకర మైనది. దీనిని దరింప సామాన్యుల కలవి కాదు. మఱియు నీసంసారమును జక్రము తోఁ బోల్తురు. చక్రము భ్రమించుచుఁ గ్రిందుమీఁదును, మీఁదుగ్రిందును నగుచందమున సంసారమున వర్తించువా ర లొకప్పుడు కష్టములు నొంది తదుత్తరక్షణముననే సుఖా భాసము నందుదురు. అట్లే యొకప్పు డున్నతు లై వెంట నే యధము లయి వర్తింతురు. సామాన్యముగా మానవు లం దఱును సంసారపాశబద్ధు లై విడువడనేరక కోశంబునందలి పుర్వువిధంబున ముక్తిమార్గంబు గానక యందే కుంది న శింతురు; సంసారచక్రపరిభ్రమణమ్మును నిలిపివేయుటకును, సంసారపాశములను ద్రుంచుటకును వివేకవంతులుమాత్రమే సమర్థు లగుదురు. తక్కినవా రట్లు కారు. కావునఁ బుత్త్ర శోకమును విడిచి వర్తింపుమన విని ధృతరాష్ట్రుం డి ట్లనియె. "ఓవిదురా! నీమన మతినిర్మల మైనది. నీచిత్తవృత్తి మిక్కి లిపవిత్ర మైనది. నీసుగుణములు సుజనవందనీయములు. నీ హితవచనములకు మిగులసంతసించితిని. నామానసమునకు ధైర్య మలవడునట్టు లింకను సదుపదేశ మొసరింపుము. దుఃఖ సాగరమగ్నుండ నగువ న్నుద్ధరింపు మన పలుకు విని విదు రుం డతని కిట్లనియె. "ఓరాజేంద్రా! మన మింద్రియముల కు వశవర్తుల మగుదుమేని దుస్తరపంకమును బోలువిషయ ప్రపంచమున బడి మునుఁగుచుఁ దేలుచు నుందుము. అంత

కాలము క్రమముగా గతింప రోగంబులు జరయు నొకటఁ బ్రాఁకినాక్రమించి దుర్భరబాధలను గల్గించుచు శరీరపాటవమును, సౌందర్యమును, నశింపఁజేసి దుర్మరణముపాలు గావించును. ఓకౌరవేంద్రా! మనశరీరము రథమువంటిది. దానికి బలమే సారథి. ఇంద్రియంబులే యశ్వములు. దారుణాతర మగుబుద్ధివ్యాపారములే వానికిఁ గళ్ళెపుఁదాళ్లు. వానితో నాగుఱ్ఱములను మరలింపక యథేష్టముగ నవి గొనిపోయి నపథమునఁ బోయినచో మానవుఁడు సంసారబద్ధుఁ డగును.

“తేమశరీరము దానికి
సారథి సత్వంబు తురగ-చయ మింద్రియముల్ ।
దారుణతరబుద్ధివ్యా
పారంబులు దనకు పగ్గము లధిపా ।”

ఓరాజా! కావున మానవుఁడు తనవివేకంబు పెంపున నింద్రియాశ్వములను స్వేచ్ఛగాఁ బరువెత్తనీయక లోఁగదీసికొని వానిని దనయిష్టముచొప్పునఁ ద్రిప్పుకొనఁగలిగినచో సంసారసంబంధు లగుసకలదుఃఖములును నిరసింప సమర్థుఁ డగును, అట్టిమహానుభావుఁడే యముని కధీనమైనదియు ననేకదుఃఖజనకంబును నగునీశరీరరథమును విమలవివేక మనెడియౌషధబలంబున నవియించి సుఖించును.

కం. యమునియధీనం బిది దుః
ఖము లనేకములు జేయఁగా నొప్పునృపా
త్తమయీరథ మవియింతురు
విమలవివేకౌషధమున విను మార్యజనుల్.

మఱియు బుద్ధివ్యాపారంబు లనెడిపగ్గములను శీలం బను వెఱవుతో నలవరించి తద్రథవేగం బాస్య లుడిపికొని జననమరణాదులవలనిభయంబు నుజ్జగించి పరమసుఖంబు నొందుదురు. ఓరాజా! నీవును మదీయోపదేశములను మనంబునఁ బట్టించుకొని దుఃఖంబును దొలంగించుకొని శాంతచిత్తముతో యుద్ధంబునఁ గూలినపుత్త్రాదిజ్ఞాతుల కందఱకును నుత్తరక్రియలు గావింపు మని బోధించెను.

ఆపత్సమయంబున దుఃఖభాజనం బగుమానసమును విమలముగావించి విజ్ఞానబీజంబు లంకురించున ట్టిట్టియుత్తమ సదుపదేశమును విదురుఁడు దక్క నెవ్వ రట్లుపదేశింపఁ గలరు? ఇట్లు జ్ఞానబోధకము లగువాక్యపాశములచేఁ బంకబహుళం బగుసంసారాంధువునుండి ధృతరాష్ట్రు నుద్ధరింపఁ బ్రయత్నించి విదురుఁడు తనవిహితకృత్యమును నెఱవేర్చుకొనియె. కాని పుత్త్రశోకాతురుఁడును మలినమనస్కుండును నగు ధృతరాష్ట్రుండు తత్ఫలమంద నేరక విదురుండుతుది పల్కినపుత్త్రపరలోకక్రియావిషయం బగునమ్మాటకు దుఃఖంబు చెంద నప్పుడు వ్యాసుఁ డరుదెంచి దుఃఖోపశమనంబు గావించెను. విదురునియుపదేశంబు లెంతయు వైరాగ్యదాయకంబు లయినను తత్ఫల మందలేక పోవుటచే ధృతరాష్ట్రుం డందులకుఁ దగినయధికారి కాఁ డని చెప్పవలసియున్నది. అయినను విదురుండు విసువు చెందక జ్ఞానోపదేశమును జేయుచునే యుండెను. ఏమయిన నతఁడు తుదదాక సోదరుని విడిచి యుండ లేదు.

విదురునియాశ్రమవాసము

ధర్మరాజు పట్టాభిషేక మైనపిమ్మట ధృతరాష్ట్రుడు పదునైదువత్సరంబులదనుక హస్తిపురియం దుండెను. విదురుడు సర్వసంగపరిత్యాగి యయ్యెను జ్ఞానపరిపూర్ణుడయ్యెను, పురనివాస మతనికి ననవసర మయ్యెను, విదురుడు ప్రారబ్ధకర్మమాత్రావశేషుడగుటం జేసి సోదరుని సేవించుచు నచ్చటనే యుండెను. అతడప్పుడు సర్వకాలములందును సోదరుని గొలుచుచు నతనికి హితము నుపదేశించుచునే యుండెను. మఱియు నతడు దానధర్మాదులకు వలసినంతధనమును ధర్మరాజుచే నాధృతరాష్ట్రుని కిప్పించి యతనికి సంతసము గొలుపుచుండెను. ఇదియే విదురుని సౌభ్రాత్రమును వెల్లడించుచున్నది.

అనంతరము ధృతరాష్ట్రుడు విదురునిహితోపదేశము వలన క్రమముగా విరక్తుడై, పురంబున నుండ రోసి భార్యాసహితుడై వనంబునకుం బోవ సమకట్టెను. అప్పుడు విదురుడును సంజయుడును గుంతీదేవియు నాదంపతుల ననుసరించి పోయిరి. అట బ్రత్యేకముగ నాశ్రమంబులు గల్పించికొని తపంబు చేయ నారంభించిరి. అందు విదురుడు నిశ్చలసమాధినిష్ఠుడై మునీంద్రులు చూచి యచ్చెరు వందునట్లు తపం బొనరింప సాగెను.

ఆశ్రమవాసు లైనధృతరాష్ట్రాదులను జూచి పోవుట కై ధర్మరాజు తగుపరివారంబుతో వచ్చి యచ్చటివారినందఱను జూచి కుశలం బడిగి విదురుం డేడి యని యడుగ

వృద్ధరా జిట్లనియె. కుమారా! మే మందఱమును దపంబునకు సమర్థుల మై యున్నాము. కాని మాలో విదురుఁ డొనర్చుతపం బత్యద్భుతంబు అతఁడు మమ్ముఁ బాసి యిచ్చటికి సమీపమునందే యాశ్రమము గల్పించుకొన్నాఁడు. అతనితపంబు జూచి మునీంద్రులుగూడ నచ్చెరు వందుచున్నారు. ఆమహాత్ముఁ డప్పుడప్పుడు జలమును గాలిని మాత్రమే యాహారముగాఁ గైకొనును. ఒకప్పు డన్నియును విసర్జించి గాఢనిష్ఠాపరవశుఁ డై వర్తించును అతఁడు స్వతంత్రుఁడై దైన్యరహితుడై శూన్యవిపినమునసంచరించుచున్నాఁ డని నుడివెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు పల్కినవచనములే విదురుని యద్వితీయ తపోయోగ నిష్ఠను వెల్లడించుచున్నవి.

విదురుఁడు యోగబలమున దేహము విడుచుట.

యుధిష్ఠిరుఁ డందుల కానందించుచు నతనిని సందర్శించు తలంపుతో నుండ విదురుఁ డప్పుడే యతని కటఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. దిగంబరుండును జటీభూత కేశపాశుండును గాంతారధూళిమలినాంగుండును నై వచ్చి యాశ్రమవాసులను గాంచి మగిడి పోవుచుండ ధర్మరా జొక్కరుండును నతని వెంబడించి చనియె. గుల్మాంతరితుం డగుచు నవ్విదురుండు పోవంబోవ నప్పాండవాగ్రజుం డెలుఁగెత్తి "ఓవిదురా! నిలువుము. నిలువుము. నేను ధర్మజుండను, నీసందర్శనార్థంబు వచ్చితిని. నిలువు"మని ప్రార్థించుచుఁ బరువెత్తఁగా

నవ్విదురుండు వెనుదిరిగి ధర్మజునిఁ బొడఁగాంచి యొక్క వివిక్తప్రదేశంబున నొక్కపాదపంబుచెంత నిలువంబడియెను అంత ధర్మరాజతని సమీపించి కట్టెదుట నిలిచిన నతం డతని నర్ధనిమీలితనేత్రంబులతోఁ జూచి యూరకుండెను. అపుడు ధర్మజుఁ డతనిఁ జూచి "ఆర్యా! నేను ధర్మజుఁ డను నాయందుదయయుంచి నన్నుఁ జూడు" మని ప్రార్థించెను. విదురుఁ డప్పలుకులు విని గనుఱెప్ప లొకపరి నెనయించి యతనిని జూచి యుదాత్తయోగబలమును గైకొని కర్మశరీరమును విడిచి తేజోమయరూపంబున ధర్మరాజు శరీరంబునఁ బ్రవేశించె. ఆసమయమున ధర్మరాజు దేహంబు కాంతి బహుళమై మిక్కిలివర్ధిల్లి ప్రకాశింపఁ దొడఁగె. తదనంతర మయ్యుధిష్ఠిరుండవ్విదురునిర్యాణమున కచ్చెరు వందుచుఁ దదీయశరీరంబున కగ్నికార్య మొనర్ప నెంచి యుండ "ఓ ధర్మరాజా! యతీశ్వరుఁ డగు విదురునిశరీరమునకగ్నికార్యము బొనర్పఁ దగదు. నీ వాప్రయత్నము మానుము మానుము మనెడివాక్కు వినఁబడ నతఁ డాశ్చర్యచకితుండై యటనుండి మరలి తనవారిం జేరి విదురునివింతచర్య వారలకుం దెలుపు నెఱింగించెను.

ధర్మదేవత యపరావతార మగువిదురుండు తనసత్ప్రవర్తనముచేతను సద్గుణగణంబుచేతను జ్ఞానబలంబుచేతను, నీతివిశారదత్వమునందును, సుప్రసిద్ధుఁడై లోకమునకు నిదర్శనభూతుఁడై సర్వజనశ్లాఘాపాత్రుఁడై వర్తించెను.

మహామహుఁ డయినవిదురుఁడు గృహస్థాశ్రమమును గైకొన్నట్లు భారతమునం దెచ్చటను గానరాదు. అతఁడు యావజ్జీవమును బ్రహ్మచర్యానిష్ఠుఁ డై పితృసముఁ డగు సోదరునిఁ గొలిచి వర్తించెను.

సమాప్తము.